

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/
Letnik 28, junij 2020
številka 151 – 152

Izdajatelj revije	Revija SRP, Ljubljana e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Vladimir Lakovich, <i>Zhenski akt v modrem</i> , 1971
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Postavitev za tisk	Revija SRP, Ljubljana
Urednistvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniski odbor	Peter Amalietti Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjižnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji
ISSN	1855-8267

Vsebina

<i>Venceslav Bril</i>	Po gibu naravnem	4
<i>Lev Detela</i>	Junachenje v chasu koronavirusa (Nove pesmi iz tezhkega chasa)	9
<i>Andrej Lutman</i>	Osvezhenke	15
<i>Jozhef Praprotnik</i>	Postala eno sva	17
<i>Ivo Antich</i>	Haikuga	19
<i>Ivo Antich</i>	Zlodovina (epigramizmi)	20
<i>Janko Valjavec</i>	Jajca	24
<i>Lev Detela</i>	Tretja svetovna vojna ali nekaj podobnega	29
<i>Ivo Antich</i>	Gliste (horror dvogovor)	34
Prevajalnica		
<i>Li Qingzhao</i> <i>prev.: Ivo Antich</i>	Moja senca in jaz	38
<i>José Hierro</i> <i>prev.: Jolka Milich</i>	Svet je narejen za nas	42
<i>Padma Sambhava</i> <i>prev.: Peter Amalietti</i>	Um – edini trajni zaklad (Zadnje učenje Phadampa Sangaja)	52
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Humanistichna nota v slikarstvu Vladimirja Lakovicha	60
<i>Vladimir Lakovich</i>	Likovna dela /reprodukcije/	64
<i>Damir Globochnik</i>	Karl Wurzbach pl. Tannenberg in gorenjski tabor leta 1871	73
<i>Ivo Antich</i>	Mustrova napoved leta 2020	82
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan/strip – karikatura/	84
<i>Stane Jagodich</i>	Quo vadis homo? – coronavirus (spremni zapis) / osem kolazhev 2020	85

Esejnica

<i>Lev Detela</i>	O esenci literature v evropski mreži vechsmernosti in razlihnosti	94
<i>Peter Amalietti</i>	Smo Skandinavci in Slovenci blizhnji sorodniki?	98
<i>Peter Amalietti</i>	Staroverci so slovenski staroselci	106

Za zgodovinski spomin

<i>Vladimir Levstik</i>	Poslanstvo besede	110
<i>Vladimir Levstik</i>	Historija o kugi	121

Iz zgodovinskega spomina

<i>Damir Globochnik</i>	Goldensteinove upodobitve narodnih nosh	125
<i>Mavro Orbini</i>	Kraljestvo starih Slovenov	133
<i>Milan Shtruc</i>	Spomini na ljubljanski kongres Svete alianse (1821 - 2021)	166

Vprashalnica

<i>Ivo Antich</i>	K vprashanju o natanchnosti prevodov (tokrat le naslovov)	170
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Je to, kar imamo z(a)daj, she svobodni internet? (virusi: rachunalnishki, koronski)	172

Dokumenti

<i>Ivo Antich</i>	Revija naj (se) zagovarja (ob recidivih totalvirusov)	175
-------------------	---	-----

Venceslav Bril

PO GIBU NARAVNEM

KALIN

Sem vidil devico
Prenjezhno mlado,
Kot pervo fretico
Na pomlad lepo.

S'cer rad ji v ochesi
Sim gledal zarné,
Pa usta, licheci
Nemichne so m' blé.

Kar enkrat zakliche
Kalin jo prebit,
Da nese mu piche,
In vodice pit.

Pa zdaj – o presrecha –
Mu gladi glavo,
Na zhnablja rudecha
Pritiska ljubo.

Zavist se zbudila
Mi vnela sercé,
Ljubezen rodila
Za usta lepé.

ZHELJA

Chul sim, da za herbtom
So mi zhenke djale,
Da sim nekaj berhek
In postave zale.

Ali kaj! v obraz mi
Djale so dekleta,
Da na mojih licih
Ni lepote cveta.

Da bi b'le zlagale
Stare se zhenice!
Da bi b'le zlagale
Zale se deklíce!

Naj bi u obraz mi
Rekle koj vse zhene,
Da mi na oblichju
Cvetke ni nobene.

Naj mi saj za herbtom
Le reko deklíce
Da poljubljeja je
Vredno moje lice.

TICHAR IN TICH

Tichar:

Kaj tichica ljuba! mi vedno skakljash,
Po kletki zaperti miru si ne dash?
Zdaj vidim na prekljicah suhih te stat',
Zdaj spodej pod njimi te zerno zobat'.

Kaj goni, povej, te zdaj gor in zdaj dôl,
Saj scer ni nemiren tako bil tvoj spôl!
Al Torke so, ki te v nemir zhenó,
Al hudi se trudi se tvojo vestjo?

Tich:

Ne vem, kaj je Torkina tamna oblast,
In dusha zapadla ni hudemu v last,
Po gibu naravnem sim spod zdaj, zdaj zgor. –
Vam kazhem v malem posvetni prozor.

TUZHINICA

Le razsajaj, hrushi, hrushi,
Strashno buri ti vihar!
V sercu mojega zadushi,
Me pomiri slabo stvar!

Mraz in srezh! le gospodujta,
Zatirajta, kar zhivi,
U ledene spone ukujta
Serce, ki neznano skli! —

Ali kaj! – pozhar presilni
Bo raztajal hladni led,
Zdal bolesti preobilni,
Zdal obupu bo me spet.

KOMARJI

N_ _ _ _ ov trebuh pikajochi.

1.

Kdor bi hotel tebe objeti
Mogel bi tisuch rok imeti.

2.

Prej na Olimp Pehona bi zavalil
Kot tvoj trebushchek mali bi obalil.

3.

Che bi tvoj trebuh sod le bil,
Vina veder bi sto vanj zлил.

4.

Che bil tvoj trebuh bi sod
In bi ga praznili povsod,
Povsod sto ust bi imeli
U vsakih imeli sto zhrel,
Pri zhrelu imeli sto vrat,
In vender, verjemi mi brat,
Che sto dni bi ven in ven pili,
Bi vsega te ne izpraznili.

LESJAK IN MLADA OPICA

Stara opica prebivala je v hladnem, senčnim berlogu vroče Afrike in v njim sadje in družiga zhivezha toliko nakopicheniga imela, da je bila nar premozhnishi v soseski. Imela je mladega sinka iz perviga zakona, mozh ji je bil zhe umerl. Ta mlada opica imela je neokretno bucho in okorne roke. Torej skusha skerbna mati svojemu otroku odgojitelja dobiti, in za to rech se ji noben mozh tako pripraven ne zdi, kakor on star lesjak njeniga znanstva. I res bila je zh njim prav zadovoljna. Pa skrivaj je lesjak vse dobro, kar je ona pri opici sozidala, poderl. Govorila je mati mlademu: Ne hodi mi predaljich od hishe, de te kaka zver ne ujame in pozhre. Mladi se strahu stresne in svoji materi pritisne. Ko pa ona zaspi, reche lesjak: »O kaj se bosh tako bal! Te ni sram, tak strahopozdljivec biti. Pojdi, pojdi, greva na lov. Nobena rech i zver naj ne bo srechala, ako nama ktera manji naleti, jo bova pa uplenila, alo, skazhi se junakal« Ta govor spodbode spijochi pogum mlade opice in zapovedi matere ukljub od doma gre, mislecha si: to je zhe prav, kar mi odgojitelj nasvetuje, ki so mi ga mati dali. Ko pa kacih sto sezhnjev od berloga prideta, plane lesjak sam na opico in jo zadavi. Potem si rujav kozhuh enmalo s kervjo pomazhe in sitno tulé v berlog hiti. Oh mati, kaj se je zgodilo, vashega mladega je en tiger pretergal, branil sim ga, pa she mene je ranil, vidite tukaj strashno rano, in mogel sim bezhati. Stara opica zhalostno zarjove, in se pet tednov na beli dan ne prikazhe. Potem pa jo vender po novim zarodu mika, in prigovarja sama sebi, da je lesjaku skoraj kako dobroto za srečno rojeniga mladiga – Bog ga večno zhivi – dolzhna in chuj! – poda svojo roko in svoje premozhenje priliznjenemu potuhnjencu.

CHERTICI

Chloveshko serce je kaj podobno konduktorju pri elektrichnici: kadar mu je zhivljenje jasno in ga obdaja chist zrak, mu nar manjši nagib izbudi tlecho iskro, tode kadar ga meggle in sopari obdajajo, mu vzvodijo vse iskre, nest, ves ogenj in zastonj se bosh trudil, le ene iskrice iz njega dobiti. –

Kaj je shola? – Shola je ledenica, v htero se mladina spravlja, da se na zharcih sveta ne otaja. –

VENCESLAV BRIL (im. tudi Vaclav; 1835, Moravche – 1855, Polhov Gradec), pesnik, prozaist. Iz družine uradnika (verjetno cheshkega porekla); gimnazija v Ljubljani, član sedmerice osmoholcev (S. Jenko, F. Erjavec, V. Zarnik idr.), ki so »izdajali« rokopisni zbornik *Vaje* (1854, 1855; tretji zv. izgubljen), katerega legendarni pomen za slovensko literaturo temelji na dejstvu, da so pionirji prehoda iz romantike v realizem, med drugim tudi, ob vsem spoštovanju velikana, s pridržkom do Preshernovega olimpijsko-orfejskega idealizma. Simon Jenko je zhe tu pokazal svojo izjemnost, ob njem pa v marsichem soroden skromnejši Bril; pri obeh navidezno lahkotna pesem v ljudskem tonu vsebuje tudi temnejshe, ambivalentne refleksije, vendar do vsega osebnega in zunanjega ohranja »realistichno« distanco, podloženo s fino (avto)ironijo v luchi naravoslovno-eksistencialne dialektike z imanentnimi protislovji. Bril je namrech po drugi strani s svojim proznim pisanjem (zlasti basni) in z razvidnim zanimanjem za naravoslovje blizu Franu Erjavcu, poznejshemu naravoslovcu in pisatelju.

V *Vajah* je tako pri Jenku kot pri Brilu tudi opazna pozornost do Preshernovega *Krsta pri Savici*, prvi je avtor mojstrske parodichne pesnitve *Ognjeplamtich* (gl. Srp 75-76 / 2006), drugi je o njem napisal esej z jedrom: »Che imamo presojevati pesnishk izdelek, moramo nar prej zreti na njegov predmet, to se pravi preiskati moramo, ktera vodilna misel v ti pesmi lezhi. Predmet Kersta pri Savici je vsegamogochna ljubezin do boga in njegovih nebes, po tem pa sila naravne spolske ljubezni pri mladih nespridenih sercih. /.../ Torej je vodilni v tej pesmenii: bor med bozhjo in spolsko ljubeznijo, kteri bor se, ker je pisatelj kristjan bil in svoje pesmi o chasu tesne cenzure izdal, z zmago bozhje ljubezni ginljivo koncha. Da je bor ljubezni tukaj tej pesmi predmet in ne bor paganstva zoper kershchanstvo ...«

Brilov jezik je precej arhaichen, mestoma tudi okoren, vendar pozornejšemu posluhu razkrije svojo funkcionalnost. Tukaj je predstavljen z liriko in z epigrami, prozna zapisa (basen, »chrticik«) pa sta nekakshni pesmi v prozi (vse iz *Vaj*). Znachilna je »naravoslovna« pesem *Tichar in tich* s podobo sveta, katerega simbol je ujeti ptich, ki v kletki po naravnem nagibu skaklja med vzponi in padci, se pravi po bistvenem kljuchu lastnih nasprotij: »Po gibu naravnem sim spod zdaj, zdaj zgor«. Basen *Lesjak in mlada opica* je v zhivalstvo preoblechena zhgocha satira krutega pragmatizma v medchloveshkih biosocialnih razmerjih.

Bril je eden od nadarjenih mladenichev, ki so zhe ob maturi prejeli tudi smrt kot zadnje potrdilo zrelosti. Znan je le redkim, nima belezhke niti v SBL niti ni omenjen med znanimi krajani Moravch.

Izbor in zapis o avtorju Ivo Antich

JUNACHENJE V CHASU KORONAVIRUSA

Nove pesmi iz tezhkega chasa

Nashim učiteljem

Vi slavni učitelji,
ali še pomnite,
kako je bela kreda
jeznorito shkripala
po črni tabli?

Povedali ste nam,
da se zemlja vrti
in da je kisik nujen
za naše življenje.

Nekatere ste nauchili
shteti do sto,
druge do tisoč.
A vse zaman.

Nič se ne spremeni.
Vojne so in bodo
in mi na begu
pred samim seboj
in svojo usodo.

Trikratni D.D.D.oktor

Res nič nevarnega,
gospod doktor.
Samo nekoliko megle
med listjem in travo.

Res nich posebnega
ta zarjavela zagozda
v rebru chasa,
gospod doktor.

Sploh ne boli,
gospod doktor.
Smo brez bolezni.
Lahko nas pustite pri miru.

Dunaj, april 2020

Hvalnica zhivljenja

v pushchavskem pesku diagrami povezav in razvezav
oblike oblakov in obrisi poti skozi frekvence lastnega zhivljenja
dotiki ki hočejo zhiveti in sreča biti ranjen in ljubiti
ko se v arabskem mestu ob morju
klatijo jezni psi brez gospodarja
tako je to in amen

Safaga (Egipt), februar 2020

Zvok iz mosheje

Zvok molitve iz mosheje
je dogodek iz stisk v novo rast navzgor,
a v meni, o Alah,
je gorechi grm vechnega Boga,
ki nikoli ne ugasne.

Chas se je dopolnil.
Bog ne vohuni
in drevesa hočejo zhiveti.

Safaga, februar 2020

Podvodno zhlavljenje

(Akvarij v Hurghadi ob Rdechem morju, Egipt)

Veliki morski pes
se pozhvizhga na akvarij,
v katerem je na ogled.

Veliki morski pes
si je ta grozni svet
za vedno obesil za klobuk.

Veliki morski pes
sedi v podvodnem ujetnishtvu
in pridiga o zablodah sveta.

Hurghada, februar 2019

Vprashanje vetru

Kaj pripoveduje veter
srcu, ki poslusha,
in glavi, ki misli?

Rad bi me polozhil
v svoje razkodrano narochnje.
Hvalezhen sem,
da se mi je priblizhal.

Prosil bi ga,
naj mi skozi svoje v burji
razmrshene lase pove,
kar je resnica.

Nazaret

Nekaj dnevnih novic
potrjuje spremembo mishljenja
tudi zato ker vrochina narashcha
in so muhe postale
nadvse nestrpne

Vsekakor zahteva tekma s samim seboj
najhujshi napor toda potrebno je uposhtevati
posebne okolishchine kar podchrta resnichnost dogajanja
in bridkost chlovekove osamelosti
sredi zadnjih ostankov neke ljubezni

Toda zakaj bi se chudili
tu na trgu s svetim vodnjakom pred cerkvijo
praznim glavam ki brez miru
hitijo proti znamenjem ki jih ne razumejo
ker jih je tezhko razlozhiti

Ishchi studenec zhivljenja!

Nazaret, 26. november 2018

Shopirishche

dezhuje dezhuje dezhuje
kikiriki
na boj junashka slava
naj pushka govori

trije petelini so nashopirili glave
imamo ideje vero kokoshjo kulturo
dezhuje dezhuje dezhuje
imamo zhuzhke in svinjarije
kikiriki

imamo hroshche in pishchanchjo solato
a kje je chrv? kaj je resnica?
kje je gosenica? kje moja pravica?

petelini so dvignili glave
kikiriki

meni vse tebi nich
zrna pshena ne dobish
gnoj in zemlja trava mi
zhivljenje rado zaboli

Uganka v četrti dimenziji

ni napisano v nobenem turistichnem vodniku
ker je mogoče nevidno
in se ne da pojasniti
ochitno si se znashel v paralelnem svetu
med odlomki pozabljenih objemov v neki hotelski sobi

opazujesh rdeče srce na razpadajočem zidu
za vedno narisano z belo kredo
kot spominski zapis notranje arheologije
za proučevanje izgubljenih trenutkov

uganka v četrti dimenziji
in mozgani nekega otroka
ki je star zhe sto let

Neraziskani umor

pol postelje odlomljen ročaj steklenice
stara blazina razlomljena pločevina
del trohneche lestve razpadajoča miza
moshko kolo brez koles
ovenelo bezgovo listje zarjavel pokrov pozabljenega kanala
chrna mrtva machka zmechkan kos porumenelega chasopisa
razbita shipa chetrt stola
pokvarjen motor na smetishchu
odvrzена pishtola za truplom neznanca
trije zhalujochi v opustosheni sobi
alzheimer ob koncu sveta

Smetishche v Safagi, februar 2020

Sveto drevo v Safagi

Drevo s tisočerimi listi
na levi na desni ob dobrih vetrovih
in zlatoglavem cvetju
z ochmi nevidnega angela
zhivi svojo nedoumljivo modrost
z dishechim jedrom v sredici

Ob toplih večerih poslusha
pljuske vechnega morja
na pesek pri bregu
ko zamolkli soj mesechine z dobro roko
poljublja njegovo vzpodbudno zelenje
in mu bozha trdozhive shamanske korenine

Nenavadno drevo
je zavetje osamljenim popotnikom
tiho in mirno brez besed
zhivi v posebni govorici onstran zla
popolno v svoji notranji
nerazumljivi skrivnostnosti

Safaga, februar 2020

Junachenje v chasu koronavirusa

Smrtni sovražnik
je zhe na strehi
okna so odprta na stezhaj
vse je nared kot se spodobi
a televizija in gospa ministrica
she zhal niso prishli
ampak chakamo chakamo
vljudno chakamo
in nas ni strah
saj bodo skochili
skochili bodo sem dol
zares bodo skochili

Dunaj, marec 2020

OSVEZHENKE

Napotki kot ...

Razshkiliti se! postaviti na levo in desno ochesi, na rahlo
pogledu dati razgled prek svetlobe, prek lomov
in prek vseh poti, njih vibastih smeri; uchinek je drugje,
smer zamenjana k vzroku, ob viru veshchine buljenja v prazno.

Trma smrti me tre

Menim, da minem, pa se ne zmenim:
kaj zase? she zanjo?

A za njo se zhe spenjajo pene sap zame,
ko se pase po nebu z meni she znosnim imenom.

Izmazhem se ne, pa che se z njo mazhem!

Me zhe zhene? Mene zhe ne.

Ha: che za hip zamizhim, ko pihne pish vame,
jo chutim, ko sikne: Chujte! me njen vik vabi.

Ne zgreshim te! se ne meni zaman.

Name meri in nadme nenadno shine; ve,

da se je ne reshim, pa che greshim zanjo.

Vem: pachi se mi in strumno sega pome.

Ko minem, se v trenutku z njo zmenim.

Med nami

med nama in mano
je spomin brezchasja
je kozha spomina
je brezchasje kozhe

med tabo in nama
je kozha misli
je vonj kozhe
je misel vonja

med tabo in mano
so vonji spomina
so misli brezchasja
je najina kozha

Dogodek:

v mrzli, temni, tihi,
mirujoči večnosti
se za hip
pojavi
pa izgine
topel, svetel pok
trenutka.

Prestopno*

Sonce ni natančno.
Natančen je Mesec
vsak mesec, iz
dneva v noč.
Sonce potuje, pluje
v globino, pljuva
svetlobo, tone v
temo. Natančen
privlak sestavi
vesolje z globino
v temi.

(*leto)

Za sezhenj blizhine

Lizhi nezhno sev,
soj v slini vlada,
strah dosezhesh svoj;
mine, ko zastara.

POSTALA ENO SVA

Ljubezen je vechna, dokler traja.

Na nashega poeta Presherna dan,
ko ga je dosegla bridka smrt,
iz prav zloveshchih sanj
prebudil sem se zlomljen, strt,

zheljan le tebe in blizhine,
ko gledal bi tvoj mil obraz.
Do mene sezhe le glas tishine,
ti tam si, a kje sem jaz?

V jutru, ki ga barva zarja,
mi misel prva k tebi popotuje
in mi srce nemirno udarja,

vse drugo mi ostaja pusto, tuje.
Zdaj chakal bom poljub, objem,
da se le kmalu srechava v njem.

S teboj v mislih bom zaspal
in se spominjal poljubov Valentina,
ko v objemu tvojem sem pristal.
Shepet, vzdih, stisk, mir, tishina ...

Ko na lezhishche sva poglela,
sem z roko segel v kodre las,
drug po drugem sva si segla,
vse prehitro nama je tekkel chas.

V objemu tesnem zhivljenja tok
pluje v neskonchne dimenzije,
ko v poljubih se izmenja sok,

dvoje enosti se v skupno zlije,
kar pred tem bila sva dva,
zdaj postala eno sva.

Breg, v dolini Sava shumi,
bori, pod njimi klopca tichi.
Na klopci sončni ti in jaz,
pod kapico shtrikano mil obraz.

Objem, poljub, v telesu krch,
prenapolnjen moj je vrch.
V rokah tvojih se topim.
V blazhenosti ves lebdim.

Pod streho tvojo sva potem lezhala,
v objemu mojem si voljna trepetala,
ko nashla pot sva do izvira,

ki v spokoj naju iz nemira tira,
ko spet se srečna midva zaveva,
da pot je prava, po kateri greva.

HAIKUGA

»China Trace« (Charles Wright, 1977)

*

kuga od juga
vzhodno-zahodna struga
kuzhna odjuga

*

kuga iz luga
svilne ceste sled fuga
(str)upa usluga

*

kuga krink tuga
netopirska treuga
vampirski truga

(apr. 2020)

ZLODOVINA

(epigramizmi)

FOOLRULE

Britanija naj bi imela
od chlanstva v EU full škodo,
a jo je zhe doslej presegla
z brexitom kot fool kodo.

CONTINENTAL BLOCKADE

(200 let pozneje)

Anglezhi so si z Borisovo
anticelinsko vlado
na svoj nachin izbrali
Napoleonovo blokado.

V BELO HISHO

(namesto v »Beli dom«)

Starci so v glavnem odpisani,
na stranski tir jih odrivajo.
Le za vodjo supersile
se podjetno prerivajo.

ZOMBISHOW

(Ne)resnichnostni show
US demokracije
kot infantilni lov
gerontokracije.

CH(LO)VEK

V besedi chlovek
je angleshki love,
pa chvek in volchek
ter she chek in lov.

HARDCORE

Jedro ljubezni zasije,
ko se v nagonu razkrije
splet obsesije, posesije,
ekonomije, agresije.

PRAVO Z NARAVO

(dura lex, sed lex)

Kar se občuti kot muchna
resničnost narave,
je le (ne)znosno poučna
pravichnost postave.

ZLODOVINA

Zgodovina je tako
z zločinom prepojena,
da je, kadar skriva to,
she bolj ponarejena.

DVOJNO JUNASHTVO

Za vsako bojno
junashtvo
je nujno dvojno
sovrashtvo.

STRAHOTE

Da se ne bi vech ponovile?
Saj sploh nikdar niso minile,
le drugam so se premaknile,
se v druge razloge ovile.

DEMO(NO)GRAFIJA

Napredek resda globalno
vse manj otrok rojeva,
a mnozhi katastrofalno
chloveshtvo se kot pleva.

NACHETA NACHELA

Vsako nachelo
je v jedru nacheto;
v njem kljuje zhelo –
protislovja dleto.

NOBELHAND(KE)

Nobelova roka se je spet
Balkanu približhala
in se ga najbrzh za naslednjih
dvesto let odkrizhala.

BRATINSTVO

Mnogi so resno prichakovali,
da bodo razlike presezhene,
dogodki so besno pokazali,
da so vse le she bolj najezhene.

SIRSKO-ILIRSKO O(K)ROZHJE

Vsako ilirsko okrozhje
si nabira orozhje,
saj ni od Ilirije
zelo dalech do Sirije.

KOLUMBARIJ

Pokojna drzhava
kot (z)majka stoglava:
iz neshtetih lukenj
zombi pogledava.

DUBIOZA KOLEKTIV

(sarajevski rockband)

Razbita shizoregija,
celovita zadregija:
njen dubiozen kolektiv
kot dubel kože recidiv.

(NICH)VREDNO

(doublé d'or)

Zlato tele
in zlata koza:
le pozlachena
dubioza.

(NE)MOCH ESPRIJA

Ko se shizozadeva
razkrije kot polomija,
preostane pach reva –
le tragichna ironija.

NAPICHENJE KRAMPA

(nerodno vzhodno)

Poskusili so z Rusijo,
potem tudi z Ukrajino,
morda v tretje poskusijo
she z Melino domovino.

ZACHETEK POMLADI

(za zagreb)

Dokler kuga ne poneha,
chepite v osami domá.
Che se pri tem zrushi streha,
tecite s trumo v mrk nebá.

IZREDNE (ZA)MERE

(brez primere)

Kdor hoche varovati
demokratichno chvekanje,
mora naglo vpeljati
avtokratichno dejanje.

(feb. – mar. 2020)

Janko Valjavec

JAJCA

Različne mode so zhe vladale svetu in Sloveniji, bolj ali manj nore, bolj ali manj smiselne, toda pri modi se chlovek ne sprashuje po smislu, treba ji je slediti onkraj razuma. V nashe kraje je nekoch prineslo tudi modo, ki ni imela zveze s frizurami in oblachenjem, modo selitev podjetij na jug in vzhod, kjer naj bi bila delovna sila cenejsa; pri tem se direktorji prav tako niso sprashevali po smislu, selili so celo materialno intenzivno proizvodnjo, pri kateri so v strukturi stroshkov bruto plache predstavljale borih deset odstotkov. V tistih chasih je bilo za menedzherje moderno, da igrajo golf, tenis so prepushchali ministrom in podobnim za modo zaostalim sirotam. Direktor, ki she ni nichesar nikamor preselil, je na preluknjanih zelenih tratah, kjer se je srechal s svojimi stanovskimi kolegi, hitro dobil manjvrednostni kompleks in občutek fosiliziranosti; tam nekje pri enajsti luknji se mu je zazdelo, da ga bodo kmalu zacheli primerjati s Fredom Kremenckom in mu za rojstni dan podarili kamnito palico, namesto zhogice pa bo dobil bel, gladko spran prodnik.

Tudi Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA, je bil takshne vrste direktor. Nacheloval je velikemu podjetju, ki je kupilo majhno podjetje s sorodno dejavnostjo: velike ribe she naprej zhro manjshe. Lastniki so kakopak zahtevali dobichek tudi za kupljeno podjetje, zdaj preimenovano v obrat, in ga dobili, velik, sochen, na dnu izkaza uspeha dvakrat podchrtani dobichek. Che je v tem malem obratu, ki je dotlej imel majhen dobichek, a tudi majhne probleme, kakshen pretirano občutljiv delavec zaradi stranskih uchinkov procesa maksimizacije dobichka dozhivel zhivchni zlom ali zamenjal sluzhbo, nich zato; che manjshe shtevilo ljudi naredi isto – kaj isto, vech! – kdo bi se sekiral, pomembno je le, da kazalniki poslovne uspesnosti kazhejo v pravo smer, v smer dobichka. Prezhiveli delavci so se prilagodili, plache so dobivali, seveda najnizhje dopustne po panozhni kolektivni pogodbi, toda redne. Tudi tisti, ki jim kozha ni chez in chez podplat postala, so se zavedali, v kakshnem svetu zhivijo. V krutem. Le chez ograjo svojega podjetja, pardon, obrata, so se morali ozreti in so videli: tu niso dobili plache, tam so delavce odpushchali, nekje so podjetje celo zaprli in ga preselili na vzhod ali na jug.

Ko je Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA, nekje med nesrechno trinajsto in nich manj nesrechno shtirinajsto luknjo prvich bolj odlochno pomislil, da bi moral tudi on kaj seliti na jug ali na vzhod, morda celo na jugovzhod, je ugotovil, da ima problem. Pri sedemnajsti luknji – ki jo je ugnal z birdiejem – je zhe vedel, kako ga reshiti. V malem obratu mora dobichek pasti, nato se bo poleg teoretichne pokazala tudi praktichna potreba po selitvi.

Zmanjšati dobichkek je mala malica za menedzherja takshnega kova, kakrshnega je bil Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA. V krajih, kamor je imel namen preseliti proizvodnjo, bi njegovi metodi rekli *poruci-potegni*. Od nekod so se pojavili veleumni izrachuni, da je ceneje, che izdelek I1/5 proizvaja vechje, matichno podjetje. In ga je zachelo proizvodjati. Ko je zhe proizvodjalo izdelek I1/5, je veljalo razmisliti, ali bi se mu morda izplachalo proizvodjati celoten proizvodni program P5.

Nadlezhni morda je hitro odpadel.

Odpadel je tudi proizvodni program P4. Chez leto in dan je najmanjshe in najmlajshe dete velikega starega podjetja proizvodjalo le she proizvodne programe P1, P2 in P3. Na dnu izkaza uspeha se je she vedno svetil dobichkek, majchken sicer, a tudi plus en centelj je dobichkek; direktor Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA, bi tezhko prenesel, che kak ud poslovnega organizma ne bi prinashal dobichka. Tedaj je nastopil chas, da stopi do lastnikov in jim predstavi tisto, chemur je on rekel vizija razvoja – obratu v naslednjem letu grozi izguba, vendar she ni prepozno, panika ni potrebna, she so izhodi, she se da pomagati. Kako? S selitivjo proizvodnje na jugovzhod, da, vsi izrachuni so pripravljeni, izvolite pogledati! Lastniki so pogledali in prikimali, tudi sami so igrali golf, zavedali so se, da je v dezhelo prishla moda selitev.

Direktor Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA, je stopil pred delavce, jim zaupal novico o selitvi proizvodnje v toplejshe kraje in jih povabil, naj se pridruzijo prijetnemu kolektivu velikega matichnega podjetja, ki mu primanjkuje delavcev za proizvodna programa P4 in P5. Chisto blizu njihovega obrata stoji, skromnih osemdeset kilometrov stran, kaj je to danes v dobi hitrih cest in hitrih avtomobilov; v Ameriki se ljudje vozijo v sluzhbo she mnogo dlje, preprichal se je na lastne oči, ko je tam pridobival naziv *Master of Business Administration*: tudi sam se najmanj enkrat tedensko iz matichnega podjetja odpelje v njihov obrat, vozhnja je prav prijetna, chlovek se kar sprosti!

Po sestanku so delavci stopili skupaj in se kot en mozh, kot ena zhen a odlochili, da se v matichno podjetje ne bodo vozili. Zahtevali so nov sestanek z direktorjem; chez dva tedna se je pojavil pred njimi, oborozen s pravnikom iz matichnega podjetja, ki jim je razlozhil, da bodo ostali brez odpravnin, che ne bodo sprejeli velikodushne direktorjeve ponudbe.

Delavci so razvezali skromne moshnjichke in se she sami oborozhili z odvetnikom. Ta je hvalezhno sprejel plachilo in se zanj tudi potrudil: nashel je dolochilo panozhne kolektivne pogodbe, po katerem je delavec lahko prerazporejen najveh tako dalech, da ima od doma do delovnega mesta v eno smer maksimalno uro in pol vozhnje. Z javnim prevoznim sredstvom. Ker je bil sedezh matichnega podjetja, povedano z izrazom iz krajev, kamor je imel namen direktor preseliti proizvodnjo, v vukojebini, je bilo za delavce zhe samo od sedezha obrata do tako velikodushno ponujenih novih delovnih mest z javnim prevoznim sredstvom – s tremi pravzaprav, ob dveh prestopih – v eno smer dve uri in dvajset minut vozhnje.

V dve smeri shtiri ure in shtirideset minut. Organizirani avtobusni prevoz zaradi izmenskega dela v matičnem podjetju in različnega delovnega chasa uprave in proizvodnih delavcev ni prishel v poshtev; tudi če bi, bi morali biti avtobusi iz firme Nish ekspres, da bi na cilj prishli v dopustnem chasu.

Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA, je moral pod težho zakonitih argumentov odnehati.

Chez shtirinajst dni je sestanek z delavci ponovno sklical direktor. Bil je videti prijazen, toda ne tako prekihevajoče prijazen kot ob prvem mnozhichnem snidenju z njimi nekaj tednov nazaj. Zakon bodo seveda sposhtovali, je povedal. Nikogar ne bodo silili, da bi se vozil v matično podjetje, če pa se bo kdo za to odločil sam, bo v novem kolektivu dobrodosšel. Z delavci bodo med postopkom odpovedi delovnega razmerja korektno ravnali, celo zhivljenjepise za iskanje nove sluzhbe jim bodo pomagali pisati. Seveda, dobili bodo odpravnino, ki jim gre po zakonu.

Bilo je to v mesecu februarju.

V podjetju je veljalo dolochilo, po katerem delavec, ki celo leto ni bil v bolnishkem stalezhu, dobi v februarju naslednjega leta nagrado v vishini chetrtnine lastne neto plache.

Dolochilo ni bilo nikjer zapisano. Uvedli so ga, ko so se po lastnishkem prevzemu v obratu zacheli vrstiti zhivčni zlomi in mnozhichne bolnishke. Ni shlo za velike denarje, ni bilo veliko takshnih, ki so vzdrzhali eno leto, ne da bi se enkrat samkrat zatekli v bolnishki stalezh.

Sestanek je bil tik pred osemnajstim februarjem, ko bi morali nagrado izplachati. Neki delavec, ki je bil do nje upravljen in je nanjo v svoji financhni stiski zhe rachunal, se je kljub vsesploshnemu razburjenju zaradi dokonchnosti odpovedi spomnil vprashati, če bo nagrada za nebolnishko izplachana tako kot prejsnja leta. Direktor je malce pomislil in odgovoril pritrdilno.

Naslednji dan je izplachilo preklical, chesh da je nekdo na shipo njegovega avtomobila pred obratom vrgel jajce.

Sestanek se je konchal ob dveh, proizvodni delavci so odshli takoj domov, pisarnishki delavci chez poldrugo uro. Direktor Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA, je odshel v svojo pisarno, dogovorjen je bil s potencialnimi kupci zemljishch, zgradb in vsega ostalega, kar bo she vrednega na lokaciji obrata ostalo po selitvi proizvodnje, ki je bila dokonchna in nepreklicna. Ob pol petih, ko so stranke po okvirnem in nezavezujochem, a obetajochem dogovoru, odshle iz pisarne, je tajnici dovolil, da odide domov, ni je vech potreboval, le she nekaj telefonskih pogovorov je moral opraviti. Dvajset minut kasneje je prishel do svojega srebrnega mercedesa, parkiranega tik pred vhodom, in ugotovil, da je nekdo na vetrobransko steklo vrgel jajce. Shkode ni bilo, kokoshja jajca so znana po tem, da se rada razbijejo ob trku s trdimi povrshinami; she dela ni bilo, Zharko Seshek, univ. dipl. oec., MBA, nikoli ni sam chistil avtomobila, zanj je to na

službene stroške opravljala avtopralnica, tako pripravno stojеча tik zraven obrata. Niti rok mu ni bilo potrebno mazati, odpeljal se je do avtopralnice in njegov merdzho je bil spet brezmadezhen.

Seshek seveda ni selil proizvodnje samo zaradi modnih razlogov. Tehnih delavcev, ki so se pod starim vodstvom razvadili in vselej nekaj protestirali, se je hotel znebiti; hotel se je znebiti obrata, ki mu je pil kri, enkrat ali celo dvakrat tedensko se je moral voziti chez tretjino Slovenije in se ukvarjati s problemi, ki jih ne bi bilo, če obrata ne bi bilo; on bi ostal direktor matichnega podjetja z enako placho.

Zdaj je bilo naposled tako dalech. Le avtopralnico bo pogreshal, matichno podjetje, čeprav veliko, je bilo ustanovljeno v socialistichnih chasih po nachelu tovarno v vsako peto slovensko vas in je stalo dalech stran od mestnih blagodatí, ki jih tako mochno potrebuje direktor njegovega kova.

Zharko Seshek, čeprav univ. dipl. oec. in MBA, je bil v bistvu zakompleksanega kova, nekaterih nikakršni nazivi ob imenu ne zashchitijo pred dvomechim odnosom do lastne pomembnosti. V otroshstvu dolgo ni mogel izgovoriti shumnikov: ko je učiteljica prvosholchke pozvala, naj se predstavijo, je zajecljaj, da je Zarko Sesek – vsa leta v osnovni sholi so ga nato klicali Sesek. Zdaj, v dobi naslovov elektronske poshte brez shumnikov, je bil spet Sesek: zarko-pika-sesek-afna-intakonaprej-pika-si. Slisjal je delavce, kako so se mu posmehovali, ko so izvedeli za njegov elektronski naslov, spet je bil Sesek in ne Seshek, ampak glasni so si drznili biti samo tu, v obratu; v matichnem podjetju si chesa takshnega nihche ne bi drznil izrechi na glas. Pokazal jim je, kdo je; in jim bo she, bodo zhe videli, kakshno nagrado bodo dobili!

Sedemindvajset do nagrade upravicenih delavcev osemnajstega februarja ni dobilo nichesar. Delavci niso bili navadni delavci, bili so delavci, ki jih je chakal zavod za zaposlovanje, kraj, kjer se konchajo sanje, kot poje za vekomaj aktualni Adi Smolar. Tega jim chlovek s srcem ne bi storil, chrka zakona gor ali dol, jajce na shipi gor ali dol.

Med opeharjenci je bil tudi skladishchnik Andrej Pintar, zhilav mozh pri shtridesetih, nikoli ni imel zhivchnega zloma, tudi iz drugachnih razlogov nikdar ni bil v bolnishkem stalezhu. Če mu je kaj na svetu pripadalo, mu je pripadala nagrada za nebolnishko, v to je bil sveto preprichan, a proti direktorjevi odlochitvi ni mogel storiti nichesar. Vsaj po pravni poti ne.

Po shestih mesecih na zavodu za zaposlovanje nekdanji skladishchnik Andrej Pintar she vedno ni imel dela, čeprav je bil telesno in dushevno zdrav. Pravzaprav je bil dushevno malo manj zdrav kot prej, zhrla ga je neizplachana nagrada, zhrla v kombinaciji z zmagoslavnim pogledom direktorja Seshka na zadnjem sestanku z delavci, ki je njemu in vsem ostalim osmoljencem govoril: »Pa sem vas, sodrga

proletarska, nikjer nimate nichesar zapisanega, che ste me premagali pri poceni varianti, imenovani premestitev v matično podjetje, me tu ne boste, kar najemite si spet odvetnika, nikjer ne bo nashel niti besede o kakshni trapasti nagradi za nebolnishko!»

Chasa za premishljevanje je imel Andrej vech kot dovolj, vse bolj se je v njem razrashchala neka misel: da si je direktor sam – za izgovor – vrgel jajce na shipo. On mu ga ni, sodelavci, s katerimi je govoril, so mu zatrjevali, da ga oni niso in da tudi niso nikogar videli. Vrtar prav tako ni videl nikogar z jajcem v roki, nichesar ni slisal, cheprav je bila vratarica le trideset metrov stran od parkiranega avtomobila; po njegovi pripovedi je samo direktor Seshke popoldan nekaj chasa stal zraven mercedesa. Andrejev sum je z vsakim novim mesecem na zavodu, z vsakim negativnim odgovorom na proshnjo za zaposlitev, z vsako tezhko plachano polozhnico, postajal vse bolj podoben gotovosti.

Prekrasno, bleshcheche sonchno oktobrsko jutro je bilo, ko so Zharka Seshka nashli na tleh ob srebrnem mercedesu na dovozni poti domahe hishe. Ponochi je zapihal veter in pregnal vso vlago iz ozrachja, proti jutru je ponehal; naredil se je kichasto lep jesenski dan, niti ena meglica ni zastirala pogleda na tudi najbolj oddaljene hribe. Macesni, stojечи na vrtu Seshkove luksuzne domachije, so zhareli v jesenskih barvah, veter jim she ni osul vseh iglic; po tistih, ki jih je, ki so prekrivale krvave madezhe na betonskih tlakovcih garazhne poti, so forenziki na prvi pogled ugotovili, da truplo brez hlach tam lezhi od prejsnjega vechera, ko se je dvignil veter. Tudi z identifikacijo dveh drobnih madezhev na vetrobranskem steklu mercedesa niso imeli tezhav. Oba madezha sta prihajala od jajc: nobeno ni bilo kokoshje.

Srce ni bilo vech edini organ, ki je manjkal Zharku Seshku, bivshemu direktorju, bivshemu univerzitetnemu diplomiranemu ekonomistu, bivshemu mojstru upravljanja poslovanja.

Andrej Pintar, bivshi skladishchnik, zjutraj tistega prekrasnega dne she prijavljen kot iskalec zaposlitve na Zavodu za zaposlovanje Republike Slovenije, je imel popoldan osnovne eksistenchnje pogoje zagotovljene. Za mnogo let.

Lev Detela

TRETJA SVETOVNA VOJNA ALI NEKAJ PODOBNEGA

Nenadoma zaslišiš topel, mehake glas. Zagledaš nekakšben smehljaj. Chutish, da nekdo govori. Vendar ne razumesš nichesar. Ne vesh, kaj se dogaja. Ne razumesš, zakaj si sploh tu, kjer si. Zakaj si se rodil, hodil v sholo, se ožbenil, skušal nekaj doseči. Ne vesh, zakaj si bolan, zakaj se starash, zakaj bosh umrl. Ne spomniš se vech, kaj vse si to dolgo zoprnó zhivljenje pchel, mislil, prichakoval. Nekakšben notranji glas ti nenadoma žvito prishepetava, da ti sploh nisi vech ti, temvech nekdo drug. Namrech tisti tam na drugi strani ulice, s klobukom v roki. S klobukom na glavi. Nekakšben pevec. Nekakšben Vlado Kreslin. Ali pa nekdo drug. Hitrobodec shtevilka 2.

Skozi zid ti chudni glas na debelo pripoveduje, da žanimivi možh na drugi strani zhe ve, kaj dela. Njegov predmet je fotografiranje nesrečne civilizacije od svezhega zachetka do razpadajočega konca. Gnitju in plesni pripisuje poseben pomen. Razpad v plesen je žanj smrt, pa tudi prehod v novo zhivljenje, ki se bo rodilo iz prahu in pepela ...

Zakaj sploh vse to, pomislim. Vse to grenko in trpko, le redko veselo. Zame, pa tudi zate in za vse druge. Za vse nas. Danes, vchera, jutri. Oh, ubogo chloveshtvo!

Zvecher smo predolgo popivali. Zdaj imam chudne sanje, mochne, kot da bi bile resnica ...

Sredi nochi zabrni hishni telefon in me vrzhe iz spanja. Zmedeno dvignem slushalko. Iz neoprijemljive daljave zatrepeta glas mojega dobrega pisateljskega prijatelja.

»Ja, ali vesh, koliko je ura?« neprijazno zamrmram.

»Zelo pozno je zhe, prepozno je,« reche.

»Kako prepozno?« rechem. »Ali vesh, da je pol shtirih zjutraj.«

»Prevzeli so oblast,« reche.

»Kdo je prevzel oblast? Kaj se ti je zmeshalo!«

»Vojska je prevzela oblast!«

»To ne more biti res ... Slovenci so od nekdaj miroljubni ...«

»Zelo se motish ... Neki podpolkovnik Dragutin Mishković je prevzel oblast ... Razumesš, na zhivljenje in smrt gre. Vojska ne pozna milosti ... Zdaj pride nova svetovna vojna.«

»Kje si zdaj?«

»Klichem z Drushtva pisateljev ... Zunaj zhe ropotajo s tanki ...«

»Ja, ampak mogoče se motiš ... Verjetno imajo vojashke nočne vaje ...«

»Verjemi mi vendar ... Dogaja se katastrofa ... Naredi vendar nekaj za nas ... Iz Avstrije to lažje narediš. Tu v Sloveniji ne bo vech mogoče ... Hudo je ... Zavezali so nam roke ... Pishi o vojashkem udaru v vashih avstrijskih in nemških chasopisih. Pishi kot takrat, v chasu komunizma, ko si bichal diktaturo in militarizem ... Pomagaj nam v stiski ...«

»Ampak, dragi prijatelj. Ti se shalish,« mu rechem. »Evropska unija ne bo dopustila ...«

»Kaj je zhe Evropska unija,« se zadere po telefonu. »Sejem nichvrednosti ... Izstradali nas bodo. In amen ... Pa she kriza nas tare ... Mala Slovenija je za Evropo konjska figa ... Nich ne bodo naredili ...«

Ubogi prijatelj. Le kaj se mu je zgodilo! Zaboli me pri srcu. Očitno se mu je zmeshalo. Pisateljévanje je krut poklic, ki izterja neizprosén davek.

Skochim iz postelje. Hitim v kopalnico pod mrzli tush.

Se ushchipnem v roko. Saj ne sanjam, kajne?

Takoj moram poklicati avstrijsko zunanje ministrstvo. Ti bodo zhe vedeli, kaj se dogaja ...

Chudne sanje ... Zares smo prevech popivali ...

»Pridite popoldne ob pol petih v kavarno Landtmann na Ringu,« mi z ljubeznivim glasom nekaj pred enajsto uro po telefonu sporoči iz zunanjega ministrstva avstrijski dvorni svetnik doktor Schoiswohl. »Tam vam povem nekaj vech, cheprav je vse skupaj strogo zaupno. Drzhavna tajnost. Saj veste, da moramo biti skrajno previdni. Tudi za vas velikanski riziko ...«

Kolena se mi tresejo, ko se popoldne vozim v mestno sredishche v umazanem vagonu dunajske podzemske zheleznice U 4, obdan z zanemarjenimi Turki, Arabci in Romuni.

»Ne vem, kaj vam naj rechem,« mi samozadovoljno namigne doktor Schoiswohl in me nezaupno pogleda v oči. »Le zakaj ste sploh tu? Ne razumem, da vas te stvari zanimajo ... Pravzaprav se vas sploh ne tichejo ...«

Se chudno spreneveda.

»Saj, saj,« konchno reche in si popravlja kravato. »Vse bi bilo v redu. Toda tisti generalov nočni nastop na slovenski drzhavni televiziji. V civilu. Ker je, kot trdi, nadvse miroljuben ... Zato je odlozhil uniformo in nastopa v chrnih hlachah in temni srajci ... Chrn, chрно, vse je chрно ...«

»Kaj ni podpolkovnik?«

»Ne, zdaj je zhe general,« se svetnik zhalostno zazre v skodelico kave, ki mu jo je pravkar prinesel kot puran napihneni glavni natakár.

Previdno zasuka glavo in reče: »Veste, na vse moramo biti pripravljeni ... Slovenija je sicer majhna, ampak ni od muh ... A tudi mi v Avstriji smo pravzaprav majhni. Pred dobro uro smo zato razglasili najvišjo stopnjo vojaške pripravljenosti ... V tem primeru je to zgodovinska nujnost.«

Artur dvigne kozarec z vinom in nazdravi chnolasi novinarki na drugi strani mize. »Ah,« reče. »Saj ne gre le za vojaški puch v Sloveniji. Tezhave so v chloveshkih družbah stalno na delu. Zato zgodovina ne poteka urejeno in usklajeno, temveč je izrazito asimetrična.«

Nekoliko ga izpodnese, ker ga novinarka ob teh besedah izzivalno podreza z nogo in nesramno pogleda v oči, vendar se hitro zbere.

»Poglejte,« reče. »Saj veste, da sem po poklicu zgodovinar. *Medievist*. Pa tudi stari vek mi ni tuj. Zato skochiva na kratko kar v vesoljni Rim. Kakšen padeč tam ... naravnost v brezno ... Po velikem Cezarju. Eden od njegovih naslednikov, nesrečni Kaligula, je kot rimski cesar Gajus Julius Caesar Germanicus in kot istochasni prvi drzhavni konzul imenoval svojega najljubšega konja za drugega konzula velikanske drzhave. Od vseh senatorjev je zahteval, da Veliki Zhivali izkazujejo brezpogojno pokorshchino. Konchno je bil tisti konj de jure, che zhe ne de facto, njegov glavni namestnik. Kdor zadeve ni vzel resno, je bil ob glavo ...«

Zdaj ga gleda z nekakšnim zadihanim zanimanjem.

»Veste,« reče profesor in rine z glavo nekoliko naprej, proti novinarki in kozarcu vina na mizi.

»Kakorkoli. Kaligula je mislil, da kot cesar in bog ravna skladno z zakoni. Pa saj tudi dandanes ni v nobenem dokumentu zapisano, da konj ne sme postati senator ali kaj podobnega. A vseeno se je cesarskemu Gaju popolnoma zmeshalo. Ko je nekoch zmanjkalo mesa, s katerim so krmili leve, ki so chakali na nastope v areni, je chisto zares ukazal, naj v jechi poishchejo vse kaznjence s plesho in jih na hitro pripravijo za hrano ubogih lachnih zveri ...«

»Vseeno vas ne razumem,« reče urednica dunajskega STANDARDA. »Kaj ima ta bedasti Kaligula opraviti s tistim mozhakom v chrnih hlachah, ki v nochnem programu slovenske televizije trdi, da je predsednik drzhave?«

»Saj vam zhelim ravno to razlozhiti,« reče profesor. »Tudi on je bedak ... Tudi on bi rad krmil leve s pleshastimi zaporniki ... Samo, da jih k srechi she nima na razpolago. To, kar se zdaj dogaja v nochni Sloveniji, lahko po vsej pravici imenujem LEX CALIGULA ...«

Doktor Schoiswohl se nalahno prikloni.

»Veseli me, da ste me pochastili z vashim obiskom,« reče chnolasi novinarki in jo z galantno kretnjo zaprosi, naj se blagovoli usesti v naslanjach.

»Tudi meni je v chast,« reče novinarka in v zadregi narahlo zardi.

»Gospa Olivia Flopp, morda se boste vprashali, zakaj sem vas povabil v ministrstvo ...«

»Ja, res, zelo me zanima, zakaj ste se obrnili na mene.«

»Kot veste, se je zachela vojna s Slovenijo. Zhal tja ne moremo poslati nashega avstrijskega vojnege dopisnika, da bi iz samega levjega brloga porochal o nevarnem dogajanju. Za ta posel potrebujemo nevtralno neavstrijsko osebo.«

Chnolaska dvigne glavo in ga presenecheno pogleda.

Dvorni svetnik si natakne ochala, shari po papirjih na pisalni mizi.

»Izvedel sem, da ste shvicarska drzhavljanka, rojena v Bernu. Torej nevtralna osebnost. Kot taka bi se lahko brez nevarnosti podali v Ljubljano. Nich vam ne morejo, medtem ko bi avstrijskega dopisnika takoj zaprli. Ali pa mu naredili she kaj hujshega. Zhe nash stari dobri kancler Kreisky je nekoch izjavil, da so zadeve na Balkanu nepredvidljive in da tam ne moremo nikomur zaupati. Torej, lepa gospa, bi nam lahko priskochili na pomoch? Nashi mediji potrebujejo natanchne informacije ...«

Se nekoliko zaustavi in jo ljubeznivo pogleda.

»Seveda pa bi lahko naredili she vech ... Z vashimi sposobnostmi, kot so mi z navdushenjem sporočili, in z vashimi zhenskimi chari ... A ne zastonj, samo za dobro nagrado ...«

»Zanimive stvari mi omenjate. Toda, gospod dvorni svetnik. Premislite, che sem zmozhna takih rechi. Dobro veste, da sem samo shibka zhenska ...«

»Ah, ah ... Ne bodite vendar tako skromni ... Prav zato, ker ste zhenska, mislimo, da boste kos nalogam, ki smo vam jih namenili ...«

»Ah ja. Ne vem, che ste izbrali pravo ...«

»Torej gospa Olivia. Premislite o vsem tem, kar sem vam povedal ... Morda mi lahko jutri sporochite, kako ste se odlochili. Ne bo za vas nekoristno, che boste sodelovali. Chaka vas strma kariera na sam vrh nashih mozhnosti ...«

»Pravijo, da ima tisti slovenski general, tisti Mishković ali kakor se zhe pishe, *nomen est omen*, nozhe v ocheh,« reče nachelnik avstrijskih bojnih sil in si s tresocho roko prizhge kubansko cigaro, da bi se pomiril. »Zelo krut in oster je baje. Ampak, da veste, zdaj mu ne bo nich pomagalo. Udarili bomo kar chez Jezenice ...«

»Kako chez Jezenice?«

»No, skozi predor, gospod brigadir, skozi predor pri Asslingu, kot smo pravili v starih dobrih cesarskih chasih in kot se pravilno reche, oziroma pri Jezenicah ... Potem pa smo takoj v Lublani ...«

»Pravijo, da Slovenija nabira prostovoljce v Afriki. V Maliju in Kongu. Nimamo še natanchnih podatkov. Za to akcijo so izvlekli iz državne blagajne zadnje denarne rezerve. Baje gre za deset tisoč mozih. Če to drzhi, bo njihova vojska kmalu narasla v velesilo ... Slaba nam prede ...«

»Gospod brigadir, ne bodite defetist. Junashko naprej. Ni vrag, da ne bi premagali tudi tega sovražnika ...«

Nachelnik bojnih sil se sklanja nad veliki specialni zemljevid, toda ker je slaboviden, ne vidi nichesar.

»No, bo zhe nekako,« razburjeno ropota z besedami. »Na boj in v zmago, potem pa se bo itak vse uredilo, kot je lepo in prav ...«

Chudne sanje. Da sem nenadoma za sto let starejši, kot sem v resnici. Vchera j smo zares prevech popivali, zato pa zdaj vse to za kazen.

Dvorni svetnik je ves iz sebe. Pravkar so mu prinesli brzojavko, da se je na Shvedskem zachela drzhavljanska vojna. Francija je izstopila iz Evropske unije in se proglasila za monarhijo. Iz ropotarnice so privlekli nekega starega senilnega Bourbona, ki naglasha, da je parishki grof in zato edini pravnoveljavni naslednik zadnjega pravega kralja iz leta 1830. Kar chez noch so ga okronali za Ludvika XX., saj se pishe zhe leto Gospodovo 2057.

»To je zelo slabo za Avstrijo,« reche doktor Schoiswohl. »Zdaj ne bomo dobili pomochi iz Francije. Svetovna vojna bo ... Zna se zgoditi, da nas prikljuchijo k Sloveniji ... Ja, in kaj bo potem?«

»Ko bi imeli cesarja, bi bilo vse drugache. Potem bi bili zares jekleno povezani v neunichljivo skupnost. Zdaj pa ta neprijetna neumnost.«

GLISTE

(horror dvogovor)

– Leto 2019 je bilo Leonardovo: 500-letnica smrti. Leto 2020 je leto dveh velikih glasbenikov: 250-letnica rojstva Beethovna, v njegovi senci pa 160-letnica rojstva Huga Wolfa. Kaj menish o tem?

– Lepo je spomniti se pokojnih zaslužnih ljudi, velikanov ... Pa tudi koristno, saj pomaga pri zmeraj aktualni chlovekovi potrebi, da »izmeri daljo in nebeshko stran«. She posebno, che gre za tujce, ki pa so v jedru Veneti, natanchneje Sloveneti.

– Kako to mislish? Trije omenjeni naj bi bili Veneti-Sloveneti? Kako moresh kaj takega trditi?

– Nich ne trdim, le ugotavljam simptome z razlicnih vidikov. Tokrat ad hok z vidika tako imenovane venetologije, ki vsebuje tudi patriotski element, to pa samo po sebi pach ni greh.

– Ali ni ta venetologija s strani resne znanosti hudo osmeshena?

– In vendar je she vedno nerazreshena. Lahko, da je v njej marsikaj privlecheno za lase, toda v shirshem smislu ponuja indice, ki dajo misliti ali pa so vsaj zanimivi kot alternativni izzivi.

– Kakshni neki naj bi bili slovenetski indici pri treh jubilejnih velikanih, od katerih je prvi Italijan, druga dva pa Nemca?

– Leonardo iz kraja Vinci v srcu Italije, v pokrajini Toskana, imenovani po predrimskih prebivalcih Etruskih (lat. Etrusci, Tusci, Tuski), ki so za venetologe Veneti, Vendi, Vindi ali Praslovani. Pri Beogradu je kraj Vincha, za venetologe zibel evropske civilizacije; gre za slovanski toponim z variantami Vinica (Slovenija, Hrvashka, Makedonija, Ukrajina) ter Vinec, Vine, Vinje v Sloveniji, pa legendarna baltishka Vineta / Wineta (po tej je Karl May imenoval Winnetouja, poglavarja »izbrisanih«). To je Leonardova slovenetska ali etrushchanska »zveza« ... Van Beethoven, flamski priimek: »van« (ven, iz, od) in slovenski besedi »bet« (bat) in »oven«. Bet, uporabljen kot oven. Ljudski izrek: danes z betom, jutri s psom ... Wolfova oche in mati sta bila slovenskega izvora, ochetov rod se je pisal Vouk, mati deklishko Katharina Nußbaumer, izvorno Katarina Orehovnik. Za plezanje po statusni lestvici je bilo tedaj pach primerneje privzeti nemshko identiteto.

– Ima s Tuski kakshno zvezo juzhnoalbansko pleme Toska?

– Kdo ve. Branje etrushchanski zapisov s pomocjo albanshchine ni shlo. V rushchini »toská« pomeni zhalost, v srhr. najdesh »tuska, toskati«, v mak. »toska«. Etruski so sebe imenovali Rasena, Rashna, Raseni (prim. Rasi, Rusi, v Srbiji Ras, Rashka; srhr. rasejan, rasijan, slov. razseján). Na osnovi (et)rushchine so Etruski

»ot rus(k)i«. Shpansko »tosco« pomeni primitiven, neotesan, surov, neveden; kamenodobni, predshpanski Baski naj bi imeli zveze s (pra)slovanstvom. Italijansko »tosco« pomeni strup in pridevnik toskanski. Italijanski lingvist Mario Alinei (1926-2018) v estrushchini vidi arhaično obliko madzharschine. K Etruskom so pristavili lonček tudi madzharski prasorodniki Turki, med drugim z »etimoloshko blizhino« Truski-Turki.

– Kaj pa južnoafriško hrnsko ljudstvo Venda?

– Veneti, Vindi so bili »z vetrom« razvejani oz. razsejani po svetu, morda so tudi tam pustili kako sled. Saj so v Južni Afriki tudi Indijci.

– Da ne zaideva predaleč v etimoloshko »jogo«, se vrniva k prvemu vprašanju. Glede na Beethovna in Wolfa naj bi bilo 2020 leto glasbe, ali ne?

– Vsekakor je to leto koronavirusne pandemije. Ni jasno, kakšna naj bi bila pri tem vloga na primer Beethovnovе evropske himne »Oda radosti«. Je pa bil Beethoven nič kaj radostno, glede na poklic glasbenika bolj shizoidno, udarjen z gluhostjo zaradi možhne okužbe s sifilisom, medtem ko je bil Wolf potrjen sifilitik.

– Med glasbo in korona virusom je neka zveza: v antivirusni samoizolaciji naj bi omogočala poglavitno zadoshčenje glasba, ki je za nekatere absolutni, odreshilni vishek chloveshkega uma. Znan je Beethovnov stavek: »Glasba je vishje razodetje kot vsa modrost in filozofija.« Ali to drži?

– Gotovo za mnoge, obstajajo pa tudi bolj skeptična mnenja. Samuel Johnson, angleski dramatik iz 18. stoletja, sijajne dobe evropske glasbe, je rekel: »Glasba je še najmanj neprijetna med vsemi oblikami hrupa.« Ambivalenten odnos do glasbe je imel Zola; po eni strani ga je privlačila, po drugi jo je imel za »dolgočasno praskanje« ... Muzomanija, natanchneje muzikomanija ... Obsedenost z glasbo je histerija ubijanja strahu pred tishino z zvokom. Še posebno to velja za globalizirano moderno glasbo, ki je praktično odpravila melodijo, saj deluje le še z (afriškim) ritmom ali pa tudi brez tega, zgolj z (mega)ropotom. Za mojega znanca, ki je radikalen ljubitelj klasične evropske glasbe, je jazz »pretepanje piskrov«. Drug znanec, ki je samozaposleni prevajalec visokozahtevnih strokovnih tekstov in to delo zhe desetletja opravlja v samoizolaciji na domu, je v dneh pandemije postal obseden od mizofonije, sovrashtva do zvokov. V bloku ima na eni strani družino sosedov, katerih otroci so zdaj cele dneve v domaćem samoizoliranem (glasbenem) vrtcu, na drugi strani samoizolirani sosed vsak dan točno ob istem času, ne meneč se za okolico, kaki dve uri poslušata zmeraj isto raparsko »kompozicijo«. Prevajalec pa si ne upa nikomur nič reči po izkušnji sorodnika, ki živi v lastni hiši na »idilichnem« podezhelju: mladina iz sosednje hiše je nabijala glasbo, ko pa jih je opozoril, je prišel njihov oče k njemu in ga pretepel s krepelom. Na sodishču se je nasilnik zagovarjal, da jih je sosed zmerjal s chefurji, pretepeni pa je trdil, da na to besedo ni niti pomislil ... Primer fizične oblike glasbenega psihoterorizma.

– Na mizi imamo še nekaj pojmov z »mizo«. Ali vesh, kaj mislim?

– Seveda. Najprej mizofobija, strah pred okuzhbo z virusi in bakterijami, nato pa še mizogeronija ali staromrznost, prastaro sovrashtvo do starcev, tokrat povezano še s koronarazizmom, naslednikom hivrazizma. Pri obeh razizmih gre za nagonsko averzijo do virusnega napada na imunsko inhibicijo.

– Kako se je kriza s korono sploh začela?

– Možno je reči, da je ta pandemija svoj pohod po svetu začela s simptomalnim datumom 02. 02. 2020, ki je unikaten številčni palindrom. Posebno veselje za numerologe; eden od njih je bil po svoje tudi ruski pesnik, boem in mistik Hlebnikov, ki je z matematičnimi formulami analiziral zgodovino in tako menda napovedal datum oktobrske revolucije.

– O vzrokih korona pandemije se pojavljajo različne teorije zarote, vse prav slikovite. Ali bi za nekatere lahko rekli, da so tudi prepričljive, verjetne?

– Vsaka dobra teorija zarote je taka, čeprav si med sabo tudi ostro nasprotujejo. Na primer, Američani samoumevno govorijo o »kitajskem virusu«, za Kitajce pa je ta termin nesprejemljiv. Po neki ameriški teoriji so Kitajci iz laboratorija v Wuhanu namerno izpustili umetno modificirani korona virus z namenom testiranja biološkega orožja; variantna možnost bi bila, da jim je »ušel«. Kitajska kontrateorija pravi, da je korona potrdila ameriška vojska kot palico v kolesje kitajskega gospodarskega booma (tak uchinec je korona nedvomno dosegla); prva, strogo zatajena smrtna žrtev korone naj bi bil ameriški vojak iz delegacije, ki je obiskala Wuhan, pri čemer verjetno niti ni vedel, da je poskusni prenašalec; kako se je okužil, ni znano, morda je bil nujno likvidiran. Na liniji ameriške korona zarote naj bi bila tudi celotna t. i. svilna cesta prek Irana, odkritega sovražnika, do EU, svojeglave zaveznice. V poanti se je Američanom korona vrnila kot bumerang, v par tednih so dosegli najvišje število okuženih.

– S temi števili, tako glede okuženih kot glede umrlih, se pa povsod bolj ali manj, tako ali drugače, tudi manipulira, kajne?

– Iz različnih razlogov, ki segajo od varnostne nuje do zamaskirano-orožarskega dobihkarstva.

– Kako pa je z ekološko-biološko razlago?

– Če pustimo ob strani teorijo o možnih testih alienov iz kozmosa, se zdi najbolj realističen vzrok specifična kitajska prehranjevalna kultura z znanim geslom »hrana je vse, kar hodi, leta in plava« v navezi z »zrakom« v velikih mestih, kjer skoraj ni razlike med dnevom in nočjo, nebo pa se je razjasnilo zaradi blokade gospodarstva v pandemichni karanteni. Li Wenliang, oftalmolog, ki je zhe lani opozarjal na te razmere, je utihnila dolga roka oblasti, plachal pa je s smrtjo od korone, 33 let star mož in oče. Svet bi se mu lahko oddolžil vsaj s posmrtno Nobelovo.

– Ali ni iskanje vzrokov pravzaprav naravna potreba po »osmislitvi« katastrof ali »naukih« iz njih?

– Najbolj opazen »nauk« korona pandemije se zdi »tumble« spreveritev nekaterih ključnih samoumevnosti. Zlasti na primer v medosebnih afektacijah od sprostitve

do osamitve. Prejšnje geslo »bodite sproščeni, stopite skupaj« je nadomestilo »bodite osveshčeni, stopite narazen«. Kapitalistično geslo »trg sam reshuje vse probleme« je farsichno osmешeno, reshitelj vsega in vseh je zdaj država – v kislo veselje fanov socializma. Globtroterji so kot potovke letali po svetu z geslom »svet je moj dom, povsod sem doma«, zdaj pred pandemijo bezhijo vsak v svojo domacho luknjo, v samoizolacijsko karanteno (tudi karantansko).

– Povodenj protislovij?

– Mobilnost – imobilnost. Evropa brez meja – Ograjo na vsako postajo. Zdravi v naravi – Bodi zdrav, ostani doma. Za korona virus ni pravega zdravila, praksa pa kazhe, da je najboljshe zdravilo sonce v naravi. Tako v chasu zapovedanih karanten množica sproščeno, vsi brez nagobčnikov, pohaja, teka in se sonchi po krajih, kjer si prej komaj koga srechal. Ko se vsi izogibajo vseh, se vsi srečajo na istem »samotnem« kraju ... Kot ob vsaki katastrofi se na vse mogoche nachine ishche kak pozitiven, optimistichen nauk ali smisel, ki je post festum seveda zmeraj v hipu pozabljen. Različne medijsko-terapevtske zvezde, med njimi so opazne gospe z »univ. dr. mr.« in dvojnimi priimki (strokovno-bioloshka kompetenca), priporočajo kompenzacije: novo odkritje (lastne) družine, ekoloshka ponizhnost pred naravo, nova vrednota solidarnosti, empatije in prijateljstva (na daljavo – v hishnem zaporu), prepushchanje umetnostim in njihovim eskapistichnim charovnijam – vse to ob izgubi (prekarne) zaposlitve, osnovnih mozhnosti za prezhivetje ... Z vrhovno tolazhbo: pandemija ne izbira, za vse je enaka, »vsi smo v istem cholnu« ... Pozitivno okuzheni stavec v domu je v istem cholnu z Borisom Johnsonom ...

– Kako konec koncev premagati to korono?

– Nekateri tudi glede tega predlagajo kot odreshitev Sun Cujev vojnostrateshki nasvet: »Spoznaj sovrazhnika, da bi ga lahko premagal«. Sovrazhnika pa lahko res spoznash le, che ga naredish za prijatelja, s tem pa je vojne konec ... V Indiji kot zdravilo priporočajo kravji drek, v Severni Koreji koren repinca.

– Pravijo: nikoli vech ne bo, kot je bilo. Ali je to res mozhno?

– Mozhno je kar koli, torej vse. V smislu slavnega izreka »plus ça change, plus c'est la même chose«, ki ga je v revolucionarnem letu 1848 (prvi izbruh v Parizu) zapisal francoski pisatelj Alphonse Karr, avtor znanega »ekoloshkega« romana *Potovanje naokrog po mojem vrtu*, nadvse primerneza (elitno) karanteno v lastnem tuskulumu. Po domache: velike spremembe, iste zaplembe. Za nekatere je karantena v blatu naravni habitat. Za gliste so zadeve zmeraj iste.

(apr. 2020)

Prevajalnica

Li Qingzhao

MOJA SENCA IN JAZ

如梦令

常记溪亭日暮，
 沉醉不知归路，
 兴尽晚回舟，
 误入藕花深处。
 争渡，争渡，
 惊起一滩鸥鹭。

KOT IZ SANJ NAREJENO

(Rú mèng lìng)

Zmeraj ta spomin na zahod v paviljonu ob reki:
 ob vinu smo pozabili na pot domov.
 Omama je minila, v temi smo odrinili,
 s cholnom smo zashli med goste lokvanje.
 Kako skoz, kako skoz?
 Hrup vesel je speche chaplje in galebe splashil v nebo.

KOT IZ SANJ NAREJENO

(Rú mèng lìng)

Kdo sedi samotni pri oknu?
 Midve: moja senca in jaz.
 Svecha ugasnjena, chas za pochitek.
 In potem she senca izgine.
 Nemogоче, nemogоче
 je odgnati nem nemir.

RIBICHEV PONOS V SANJAH

(Yújiā ào)

Vihrajochi oblaki valovijo prek neba,
 ob zori gubech se v nejasni megli;
 jadrajo v plesu neshtetih oblik,
 vtem ko ugashajo zvezde Rimske ceste.
 V sanjskem prividu se znajdem v Nebeshki palachi
 in zaslišim glas Vladarja Nebes,
 ki me zaskrbljeno vprasha, kam zhelim priti.

»Moja pot je dolga,« odgovorim,
 »sonce pa vse prehitro zahaja.
 Moji pesnishi poskusi so vshech ljudem,
 zhal pa se meni zdijo she nepopolni.«

Tedaj se v hipu dvigne zrachni vrtinec –
 ogromna ptica Peng vzleti nad oblake,
 z enim zamahom kril se vzpne devetdeset tisoč lijev.
 Pihaj, silni veter! Pihaj brez prestanka!
 Odnesi drobni cholnich moje obrti na Sanshan,
 na daljne otoke vechnih Treh gora,
 kjer prebivajo Nesmrtni.

POBIRANJE SEMEN MURVE

(Cǐ i sāng zhǐ ngzǐ // Tiān zì chǐ u nú er)

Kdo je pred mojim oknom posadil drevesa banan,
 ki dvorishche polnijo s sencami,
 s samimi sencami?
 Vsak list se mojega srca dotakne,
 ko se zapre ali odvije.

Shklopot polnochnega dezhja po listju
 muchi celó blazino pod mano –
 kaplja za kapljo, kaplja za kapljo
 neprestano kapljanje kapelj.
 Turobni zvoki, bolechi spomini:
 izgnana s severa, sama lezhim v strashni zhalosti,
 ker je neznosno sedeti pokonci in poslušati dezh.

(pesem napisana 1132 v mestu Shaoxing, provinca Zhejiang)

Opombe k pesmim po zaporedju (vse so »ci«):

1.

»Ci« (i izg. kot polglasnik) je zvrst pesmi, izvirno namenjena za glasbeno spremljavo z vnaprej določeno melodijo, ritmom in tonom ter z različnimi dolžinami in števili verzov, vse po mnogih obveznih shemah; prvotno šest verzov (trikrat dvostih z rimami), vsebina v glavnem melanholično ljubezenska, pele pa so jih največ ženske. Schasoma so se melodični vzorci izgubljali, pesmi so postajale daljše, vsebina pa bolj raznolika v splošni pesniški rabi. Naslovljene so bile po melodijah, zato imajo neredke isti naslov, ki je le v rahli ali sploh v nikakršni zvezi z vsebino; mnoge so v vech variantah. Tukajšnji podnaslovi so pinyin zapisi naslovov melodij, naslovi pesmi pa so bolj prilagojeni vsebini. Prva šestverzna pesem (pesničina najbolj popularna, njen »emblem«) je na zacetku za vzorec tudi v tiskanih pismenkah: moderni / zahodni način vodoravno od leve na desno; njen naslov v pismenkah ustreza pinyin podnaslovu v prevodu (Rú mèng líng). Izvirnik je brezoseben, v eluzivnosti kitajščine to ni nenavadno; problem pa je, ali subjekt govora prevesti v prvi osebi ednine ali množine (slovenska dvojina bi bila izrazito ljubezenska). Prevajalci izberejo, kot se jim zdi bolj primerno. Ednina se bere, kot da je bila pesnica sama na izletu v cholnu. Tukaj je izbrana množina, ker je ta pesem, kolikor je znano, nastala v mlajših letih avtorice kot njen spomin na družinski izlet v otrosstvu (sanjska minljivost idile).

2.

Isti naslov, podnaslov, enako število verzov kot predhodna pesem; nastanek v zrejših letih psihichne razdvojenosti, samote in grenkobe (sanjska minljivost trpljenja).

3.

Simbolika povzeta iz pravičnice tradicije: mitična ptica Peng (izg. Pen; drugi orientalski ekvivalenti: Ankakush, Simurgh, Rok, Rukh, tudi Feniks) odnese ribicha v nebesa (li – stara kit. dolžinska mera, ok. pol km); pesnica sicer dvomi o popolnosti svojih pesmi, hkrati pa skrajno prefinjeno in dvomno nakazuje tudi ponos, da je vseeno dosegla vstop med »nesmrtnike«. Eden vrhov njene poezije. (三 山 Sānshān = Tri gore).

4.

Ena od znachilnih pesmi iz zadnjega obdobja, vse so variacije istega: odprta rana bivanjske krize, mrachno, zadushljivo okolje, enolichno kapljanje dezhja, občutje nemochi in brezizhodnosti. »Pobiranje semen murve« je starodaven kitajski izrek za brezperspektivno drobnjakarsko garanje. Pesem se v prevodih pojavlja tudi pod množinskim ali edninskim naslovom *Drevesa banan*, *Drevo banane*; angl. prevod kitajskega prevajalca Wang Jiaoshenga ima množino (Banana trees), prevod ruskega sinologa, diplomata in pesnika Mihaila Basmanova (1918-2006) pa ednino (Bananovaja pal'ma) brez asociacije z murvo.

LI QINGZHAO (李清照 pinyin: Lǐ Qīngzhào; izg. Li Chindzhao; prva enozložnica je priimek, druga dvozložnica je os. ime), največja kitajska pesnica, tudi esejistka. Iz obdobja dinastije Sung (10.-13. st.), variante letnic rojstva 1081, 1083, 1084, Jinan, provinca Shandong, in smrti 1140, 1141, 1145, 1155, 1156, Shaoxing, provinca Zhejiang; obe provinci sta na vzhodu ob Rumenem morju, druga južneje od prve. Dekliško ime Lǐ Yǐ'ān; psevdonim Yǐ'ān Jūshì, katerega angl. prevod »Householder of Yǐ'ān« je ohlapen, ker Jūshì ne pomeni le »gospodar, gospodinja«, temveč tudi »laichni budist«, Yǐ'ān pa pomeni »mirna, zanesljiva oseba« (pribl. Miroslava).

Rojena v ugledni družini; oče Li Gefei je bil učenjak, prozaist in visok drzhavni uradnik, tudi mati, potomka cesarskega rodu, je bila izobrazhena. Pesnico je zhe v otroštvu v bogati družinski knjižnici zasvojila literatura in zgodaj je uspešno pisala tako pesmi kot prozo. 18-letna se je poročila, možh je bil 21-letni Zhao Míngchéng, študent Cesarske akademije, sin dvornega ministra; poroke, zlasti med fevdalci, so bile tedaj praviloma dogovor med starshi, a tadvá sta se izvrstno ujela: oba izobrazhena, ljubitelja umetnosti, izvirno pishocha literata. Pesnica je kmalu zaslovela, toda njene izvirne, iskrene ljubezenske pesmi, nasprotno tradicionalnim vsebinskim shablonam, so vznemirile akademske moraliste; eden od njih je izjavil, da je prvich srechal »tako nesramno pesnico iz tako ugledne družine«. Zatišna idila z možhem (pisanje, zbiranje umetnin, rokopisov in knjig) ni trajala dolgo; ko je možh po diplomi postal drzhavni uradnik, je bil nenehno premeshchan in to je pobudilo mnoge njene zhalostne pesmi o ločitvi od ljubljenega. Nato je udarila she ena od neshtetih vojn med kitajskimi »drzhavami«; divji tatarski severnjaki so vdrlí v kultivirano drzhavo dinastije Sung in ta se je sesula (1127). Njuna hisha je zgorela med boji, z begunci sta se umaknila na jug. Ko je bil možh imenovan za prefekta v mestu Chaozhou dalech na jugu, je na poti tja zbolel in umrl (1129). Vse to je bil za pesnico strashen prelom, ki ga je lahko le delno kompenzirala s pisanjem in meditacijo, ne pa tudi prebolela. Zhivela je kot izgnanka, obchasno na cholnu blodech iz kraja v kraj, na jugu (Hangzhou, Shaoxing), kamor so se zatekli ostanki dinastije Sung. Njena pesem je postajala vse bolj pesimistichna, na robu obupa, deloma tudi abstraktno-mitoloshko poduhovljena. Menda se je drugih poročila, a oficir Zhang Ruzhou je bil grobijan; po nekaj mesecih se je ločila (tedaj držno dejanje). Vechina njenih pesmi iz šestih knjig je izgubljena, tudi zato, ker jih je kritika dolgo podcenjevala kot »vulgarne«; tolikshna izguba kazhe na namerno unichevanje, tudi iz zavisti, ker je zhenska bolje pesnila kot neshetí moshki. Ohranjenih je kakih sto pesmi, vechina v zvrsti »ci« (iz ljudske glasbe izvirajoche »popevke«), nekaj pa tudi v zvrsti »shi« (tradicionalna visoka poezija). Obstaja she nekaj njenih proznih spisov, najvazhnejsha je teoretichna analiza zvrsti »ci« (Cǐ lún = O ci), s poanto, da to ni manjvredna, temvech je chista lirská poezija. Umrla je stara ok. 70 let. Danes je priznana kot avtentichna pesnica izjemne senzibilnosti in globine, kot eno najvechjih imen kitajske literature; na splošno za njen izraz velja oznaka »prefinjena zadržanost«. Mnogi Kitajci znajo kakshno njeno pesem na pamet. V rojstnem mestu je njen muzej z lepo celopostavno kiparsko podobo.

Tukajshnje pesmi so prevedene po drugojezichnih prevodih (angl., rus., srb.), z omejenim uposhtevanjem izvirnika. Ker je kitajshchina glede na indoevropske jezike »kot z drugega planeta«, je vsak prevod iz nje pravzaprav bolj približna interpretacija v kontekstu izvirnika kot prevod v obichajnem smislu; to seveda she posebno velja za prevajanje poezije, toliko bolj za prevod po prevodih. Pojavljajo pa se she zapleti zaradi medsebojno zelo razlichnih prevodov tako po obliki kot po pomenskih odtenkih (v izvirniku kratka pesem je lahko v prevodu zelo podaljšhana »razlagá«), pa tudi starejši izvirniki s pismenkami v navpichnih vrsticah od desne na levo so neredko v vech variantah, krajshih ali daljših. Vendar kljub vsem ligovstrukturnim omejitvam zmeraj obstaja dolocheno sporochilno jedro besedil, ki ga je mogoche dokaj ustrezno nakazati, chetudi posredno, celo v primerih, kot so prepesnitve v obliki domache tradicije rimanih kvartin (npr. nekateri ruski prevodi kitajske poezije; podobno jo je, sicer po tujih prevodih, uspešno prevajal tudi Alojz Gradnik, ki pa v svoji *Kitajski liriki* nima Li Qingzhao).

Izbor, prevod, opombe in zapis o avtorici Ivo Antich

José Hierro

SVET JE NAREJEN ZA NAS

CESTE NE VODIJO NIKAMOR

Ceste ne vodijo nikamor,
k nobenemu cilju; vse se
konchajo v nas.
Plamen somraka
nas staplja v enoto.
Lepo je hoditi,
sanjati, peti. Lepo je
biti ena sama nezhnost
s kakshnim srcem v blizhini
(z oddaljeno bolechino).
Večer se razgali, pokazhe
svojo globoko zlatnino.
Vsaka oblika nas ochara
s svojim slovitim vinom.
In nich nas zhe obdaja: –
preteklost, prihodnost,
sence in radosti se poslovijo.
Večer loščhi
svoj topli zaklad.
Njegove ognjene rozge
kapljajo v nashe ochi.
Večer je nash. Svet je
narejen za nas. Saj smo
njegovo zhivo sredishche,
chas pa krozhi okoli nas.
Mineva, a ne more raniti
s svojo daljno bolechino
nashega srca chisto zraven.
Ceste ne vodijo nikamor,
nimajo cilja; vse se
konchajo v nas.

TIK OB MORJU

Che umrem, naj me polozhijo golega,
golega tik ob morju.
Sive vode bodo moj shchit in ne bo
se mi treba bojevati.

Che umrem, naj me pustijo samega.
Morje je moj vrt.
Kdor je ljubil valove, si ne more
zheleti drugachnega konca.

Slishal bom melodijo vetra,
skrivnostni glas.
Trenutek, ki zhanje kot kosa,
bo konchno premagan.

Ki zhanje nevshechnosti. In ko
bo noch zachela zhareti, se bom
znova rodil, sredi sanj,
ihtenja in prepevanja.

BREZBRIZHNEZH

Zdaj bova srechna, ko
nich vech ne obudi upanj.

Naj odpade suho listje,
naj pozhene iz belih cvetov,
je chisto vseeno!

Naj sonce sije ali dezh ubrano
pritrkava na shipo,
pa naj bo vse laz
ali vse resnica;

naj na zemlji zavlada
vechna pomlad ali
naj zhivljenje premine,
je chisto vseeno!

Naj zaigrajo nestalne godbe,
je chisto vseeno!

Chemu hochemo glasbo,
che nam sploh ni do petja!

KO BI BILO RES

Ko bi bilo res, da dve dushi
stopata združeni, ne da bi
se telesi poznali;
ko bi bilo res, da sta se
od nekdaj dotikali, da
sta se nauzhili iste svetlobe,
da ju ziblje ista usoda;
ko bi bilo res, da sta lista
istega drevesa, vечно zelenega;
ko bi bilo res, da se njuna zmaga
uresnichi tistega dne, ko bodo
strmele oči sorodne dushe
v njuno navzoče telo;
che bi bilo vse to res, kako to,
da te tistega septembrskega dne
nisem poiskal, poklical, odpeljal;
kako to, da nisem vedel, da zhivish;
kako to, da nisem zadržal zvezde,
ki ti je pordechila chelo;
kako to, da sem lahko pel
pod plapolanjem zahoda;
kako to, da ni moglo biti tvoje
sedanje preteklosti, ki me je bolela.
Le kako sem lahko zhivel.
In kako to, da nisem vsega tega preprečil
z nohti, zobmi in s srcem ...

MESEC V AVGUSTU

Ko mene ne bo, kot v preteklosti,
bo luna vzshla. Nezhno avgustovsko
sporočilo. Ne bom videl morja, ki
ritmično ziblje svojo vечно krajino.

Kakshna zhalost, moj romantichni
santanderski zaliv! Zalit od
peshchenih chipk. V svoji steklarni,
nedostopen mojemu potovanju
iz sedanjosti. Ko me ne bo, ko niti
barva ne bo ostala od te moje
svetlobe, in bo mesec zakrozhil
brezkrvno tu nad nenaklonjeno
poletno nochjo s svojo hladno zeleno
ponochno skorjo. Hribi kot
profili bizonov, z nataknenimi
zvezdami na glavah. Razvidne
bodo obsezhne gore, noch ladij, mrzla
noch valov, perut mrtvega otrostva,
ki jo skubim, zgolj spomin: trepet
vijolic, siv in jasen, dimni angel.

USPAVANKA ZA NESPECHNEGA JETNIKA

Galeb nad borovim gajem.
(Morje odzvanja.)
Blizha se spanje. Spal bosh,
sanjal, tudi che tega nochesh.
Galeb nad borovim gajem,
ki je ves popikan od zvezd.

Spi. Med rokami zhe imash
modrino neizmerne nochi.
Skoz in skoz le senca. Na
nebu mesec. Peter Pan v
drevoredih. Na zelenem
hrbtu jelenov slepa deklica.
Zhe davno si odrasel, zdaj spi,
prijatelj moj, eoo ...

Spi, prijatelj moj. Vran
odleti na luno in ji odrezhe
grlo. Ob tebi je morje,
grize ti noge. Ni res, da si
postal mozhak. Otrok si, ki
ne sanja. Ni res, da si trpel,

gre za zhalostne zgodbe, ki
si jih pripovedujemo. Spi,
vsa senca je tvoja,
prijatelj moj, eoo ...

Si resen otrochichek, ki je
izgubil nasmeh in ga ne
najde vech. Morda je padel
v morje in ga je pojedel kit.
Spi, prijatelj moj, naj te zibajo
kraguljchki in tamburini, flavte
iz trstike nedolochenega zvena,
prebudi se ob svitu v megli.

Ni res, da te dusha tezhi.
Dusha je zrak in dim in svila.
Noch je razsezhna. Ima prostore,
da odleti, kamor ti hochesh,
in se prikazhe ob zori in vidi
mrzle vode, ki se zbujajo,
skale, sive kot chelada, ki si
jo nosil med vojno.
Noch je shiroka, spi, prijatelj,
prijatelj moj, eoo ...

Noch je lepa, je gola,
nima meja niti reshetk.
Ni res, da si trpel, gre za
zgodbe, ki si jih pravimo.
Ti si otrok, ki je zhalosten,
si otrok, ki ne sanja.
In galeb se bo prikazal
shele, ko bosh zaspal.
Spi, saj imash zhe v rokah
modrino neizmerne nochi.
Spi, prijatelj moj ...
Ja, konchno je zaspal
moj prijatelj, eoo ...

NOCOJ NE BI RAD SOVRAZHIL

Nocoj ne bi rad sovrazhil,
ne bi rad imel temnega oblaka na chelu.
Nocoj bi rad imel svetlejshe oči,
da bi jih vedro polozhil v daljavo.

Mora biti zelo lepo rechi:

»Verjamem v stvari, ki obstajajo, in v tiste, ki jih morda ni,
v vse stvari, ki me lahko reshijo; cheprav ne vem za njihovo
ime, poznam zlati sadezh, ki daje veselje.«

Nocoj ne bi rad sovrazhil,
rad bi se pochutil lahkega, bil reka, ki poje, bil veter, ki
upogiba klas.
Gledam proti zahodu, mrachijo se dolge poti, ki hitijo v noč,
ki odstopajo svojo utrjenost nôchi in gredo ponoči sanjat
svojo dolgo lazh.

VERA V ZHIVLJENJE

Vem, da je zima tu,
za temi vrati. Vem,
da che bi zdaj shel ven,
bi nashel vse mrtvo,
v boju, da se prerodi.
Vem, da ishchem vejo,
a je ne bom nashel.
Vem, da che poishchem roko,
ki naj me reshi pred pozabo,
je ne bom nashel.
Vem, da che poishchem tistega,
ki sem bil, ga ne bom nashel.

Vendar sem tu. Se gibljem,
zhiv. Imenujem se José
Hierro. Veselje (Veselje, ki
je padlo pred moje noge.)
Nich ni v redu. Vse je razbito,
tako docela, da me zhe ni vech.

Vendar se dotikam veselja,
ker – čeprav je vse mrtvo –
jaz sem še zhiv in to vem.

MRLICH

Kdor je nekoch zachutil veselje vztrepetati v svojih rokah,
ne bo mogel umreti nikoli.

Vidim ga zelo jasno v svoji dozhiveti noči.
Da sem to razumel, sem potreboval kar nekaj stoletij smrti,
veliko stoletij pozabe in stalnih senc,
veliko stoletij, da sem odstopil svoje preminulo telo travi,
ki nad menoj ziblje svojo zeleno svezhino.
Zrak tam visoko nad zemljo, ki jo zhivi teptajo,
bo zdaj sinji. Stresel se bo od groze in se razbil,
zdrobilo se bo njegovo dehteche steklo od svetlih zvonov,
od skrivenčenega letenja vrabcev,
z zlatimi in belimi cvetovi, dishechimi kot sadezhi.
(Jaz sem iz njih nekoch naredil shop.
Morebiti sem potem vrgel cvetje v vodo.
Morda sem ga dal chisto majcenemu otroku, ki je
pokril z rozhami neko glavo, ki se je ne spominjam vech,
ali pa sem cvetje nesel moji materi:
hotel sem v njene roke polozhiti pomlad.)

Tam gor bo zhe pomlad!
Jaz pa, ki sem nekoch zachutil veselje vztrepetati v svojih rokah,
ne bom mogel umreti nikoli.
Jaz pa, ki sem se dotaknil ostrih borovih igel,
ne bom mogel umreti nikoli.
Umrli bodo tisti, ki niso nikoli zaznali
tistega medlega minevanja norega veselja.
Jaz pa, ki sem drzhal njegovo neprisiljeno lepoto v rokah,
ne bom mogel umreti nikoli.

Tudi che umre moje telo in o meni ne ostane niti spomin.

LOPE. NOCH. MARTA.

Odprl sem okno. Vstopi brez hrupa
(zunaj pusti svoja ozvezdja).

»Lahko noch, Noch.«

Prelista senčne strani,
kjer je zhe vse napisano.
Pride in me sprashuje o tem.

»Ven sem shel ob zori – rechem –
sonce je lizalo gobave stene.
Dishalo je po vinu, po medu in po brshkinu.«
(Zaslepljena od take svetlobe,
je priprla oči.)
Moje besede jo nosijo po cestah, zherjavici, ne vem:
poslusha srebrno zvonjenje.

Pred cerkvenimi vrati
obmolknem, ustavim se, vstopila bi z mano,
che ne bi molchal, che se ne bi ustavil –,
dobro vem, kaj hoche Noch;
to, kar hoche vsako noch,
saj drugache, zakaj bi sploh prishla?

Moj spomin zhe ni vech enak. Pri zornicah
nisem rekel *Agnus Dei qui tollis peccata mundi*,
marvech sem dejal *Marta Dei* (tudi ona je jagnje bozhje,
ki jemlje moje grehe iz sveta).
Tega Noch ne bi mogla razumeti,
in kaj in kako naj ji rechem, da bi to doumela.

Nich me Noch ne vprasha,
nich me ne sprashuje. Ona ve vse,
she preden ji jaz povem, she preden kaj zvem.
Je chula tiste stihe,
ki jih pljuvamo iz ust v usta, verze
nekega bastarda iz Andaluzije
– katerega je drugi gorski bastard
imenoval za kaplana, shah kralja,
in se je ponorcheval iz mene in Marte,
moje ljubice, povzetka vseh mojih ljubezni.

*V nekem pismu so mi rekli,
da je tvoja smesbna figura na
namiznih prtih opica
in med rjubami Marta.*

Le kaj naj ve tisti slepar, tisti kujavec
o tem, kar je ljubezen.
Noch prinasha med gubami toge
glasbeni prashek, kot je tisti na metuljevem krilu.
Glasbo, nanizano na lutnji
plesnega mojstra, nashega soseda.
Marta jo bo poslushala v kuhinji,
plesala bo, medtem ko pometa tla, ki jih ne vidi,
lisasta od pepela, dishav in mehke pshenice,
od jasmína, zvezd in raztrganega papirja.
Pleshe in pometa Marta.

Prosim Noch, naj gre stran. Se vidiva jutri, Noch.
Pusti, da se odpochijem. Ob svitu bom zalil vrt,
nato bom shel mashevat.
– *Deus meus, Deus meus, quare tristis est anima mea* –
potem se bom vrnil domov, konchal bom epistolo v tercinah,
napisal bom kakshno stran
komedije, ki so mi jo naročili impresariji.
Da stvari v gledalishchu ne gredo v redu
in da ne moremo pochivati na lovorikah.

Nasvidenje jutri, Noch.
Moram dati vecherjo Marti.
Moram jo umiti, pochesati (ne zhivi vech na nashem svetu),
paziti moram, da ne spravi v nered mojnih papirjev,
da ne preluknja hishnih sten z mojimi peresi
– z mojimi lepo oshiljenimi peresi –,
moram jo spovedati. »Oche, zhivim greshno«
(ne ve, da greshno zhiviva oba),
in nato bo rekla: »Lope, hochem umreti«
(in kaj bi se zgodilo, che bi jaz umrl pred njo).

Ego te absolvo.

In potem, pomirjena, da bo lahko zaspala, ji bom pripovedoval dogodivshchine z valovi, galejami, arkebuzami, morskimi potmi, o krajih, ki smo jih doživeli in sanjali: o tem, kar je bilo in kar bi lahko bilo moje življenje.

Odpri svoje zelene oči, Marta, ker hočem slišati morje.

* Španski pesnik José Hierro je to pesem posvetil znamenitemu španskemu pisatelju, pesniku in dramatikumu Felixu Lope de Vega (1562-1635) in njegovi življenjski zgodbi. Nekaj let pred svojo smrtjo, bil je duhovnik, se je neznansko in bogoskrunsko zaljubil v lepoticu Marto de Nevares, ki v njegovih verzih nastopa z imenom Amarilis ali Marcia Leonarda. In njene prelepe zelene oči so ga povsem ocharale, da jih je opeval v neshtetih pesmih. Po neki hudi bolezni je Marta oslepela in potem celo znorela, da je slavní pisatelj moral skrbeti zanjo in ji žrtvovati svoje zadnje dni.

José Hierro (José Hierro del Real), španski pesnik, umrtnostni kritik in član Jezikovne akademije. Rojen v Madridu 3. 4. 1922, tam je tudi umrl 21. 12. 2002, vendar je svojo mladost pretežno preživel v Santanderju, ob morju, ki ga je nadvse ljubil in ga je imel za navdihovalca svoje poezije ter za prisposodobno večnosti, ki vliva v ljudi veselje do življenja, saj sprejme tudi njihove bridkosti in bolechine in jih umiri.

Izbor, prevod in opomba o avtorju Jolka Milich

Padma Sambhava

UM – EDINI TRAJNI ZAKLAD

(Zadnje učenje Phadampa Sangaja)

Naj bo ta knjiga večno blagoslovljena!

Učenec Dhampa Tsharchen je stopil pred svojega učitelja in ga proseče nagovoril: »O, Prechastiti Phadampa, zdaj se starash in prehajash iz ene blazhenosti v drugo, vendar pa, le kaj naj storimo mi in pri kom naj v prihodnje poishchemo varstvo in vodstvo?«

Učitelja je zhalost skoraj premagala in njegov glas je bil jokajoch, ko je izrekel naslednje verze, ki so bili njegovo zadnje oporočno učenje za ljudi Tingrija!

Učiteljevo učenje

Najboljshe in najvishje delo, o, vi, ljudstvo Tingrija, je zhrtvovati samega sebe, svoje telo, govor in srce za Sveto Resnico.

Razkoshje in bogastvo sta navidezna in le zachasno izposojena, zato se zanju ne pehajte, vendar pa ju tudi nikar ne zanichujte, ljudje Tingrija!

Sorodniki so zgolj zapeljivi prividi, vabljive fata morgane, zato morate presekati vezi in razvozlati vozal chustvovanja, o, ljudje Tingrija!

Domovina in domovi niso nich manj zachasni, kot je nomadski tabor; naj vas pretirana nezhnost ne vezhe nanje; odpovejte se vsem stvarjem, o, ljudje Tingrija!

Znamenja chlovekove smrtnosti so vidna celo v jutru njegovega rojstva; ostanite vselej pozorni in chujechni; nikar ne izgublajte chasa, o, ljudje Tingrija!

Odločno se morate posvetiti Sveti Stezi Dharme, ki bo v vashi smrtni uri vash Vodnik in Choln obenem, o, ljudje Tingrija!

Karmichni zakon je nezmotljiv in vselej nepristranski, pravichen in zanesljiv; odpovejte se tudi najmanjsi nepravichnosti, o, ljudje Tingrija!

Vsa dejanja, pa naj so na videz še tako pravichna, so izvedli ljudje v sanjskem stanju; zato morate presechi dejanja in iskati znanje Resničnega, o, ljudje Tingrija!

Globoko v dzhungli je nosorog mislil, da se mu ne more nič zgoditi; vendar ga pogledajte zdaj, ko dzhungla gori! Je morda še zdaj varen, o, ljudstvo Tingrija?

Preko morja rojstev, bolezni, starosti in smrti ne vodi noben most; zato si začnite takoj graditi Lado, s katero ga boste lahko prepluli, o, vi, ljudje Tingrija!

Tesna zaseda rojstva, starosti in smrti in strashnega Barda.¹ Na chlovekovi Stezi kakor oboroženi roparji prezhi Pet Strasti.

Poishchite si svetega Uchitelja, ki vas bo varno vodil, ljudje Tingrija! Ko svetega Uchitelja najdete, ga nikoli vech ne izgubite.

Predstavljajte si svojega svetega Uchitelja nad svojimi glavami in ga chastite, o, ljudstvo Tingrija! Če Uchitelj tako hoče, lahko doseže vsakega in prav povesod. Trdno utrdite svojo vero v svojega Uchitelja in Ga chastite, o, ljudje Tingrija!

Najvechji bogatash je ponavadi tudi najhujshi stiskach; zato morate svojo miloshchino deliti nepristransko, o, ljudje Tingrija!

Chlovek, ki si je nakopichil najvechjo moch, je zelo verjetno tudi zagreshil največ zlih dejanj. Nikar ne hlepите po posvetni mochi, o, vi, ljudje Tingrija!

Nikar se ne obotavljajte in ne oklevajte, sicer ne boste nikoli dosegli Cilja; celo ta trenutek morate biti v srcu pogumni in zbranega duha, o, vi, ljudje Tingrija!

Nihche ne more vedeti, kdaj pride Smrt, ta kruti nezemeljski sovrazhnik. Zato se morate celo zdaj pripravljati na njen prihod, ljudstvo Tingrija!

Ko Smrt nekoga vzame k Sebi, ga naslednje jutro nihche ne more znova ozhiviti; zato pohitite naprej, pred svojimi ochmi vselej imejte cilj; zmagajte v Tekmi, o, ljudstvo Tingrija!

Enako zanesljivo, kot se vecherne sence združijo z nochjo, se Neusmiljena Smrt blizha vsako uro in se ne ustavi niti za trenutek ter se celo ravno ta trenutek pripravlja, da bo unichila ljudi Tingrija!

Lepe so poletne rozhe, ki pa nato jeseni ovenijo in umrejo; zelo podobno se tudi to minljivo telo razcveti in mine, o, ljudje Tingrija!

Velichastno je chloveshko telo, dokler ga razsvetluje zhivljenjska svetloba, po smrti pa ni nich manj grozljivo kot vojska demonov; njegova ocharljivost je vselej izdajalska, o, ljudje Tingrija!

Ljudje pridejo na trg in ko opravijo vse nakupe, znova odidejo; enako boste tudi zapustili svoje sorodnike in prijatelje, ljudje Tingrija!

Zavedajte se, da se bodo v slepilu tresoche se stavbe porushile; zato si morate celo takoj zdaj pripraviti uchinovita varovala, o, vi, ljudstvo Tingrija!

Orel Uma vselej leta z razshirjenimi krili; takoj izurite sami sebe leteti enako svobodno, o, ljudje Tingrija!

Vsa bitja iz Shestih Obmochij so bila nekoch v preteklosti zhe vashi ljubechi starshi; zato meditirajte z ljubeznijo in prijaznostjo do slehernega bitja, o, ljudje Tingrija!

Shkodljivi sovrazhniki, ki spodbujajo napachne misli, so slepilo, ki ga skuje karma; zatorej zavrzite vse misli na mashchevanje, shkodovanje in sovrashtvo, o, ljudje Tingrija!

Telo ochistita njegovih zmot romanje in chashchenje; posvetni posel pa raje kar odlozhite, saj ta nima konca, ljudje Tingrija!

Med umikom² pojte svoje molitve, ochistite se prostashkega jezika in ne izgubljajte chasa za bedasto govorichenje; prepevajte raje svoje molitve, o, ljudstvo Tingrija!

Ponizhna vera in chista vdanost ochistita um vseh napachnih misli; meditirajte o svojem dragocenem Uchitelju nad vashimi glavami, o, ljudje Tingrija!

Kosti in meso, cheprav se rodijo skupaj, se na koncu morajo raziti. Nikar svojih zhivljenj ne imejte za trajne dobrine; vse prehitro se namrech koncha, o, ljudje Tingrija!

Prizadevajte si za Pravilnim Stanjem Chistega Uma, ki je trdno in uravnoveseno; tesno se ga drzhite; je namrech edino, kar vechno Traja, in je Nespremenljivo, o, ljudje Tingrija!

Dojemite Um, ta sveti zaklad, največje bogastvo chlovekovega zhivljenja; to je tudi edini trajni zaklad, o, vi, ljudje Tingrija!

Poishchite in zauzhijte skrivni eliksir meditacije; potem ko boste okusili samadhi, bo vasha lakota izginila, ljudje Tingrija!

Pijte globoki nektar iz Toka Zavedanja; je namrech vechen, teshi zhejo, hladen in chist, o, ljudje Tingrija!

Vselej ishchite nesmrtnega Otroka Modrosti z enako vnemo, kot che bi iskali lastnega sina; Otrok Modrosti je namrech nash najboljsi in najplemenitejsi potomec, ki nikoli ne premine, ljudje Tingrija!

Pokonchno vihtite Kopje Razuma v Praznini prostora; duhovne zhelje nimajo ne meja in ne ovir, ljudje Tingrija!

Pozorni bodite na Neomejeno in se varujte motenj; naj bo vash um vselej miren, nikoli pa ne smete postati zanikni, o, vi, ljudstvo dezhele Tingri.

Chrpajte svojo moch iz Neoviranega; naj Tok teche naravno in brez vsakega zatiranja ali razlikovanja, o, ljudje Tingrija!

V svojih umih ishchite Telesa, ki so chetverna in nelochljiva, pri chemer pa ne upajte na uspeh, neuspeh pa naj vas ne plashi, ljudje Tingrija!

Nagnjenja in odpor ne pushchajo sledi, podobno kot ptice letijo skozi zrak; ne oklepajte se izkushenj, saj se te nenehno spreminjajo, ljudje Tingrija!

Nerojena Resnica, Dharma-Kaja, je kakor Nebesno Telo, ki nam daje dan, njegovo zharenje pa nikoli ne oslabi in se nikoli ne okrepi, o, ljudje Tingrija!

Uporne misli so kakor zapushchena hisha, v kateri prezhiyo roparji, ki v njej zaman ishchejo skrito zlato, ljudje Tingrija!

Chutnost ni nich manj vselej izmuzljiva, kot so vodni vrtinci na ribniku; ne ishchite tistega, kar se vam vselej izmuzne, saj je varljivo, ljudstvo Tingrija!

Cheprav chloveka ocharajo spomini na zhelje, kakor ga ocharajo tudi mavrichne barve, se mu jih res ni treba she oklepiti; ne prepushchajte se slabostim, ljudstvo Tingrija!

Svetlo in bleshcheche je Gibalo kakor Sonce na vedrem nebu; nikar ne zaupajte svojemu zamrachenemu umu, o, ljudstvo Tingrija!

Svoboden Um je kakor blag vetrich in se ne oklepa nobene misli; na noben predmet se namrech ne smete navezati; presezite slabost, ljudje Tingrija!

Kot bebchevih sanj ni mogoche z besedami opisati drugim ljudem, ni mogoche opisati tudi Videnja Resnichnosti, ljudje Tingrija!

Blazhena je zora Modrosti in je kot poročna noch, ki je devica ne more zares poznati, dokler je tudi sama ne dozhivi, o, ljudje Tingrija!

V svojem bistvu so stvarne oblike in Praznina eno; saj tudi stvarne oblike nimajo niti premera in ne sredishcha, ljudje Tingrija!

Nenadzorovano premishljevanje je nekaj takega kot ogledovanje krasotice v ogledalu, saj ne prinasha nobenega duhovnega vpogleda; te resnice nikoli ne pozabite, o, ljudje Tingrija!

Kakor telo violine in njene strune prinashajo navidezno blazhenost in bolechino, drugotni vzroki izvirajo iz prvinskih vzrokov, ljudje Tingrija!

Posameznikov lastni um vsebuje celotno stvarstvo navznoter in navzven, enako kot led vsebuje vodo; prizadevajte si to resnichno uvideti, ljudstvo Tingrija!

Blodechega Kolesa Nevednosti ni mogoche nikoli ustaviti, kakor tudi rose ne moresh odstraniti s travnika, tudi che bi to poskusil na vse mogoche nachine, o, ljudje Tingrija!

To chloveshko zhivljenje, podarjeno in svobodno, je zagotovo najvechje darilo; zato so usmiljenja vredni tisti, ki ga brezciljno potratijo, o, ljudstvo Tingrija!

Tudi che jo ishchete prav povsod, Velike Steze Resnice enako kot tudi charobne Chintamani resnichno ni preprosto najti, o, ljudje Tingrija!

Hrano in oblachila je vselej mogoče kje dobiti, zato se raje povsem posvetite Dharmi, ljudje Tingrija!

V tezhavah in vztrajnosti se urite zhe v vaši mladosti in njenem razcvetu; starcu namrech ni preprosto spremeniti svojih navad, o, ljudje Tingrija!

Che boste za strast, ko se bo pojavila, vselej poiskali primeren protistrup, bodo vsi simptomi zanesljivo izginili, o, ljudje Tingrija!

Vselej imejte v svojem srcu bolechine in bridkosti tega sveta; vera vas bo okrepila; prirezhite stenj v svoji svetilki, o, ljudje Tingrija!

Zhivljenje je minljivo kakor jutranja rosa na travi; nikar ne lenarite, niti ne izgubljajte chasa z nichvrednimi deli, o, ljudstvo Tingrija!

Dharma je kot sončni žarek z jasnega neba, ki se prebije med oblaki; zavedajte se, da takšen Sončni žarek res obstaja, in ga uporabljajte modro, ljudje Tingrija!

Chlovek sicer res verjame, da imajo radosti in zhalosti nasprotujoče si vzroke, vendar njihove korenine in vzroke lahko najdete le v sebi, ljudje Tingrija!

Che vas pretirana vera privede kdaj do tega, da začnete zanichevati resnico, meditirajte o karmičnih posledicah v Sangsari, ljudje Tingrija!

Sodelavci, ki napachno delujejo, tezhijo k temu, da bi jim postali podobni tudi njihovi sodelavci; zato se raje izogibajte prijateljstvom, ki zavajajo, ljudje Tingrija!

Koren vsake bolezni so zablode Nevednosti, zato naj bo Vedochi v vas vselej pozoren in pod vašim nadzorom, o, ljudstvo Tingrija!

Z iznichenjem vseh Strupov si boste skrajshali Potovanje; v svojih srcih pa vselej hranite protistrup in ga vselej tudi uporabite, o, vi, ljudstvo Tingrija!

Popolnega Budovstva ne morete doseči z mlachnim prizadevanjem; vselej nosite oklep Modrosti, o, vi, ljudstvo Tingrija!

Posameznikova dejanja usmerjajo njegova dolgo negovana nagnjenja; ne spominjajte se dejanj iz preteklosti, ljudje Tingrija!

Che vam ne uspe dojeti pomena, molite k Učitelju; nikar ne dvomite, da bo potem prishlo tudi razumevanje, o, vi, ljudje Tingrija!

Opombe prevajalca:

¹ Bardo (tib.) je stanje umiranja, ki je po vadhrajani zlata priložnost za Prebujenje.

² Umik oznahuje chas, ki ga chlovek nameni meditaciji, pri kateri se umakne iz vsakdanjega sveta vase.

O AVTORJU

Med umiranjem je Buda Shakjamuni napovedal, da se bo dvanajst let po njegovi smrti (leta 480 ali 400 pr. n. sht.) pojavil drugi Buda, ki bo njegov prestolonaslednik in glasnik nove dobe, ki bo osvojil svet, saj bo veliko mogochnejši od njega, in bo ustanovil ezoterično učenje. Padmov zhivljenjepis sega torej v chas tik za Budo Shakjamunijem pa vse do trinajstega stoletja, ko ga je njegova učenka v Tibetu zapisala po Padmovem nareku. Torej je Padma v tej ali oni inkarnaciji deloval v dobro chutehih bitij vech kot tisoch petsto let in sam v tem chasu poskrbel, da se je budizem razshiril ne le po vsej Indiji, temvech tudi v shtevilne druge azijske dezhele! Ko se je pred koncem prvega tisochletja v Indiji konchala prevlada budizma, ki ga je nadomestil Shankarov hinduizem, pa je Padma ponesel budizem na Himalajo in ga v devetem stoletju prvi utemeljil v Tibetu.

Ime in priimek Padma Sambhava v sanskrtu pomenita »Iz Lokvanja Rojeni«, ker je po legendi izshel naravnost iz ust vesoljnega Bude Amitabhe v obliki mavrichne pushchice, ki jo je dvanajst let po smrti zgodovinskega Bude in na pobudo sochutnega boga Avalokiteshvare izstrelil Amitabha na Zemljo v jezero Dhanakosha v severozahodni Indiji. Nedolgo za tem je iz jezerskega vodovja pogнал z biseri okrasheni lokvanj, v katerem se je pojavilo zhareche dete, ki ga je posvojil kralj tiste dezhele Udjane. Potem ko si je Padma v dolgih stoletjih pridobil nepojmljivo modrost in sposobnosti, osvojil celotno chloveshko znanje in mojstrstvo v vseh umetnostih in vseh obrteh ter charovne mochi (siddhije), je postal tudi edini chlovek, ki si je lahko podjarmil vse dobre in zle duhove in vsa dobra in zla bozhanstva in vse bogove, medtem ko je neutrudno shiril budizem po Indiji in drugod v Aziji. Padma je podobno kot Buda Shakjamuni in shtevilni zgodnejshi budistichni pridigarji spreobrachal mnozhice ne samo z besedami, temvech tudi s prikazi svojih charovnih mochi. Ti sveti pridigarji so na primer svoj lik lahko podeseterili ali postoterili in vse te razlichice poslali na nebo. Padma je slovel tudi zato, ker je s silovitim levjim rjoenjem tako strashil ne-budiste, da so se hitro raje spreobrnili. Tiste, ki jih ni mogel spreobrniti, pa je pokonchal, pri tem pa chlovekoljubno poskrbel za esence njihovega zavedanja in jih poslal v

budistichna nebesa. Padma je lahko ne-budistichne svechenike zgolj z migljajem prsta poslal tako visoko v zrak, da so vsem navzochim skoraj izginili izpred oči. Ko jih je spet vrnil na trdna tla, niso prav nich vech omahovali in so se hitro vsi spreobrnili. Buda Shakjamuni je sicer strogo prepovedal uporabo charovnih mochi za spreobranchanje krivovercev, vendar se te prepovedi ni niti sam vselej drzhal.

V prvih stoletjih svojega dolgega zhivljenja se je Padma duhovno izobrazheval pri skoraj vseh najvechjih svetih učiteljih in celo pri bogovih in boginjah, naposled pa je tudi sam ustvaril svoje lastno učenje postopnega razsvetljenja she v tem zhivljenju, ki je postalo temelj vadžhrajane, torej tibetanske različice mahajane.

Njegovo učenje pa istochasno izpostavlja neizogibnost smrti in opozarja, da je chlovekovo umiranje (Bardo) zlata prilozhnost za razsvetljenje, che ga chlovek ni she dosegel med svojim zhivljenjem.

Njegov zhivljenjepis se koncha potem, ko se je odpravil v Tibet in tam ukrotil in si podjarmil vsa divja plemenska bozhanstva, nato pa napisal shtevilne globoke svete spise in jih shranil v zapechatene zakladnice za prihodnje rodove.

Padma je bil torej she veliko vech kot le svetnik, učenjak in bodhisattva, bil je namrech tudi charovnik, kot tak pa tudi edini, ki je lahko premagal tibetansko magijo pananimistichnih shamanov, imenovanih Bonci, in si jih podjarmil kot prej zhe neshtete druge ne-budiste. Velja tudi za enega od utemeljiteljev budistichne tantre, ezoterichnega učenja o Kundalini, ki uporablja spolnost v duhovne namene.

Prevod iz angleshchine in zapis o avtorju Peter Amalietti

PADMA SAMBHAVA (tudi Padmasambhava), imenovan tudi Guru Rinpoche (pom. Dragoceni Mojster, Učitelj), zgod. oseba iz 8. stol. n. sht., indijski budistichni svechenik (legendarni »drugi Buda«), o katerem pa so tochnejshi biografski podatki, she bolj kot pri prvem Budi (Shakjamuni, Gautama, Siddhattha – ok. 400 pred. n. sht.), bolj ali manj nezanesljivi, prekrti z ezoterichno mitologijo, metaforiko in mistiko. Zhivel naj bi vech stoletij v razlichnih reinkarnacijah, ena od njih naj bi v 13. stol. narekovala avtobiografijo (namtar – spiritualna hagiografija) svoji učenki. Slovi kot ključni prenashalec vadžhrajane (vajrayana, tantra budizem) iz Indije v Tibet. Tukaj objavljeni izreki (sutre) o Umu so skrajni povzetek njegovega religiozno-filozofskega nauka. Izrekel naj bi jih Phadampa Sangaja (Dampa Sanghye), budistichni svechenik iz juzhne Indije (11. stol. n. sht.), ki je vechkrat potoval v Tibet in vejo tantra utemeljil v kraju Tingri pod M. Everestom v danashnji Avtonomni regiji Tibet (JZ Kitajska); pri njegovem poslanstvu mu je pomagala dakini (svechenica tantre) Machig Labdrön (1011-1149) iz kraja Lab (Lhoka, Shannan – JV Tibet); njeno rojstvo je v enem svojih spisov napovedal Padma Sambhava, za tibetanske budiste je »Velika Mati Modrosti«.

(op. ur. I. A.)

HUMANISTIČNA NOTA V SLIKARSTVU VLADIMIRJA LAKOVICHA

Vladimir Lakovich se je leta 1940 pridružil umetniskemu drusstvu Slovenski lik, ki ga je ustanovil in vodil Lakovichev profesor na umetnoobrtni sholi France Kralj. Na mladega umetnika so vplivali tudi Sasha Shantel, France Godec in Stane Kumar. Lakovich med prvimi vzorniki omenja še Riharda Jakopicha, Albrechta Dürerja, Käthe Kollwitz in Georga Grosza. France Kralj je nadarjenega učenca, ki se je pri njem dodatno izpopolnjeval v slikarstvu, povabil k razstavljanju na 8. razstavi Slovenskega lika (skupna razstava F. Kralj, France Godec in V. Lakovich), ki je bila marca 1941 v Galeriji Obersnel v Ljubljani. Dvajsetletni umetnik, ki se je nameraval vpisati na likovno akademijo v Zagrebu,¹ se je tedaj prvich predstavil likovnemu občinstvu. Razstavil je tri slike, monotipije in risbe s tushem. Po mnenju kritika *Slovenskega naroda*, ki je opozoril na Lakovichevo socialno usmerjenost pri iskanju predmeta in snovi ter na težnjo po preoblikovanju stvarnosti v estetsko celoto, so bila Lakovicheva najboljsha razstavljenata dela monotipije.²

Izražanje s chisto risbo, samo z linijo brez senčenja, je Lakovich povzel po Stanetu Kumarju, ta pa se je zgledoval po Krstu Hegedushichu. Hegedushich je celo korigiral nekaj Lakovichevih risb, ki mu jih je pokazal Kumar. Vendar je bila socialnokritična tendenca, ki so jo zastopali hrvashki umetnik in omenjena nemshka ekspresionistična vzornika, v Lakovichevih likovnih delih prisotna samo izjemoma. Mladi umetnik, ki je komaj stopil na samostojno likovno pot, se je soočal z različnimi vplivi. Zaradi skromnih razmer se na zagrebshko akademijo ni mogel vpisati. S povzemanjem ustvarjalnih vzorcev in s hkratnim oddaljevanjem od vzornikov bi schasoma oblikoval lasten slog, toda v Lakovichev likovni razvoj je usodno posegla druga svetovna vojna. Dela, ki jih je zasnoval kot aktivist in v partizanih (ilustracije in lepaki v shtabni tehniki 2. grupe odredov, 1942), so vechinoma izgubljena. Ohranjenih je nekaj risb, ki jih je Lakovich zhe po osvoboditvi izdelal v nemshkem koncentracijskem taborishchu Flossenbürg, chez nekaj let pa se je odločil kruta dozhivetja v nacistichnem taborishchu prenesti v slikarsko govorico.

Lakovich se je leta 1945 s prvo generacijo shtudentov vpisal na ljubljansko Akademijo za likovno umetnost. Shtudiral je pri profesorjih Nikolaju Pirnatu, Francetu Mihelichu, Bozhidarju Jakcu in Gabrijelu Stupici. Diplomiral je leta 1949, dve leti kasneje pa je konchal tudi slikarsko specialko pri Gabrijelu Stupici.

Samostojno je prvih razstavljal v Mali galeriji v Ljubljani leta 1952. Na portretih, tihozhitjih in figuralnih kompozicijah so prisotne zmerne modernistične rešitve, ki niso posegale v realistično jedro. Motivika obeh razstavljenih figuralnih kompozicij je izvirala iz obdobja okupacije. Slika »12. maj 1943«, na kateri je Lakovich upodobil demonstracijo žena pred ljubljansko stolnico, je zasnovana na kontrastu med dinamično množico žena v ospredju in arhitekturo v ozadju. Druga figuralna kompozicija na razstavi je bila študija za »Prihod v lager Flossenbürg«.

Pri upodabljanju taborishcha Flossenbürg na treh slikah, ki jih je Lakovich naslikal kmalu po samostojni razstavi in so dobile eno od ključnih mest v njegovem slikarskem opusu, je prisotno prerashchanje resničnosti v alegorijo.³ Flossenbürg, kamnolom na cheshko-nemški meji, kamor so Nemci po dveh mesecih v Dachau poslali Lakovicha, je bil eno najbolj krutih nemških unichevalnih taborishch. Prva je nastala kompozicija »Kam gredo?« (1952) s skupino figur v zloveshchi pokrajini in z golim truplom v levem spodnjem kotu. Sliko »Krematorij« (1953) je Luc Menashe v oceni razstave Drushtva slovenskih upodabljaljochih umetnikov v Jakopichevem paviljonu v Ljubljani označil za »prvo umetnishko sliko, ki se mi je ob njej zazdelo, da je umetnishka obuditev strahotnih let ...«⁴ Obe deli sta naslikani v mrčnih, težkih zemeljskih tonih, *»tako na zemlji kot na nebu: kot da neba sploh ni in se prizori dogajajo v podzemlju, v skalnatem Hadu, ki mu vladajo kolosi nadchloveshkih arhitektur in po katerem sence she zhivih prenasbajo telesa mrtvih, mrtvih, ki so bolj resnični od zhivih in so zhivim v svetu, iz katerega vodijo samo bruhajochi plameni, edini razlog obstoja«.*⁵

Na sliki »Vechni krog« (1953) je upodobljen kamnolom v Flossenbürgu, v katerem so taborishchniki lomili kamen in ga prenasjali s kupa na kup, sem ter tja, cel dan. Mrtvi jetnik v prvem planu spominja na motiv Kristusa v grobu, kot ga je na kompoziciji iz leta 1521 naslikal Hans Holbein ml.; podobne figure harlekina in pesnika srečamo tudi pri Chagallu in Picassu.⁶ Na levi strani se kompozicija zaključuje s taborishchnikom, ki zre v gledalca z nemim vpraskanjem. Barvna lestvica se je spremenila. Mrzla, hladna zelena ni samo barva pejsazha, kot barva mrtvečevega obraza oznanjuje smrt. Na kompoziciji se pojavi modrina, barva odprtega neba, ki postane ena bistvenih likovnih in pomenskih znachilnosti Lakovicevega slikarstva.⁷

Lev Menashe je v monografiji, ki je izšla ob Lakovicevi retrospektivni razstavi v Mestnem muzeju v Ljubljani (1991), njegov slikarski opus razdelil v naslednja obdobja: odkrivanje modernističnih stilizacij (1954–1955), intimizem (1956–1973), realizem (1973–1988) in sinteza (od 1989). Ključno delo za prvo obdobje je »Avtoportret«, ki ga je Lakovich naslikal leta 1954. Na tej sliki je prisoten tudi motiv »slike na sliki«. Ploskovita obravnava slikarjeve figure pred belim platnom namiguje na to, da je pred nami lahko zhe naslikan portret na shtafelaju.

Tudi pri »Tihozhitju z limonami« (1956) ni jasno, ali gre pri tihozhitju z zhenov ozadju za »sliko v sliki« ali za pogled v neki drug prostor.

Lakovicheva tihozhitja so bila po motiviki sorodna Cezannu, vendar imajo drugachen znachaj. V Lakovichevem slikarstvu je bil prisoten tudi vpliv Picassa, ki je bil okrog leta 1950 vznemirljiv za vrsto slovenskih umetnikov. Studiozen pristop do slikarstva je Lakovicha povezoval s profesorjem na akademiji Gabrijelom Stupico.

Lakovich je za javna naročila, ki jih je prejel v drugi polovici petdesetih letih, uporabil tehniko *sgraffito*. Motivi v delavski dvorani tovarne Induplati v Jarshah (1955) imajo socrealistichni znachaj (Prizori iz NOB, Alegorija tekstilne dejavnosti, Delo v tekstilni tovarni, Rekreatcija). Pridih modernosti prinasha stilizacija, ki jo je pogojeval *sgraffito*. Pri tej tehniki je risba vrezana v eno ali vech plasti ometa. Podobno velja tudi za likovno interpretacijo figure pri *sgraffitu* v banki v Domzhalah (1957) in za antichne zhenske figure (»Zhalovalke«) pri naročilu za ljubljanske Zhale (1958–1959).

Lakovich se je v drugi polovici petdesetih let intenzivno posvetil ilustraciji. Pripravil je troje ilustratorskih oprem klasikov svetovne literature: *Hoffmanove pripovedke* (knjizhna izdaja, 1957), Boccacciov *Decameron* (1958) in De Costerjev *Til Ulenspiegel* (1961). Skicirke odkrivajo skrbne priprave pri snovanju ilustracij. Lakovich je opustil orisno risbo. Chrta s peresom in tushem je virtuozna in hkrati igriva, prilagojena znachaju literarne predloge. Pri Boccacciovem *Decameronu* je izrazilo drzna, notranje povezana z erotichno motiviko.

V Lakovichevem slikarstvu je pastozne barvne nanose, ki so prisotni na sliki »Vechni krog«, nadomestila lazurna tehnika. Barve so postale prosojne, nezhne, vchasih so spominjale na pastel, takshen slikarski postopek pa je bil sorazmerno zamuden. V motiviki je zaslediti prepletanje resnichnosti in namishljenega sveta (npr. »Jolly Joker«, »Pust«, oboje 1956) in tezhnjo po intimistichnem razpolozhenju, ki je prisotno pri motiviki zhenskega akta, pri portretih in drugih motivih. Lakovich je skratka uspel oblikovati samosvoj, prepoznaven slog. Za svoj slikarski opus je leta 1973 prejel nagrado Preshernovega sklada.

Lakovich se je v osemdesetih letih ponovno lotil taborishchne tematike. Skupine ujetnic, otrok in mladostnikov, ki so jih Nemci prignali v taborishche, je skiciral zhe v taborishchu (risbe so bile izgubljene ob likvidaciji taborishcha). Nove risbe in slikarske shtudije zhenskih aktov so bile predpriprave za figuralne alegorije, ki so nastale na podlagi pripovedovanja taborishchnic. Na sliki »Prihod v taborishche« (1985) je skupina ujetnic, ki so se morale slechi, nemo obstala v neprijaznem okolju, ki poudarja ranljivost chloveshke eksistence. Mater z dojenchkom, deklico in starejsho zhenov na sliki »Prichakovanje jutra« (1988) bi lahko imeli za predstavitev starostnih dob. Pri kompoziciji »Noch« (1989), ki je bila izbrana za naslovnico Lakovicheve monografije in prikazuje skupine aktov v

temachnem zaprtem in v odprtem, s soncem obsijanem prostoru, je Lev Menashe opozoril na prisotnost svetlobne simbolike.⁸

Vojna izkushnja je v umetniku pustila neizbrisne sledove. Enako notranjo prizadetost zato izprichujejo Lakovicheve risbe in slike, ki so nastale v devetdesetih letih preteklega stoletja kot likovno občutenje spopadov na Hrvashkem in v Bosni. Kompozicije v sosledju Lakovichevih ustvarjalnih obdobj spadata v zadnje med njimi, pri katerem je Vladimir Lakovich dosegel sintezo med razlicnimi vsebinskimi in formalnimi pristopi, ki so ga spremljali na njegovi slikarski poti, pri tem pa je ohranil humanistichno noto slikarskega izraza.

¹ Po: Stane Mikuzh, »Razstava Kralj Fr. – Godec – Lakovich«, *Slovenec*, 1941, sht. 56.

² Po: -k. (najbrzh Milan Zadnek), »Tri sorodne umetnishke dushe«, *Slovenski narod*, 1941, sht. 55.

³ Po: Lev Menashe, *Vladimir Lakovich*, Ljubljana 1991, str. 10.

⁴ Luc Menashe, »Tihozhitje in Akt, Kompozicija in Krematorij«, *Nasbi razgledi*, 20. 11. 1954, po: Luc Menashe, *Med ljudmi in spomeniki*, Trst 1982, str. 142.

⁵ Lev Menashe, *Vladimir Lakovich*, Ljubljana 1991, str. 10.

⁶ Glej: Jure Mikuzh, »Podoba trupla: povojno slovensko slikarstvo in njegovo vpisovanje v evropsko likovno tradicijo«, *Problemi*, 1979, sht. 192–193, str. 57–60.

⁷ Po: Lev Menashe, *Vladimir Lakovich*, Ljubljana 1991, str. 11.

⁸ Po: Lev Menashe, *Vladimir Lakovich*, Ljubljana 1991, str. 27.

Vladimir Lakovich

LIKOVNA DELA / REPRODUKCIJE/

Na naslovnici: Zhenski akt v modrem, 1971, olje, platno, 54 x 72,5 cm (Gorenjski muzej v Kranju)

1. Demonstracije ljubljanskih zhen pred shkofijo junija 1943, 1953, olje, les, 68,5 x 86 cm (Muzej novejshe zgodovine Slovenije)
2. Kam gredo?, 1952, olje, vezana ploscha, 50,5 x 70,4 cm (Moderna galerija v Ljubljani)
3. Krematorij, 1953, olje, les, 60,5 x 70,5 cm (Muzej novejshe zgodovine Slovenije)
4. Vechni krog, 1953, olje, les, 52 x 68 cm (Moderna galerija v Ljubljani)
5. Noch, 1989, olje, platno, 139 x 230 cm
6. Tihozhitje z limonami, 1956, olje, les, 70 x 59 cm
7. Slikarsko tihozhitje, 1985, olje, platno, 65 x 92 cm
8. Avtoportret, 1954, olje, vezana ploscha, 71,7 x 50,2 cm (Moderna galerija v Ljubljani)

Vladimir Lakovich je bil rojen 10. januarja 1921 v Doberdobu. Njegova družina se je v letih 1922–1923 preselila v Ljubljano. Lakovichev prvi likovni učitelj je bil slikar Stane Kumar (1910–1997), ki je leta 1938 ustanovil skupino Gruda, kateri se je Lakovich pridružil kot njen najmlajši član. Od leta 1936 se je sholal na kiparsko-rezbarskem oddelku Moshke obrtne shole v Ljubljani. Sasha Shantel in France Godec sta ga uvedla v oljno slikarstvo. Prvih je razstavljal februarja 1941 na skupni razstavi s Francetom Godcem in Francetom Kraljem (razstava Slovenskega lika v Galeriji Obersnel v Ljubljani). Od avgusta 1941 je delal v ilegalni tehniki v Ljubljani. Italijani so ga aretirali v eni od racij. Vlak, s katerim naj bi ga odpeljali v internacijo, so pri Verdu napadli partizani. Lakovich se je pridružil partizanom. Septembra 1942 so ga ujeli Nemci, ki so ga odpeljali v Begunje, od tam pa v koncentracijski taborišchi Dachau in Flossenbürg, kjer je dočakal konec vojne.

Septembra 1945 se je vpisal na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani. Diplomiral je leta 1949 in leta 1951 konchal specialko za slikarstvo pri prof. Gabrijelu Stupici. Samostojno je prvih razstavljal leta 1952 v ljubljanski Mali galeriji. V letih 1951–1954 je imel status svobodnega umetnika, med 1954 in 1961 je poučeval na oddelku za uporabno grafiko Shole za umetno obrt v Ljubljani, leta 1961 je znova postal svobodni umetnik. V letih 1960/1961 je bil predsednik Drushtva slovenskih likovnih umetnikov. Ob sedemdesetletnici mu je Mestni muzej v Ljubljani pripravil retrospektivno razstavo. Umrle je 21. marca 1997 v Ljubljani.*

* Biografski podatki po: Lev Menashe, *Vladimir Lakovich*, Ljubljana 1991, str. 5–6.

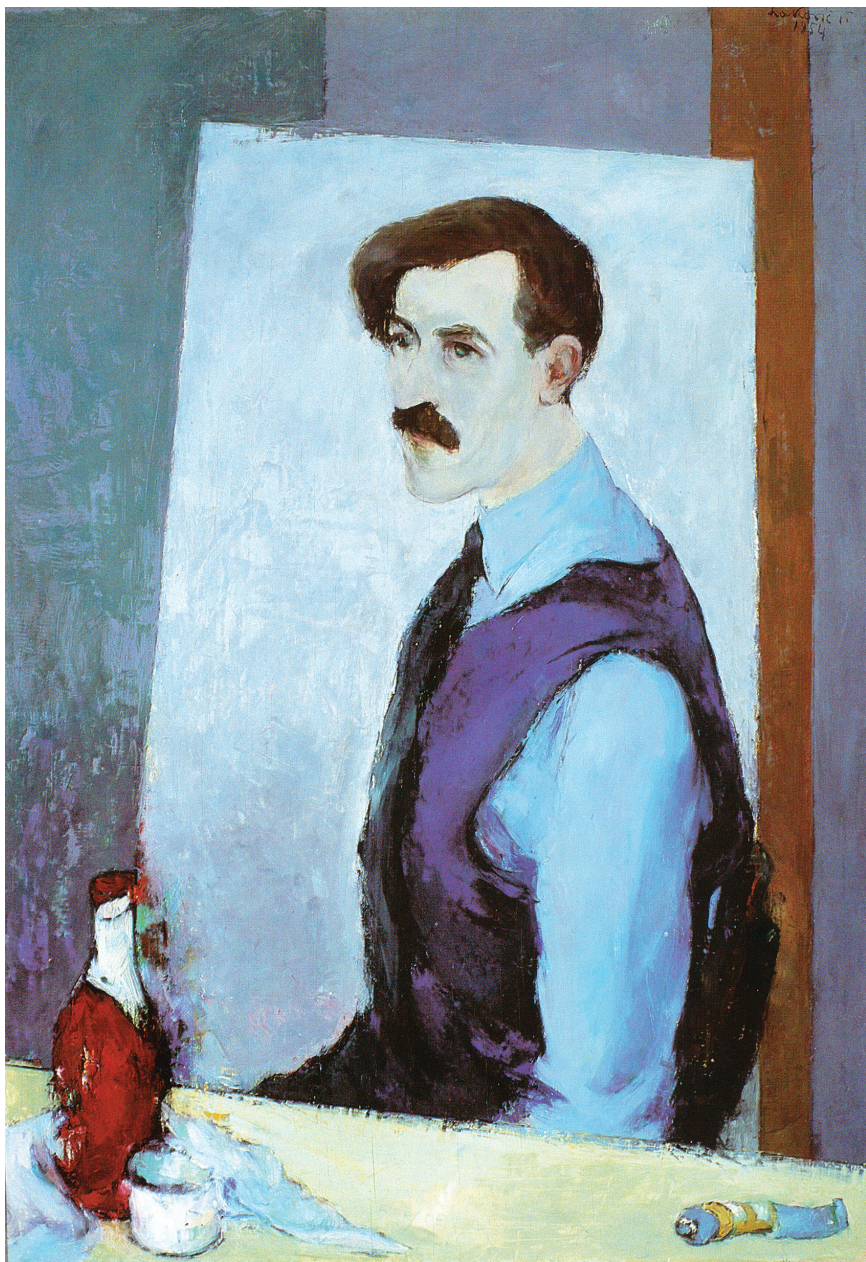

KARL WURZBACH PL. TANNENBERG IN GORENJSKI TABOR LETA 1871

Karl Wurzbach pl. Tannenberg (1809–1886) je po političnem prepričanju pripadal nemški liberalni ustavoverni stranki. Njegov oče je bil ljubljanski odvetnik in urednik chasnika *Laibacher Wochenblatt* Maksimilijan Wurzbach, ki je bil leta 1854 povzdignjen v plemiški stan s predikatom »von Tannenberg«, mati Jozhefa, rojena Pinter, je bila hči lektorja in svečarja iz šentjakobskega predmestja. Na Dunaju je leta 1832 doktoriral iz filozofije in naslednje leto iz prava. Po očetovi smrti leta 1854 se je posvetil gospodarstvu na družinskih posestvih. Od leta 1856 je bil član Kranjske hranilnice, v letih 1869–1886 predsednik Kmetijske družbe. Na prvih volitvah leta 1861 ga je veleposestniška kurija izvolila za poslanca v kranjskem deželnem zboru. V letih 1861–1866 je bil namestnik kranjskega deželnega glavarja, od leta 1866 deželni glavar in v letih 1871–1872 deželni predsednik. V letih 1867–1870 je bil poslanec v državnem zboru. Avgusta 1872 je odstopil z mesta deželnega predsednika in dobil baronski naziv. Opustil je politično delo in deloval v raznih dobrodelnih ustanovah.¹

Dr. Karl Wurzbach pl. Tannenberg (Carl, Karel, Dragotin Wurzbach zhl. Tannenberg) je veljal za nemškutarja. Vendar je bil septembra 1861 med sedmimi poslanci iz slovenskih dežel, ki so podpisali Chernetovo interpelacijo za enakopravnost slovenshchine v sodstvu. Interpelacijo (9. september 1861) je podprlo tudi petnajst cheskikh in dalmatinskih poslancev. Dr. Lovro Toman pa je 13. septembra 1861 podal interpelacijo o enakopravnosti slovenshchine na gimnazijah in realkah, ki jo je podprlo 34 slovanskih poslancev.² Wurzbach se je leta 1863 opredelil za prevajanje stenografskih zapisnikov sej kranjskega deželnega zbora v slovenshchino.³ Ob njegovi izvolitvi za deželnega glavarja je dopisnik gorishkega lista *Domovina* zapisal: »Nash deželni zbor ima popolnoma slovenski znachaj. Prisega se je brala v obeh jezicih in nashi poslanci so prisegli slovenski. Deželni glavar g. Wurzbach bode imel veliko opraviti, ker ni zmozen slovenskega jezika, in ker bode vechina poslancev zmeraj slovenski govorila. Zdi se nam chudno, da ni bil iz vechine glavar izvoljen, kakor drugod skor povsod, ali pa vsaj tak, ki slovenski dobro umé, che tudi – Dezhman.«⁴

Karl Wurzbach pl. Tannenberg si je pozornost satirichnega lista *Brenclj* nakopal ob prepovedi gorenjskega tabora, ki naj bi se maja 1871 odvijal v Lescah. V 10. shtevilki *Brenclja* iz leta 1871 je bila objavljena karikatura »Omer-Ali-Wurzbach pred naznanilom leshkega tabora«. Debeli Wurzbach pishe na tablo in rachuna: »Pri taboru je le dvojno mogoche: Ali se to, kar se obravnava, vjema z nashimi principi, – tedaj

so tabori nepotrebni; ali pa je našim principom nasprotno, toraj so nevarni. Tedaj – rak!» Na karikaturi »Dezhelni predsednik Wurzbach sprejme svoje prijatelje« iz naslednje shtevilke Wurzbach z grabljami v roki nagovarja Nemce in nemchurje: »In tako si bom prižadeval tudi dalje hoditi po isti poti, ktera me je dožđaj vodila vsbtric Vas. Vodilo pri vsakem pochetji, pri vsaki misli mi bo nam vsem sveta rech, ktera je vezilo nasbe zveze, namrech 'proklete grablje'. Hoch 'proklete grablje', hoch!» Prisotni nemshkutariji, vsi v frakih, dvigujejo cilindre in slozhno vzklikajo: »Hoch, hoch, hoch, nash Wurzbach in njegove 'Proklete grablje'!»

Urednik *Brenclja* Jakob Aleshovec je Karla Wurzbacha za razliko od »Koreljna I.« (mishljen je Karel Dezhman, Dezhmanov satirichni atribut na karikaturah so grablje)⁵ imenoval tudi »Korelj II.«, »ker sta si sicer podobna kakor dvojcheka, da vaju bo svet razlochbil in vedel pri chem je, kajti po 'prokletih grabljah' bi vaju ne mogel nihche razlochiti.« »Pa tudi ljudje pravijo, da si ti prav 'lushten foter', posebno kedar ga imash kaj pod kapo. Kot predsednik kmetijske družbe si zhe navajen grabelj, tedaj ti nova stopnija ne bo belila glave. Tvoj brat po imenu, opraviu in mislih, Dezhmanov Korelj, so jako dober uchitelj, kar pride iz njegove shole, pred tem se mora vsak odkriti. Dožđaj si se pechal le z grabljami, zđaj pa bosh moral delati s prokletimi grabljami iz Dezhmanove delavnice. Le glej, da se ne zamerish svojemu mojstru, kajti ni lepo, che uchenec potem, ko je splezal do vishe stopnije, svojega prejšhnjega uchitelja she ne pogleda.«⁶

Aleshovec si je privoshchil Wurzbachov plemeniti rodovnik, v 20. sht. pa je zapisal, da je za Wurzbacha najvechja nesrecha njegov slovenski rod. »On sicer ne more zato, kajti on bi se bil gotovo raji na Pruskem kje, kakor na Kranjskem rodil. Nesrecha pa je to rojstvo za njega zarad tega, ker mozh hoche biti Nemec, kar pa ni po rodu, toraj postane nemshkutur. Nemshkutur pa je vsak nesrechen, che je po rodu Slovenec.

Tretjo nesrecho je prestal, hvala Bogu, brez shkode na dobro okroglem telesu. Bil je namrech dezhelni glavar, to je bila nesrecha za-nj in za dezhelo. Za-nj, ker je moral podpisovati take sklepe dezhelnega zbora, za ktere ni in bi ne bil po nobeni ceni glasoval; za dezhelo, ker je zasedel prostor, na katerim se toliko dá storiti za ljudstvo in za dezhelo, – che je kdo drugi na njem, kakor nash Korelj II. To nesrecho sta on in dezhela srečno prestala.« Najvehcja nesrecha se je Wurzbachu zgodila, ko se je povzpел do dezhelnega predsednistva. Dezhelni predsednik je namrech najpomembnejsha oseba v dezheli, pa tudi najblizhji hlapec ministrstva. »Nash Korelj II. so res dober predsednik, ljudje pravijo, da she prevech in preradi sedé, kar se jim, gledé okroglega telesa, mora jako dobro prilechi in nikakor ne zameriti.« V nemshkutarskem in slovenskem taboru ima veliko nevoshchljivcev, ki mu ne privoshchijo predsednishkega kruha. »Nemshkutarjev bi bil vsak rad sam predsednik, le prashajte Korelja I., Kalteneggerja, Suppppana itd., Slovenci pa so hudobni ljudje, to vé vsak, kdor jih pozná, kteri shpikajo Wurzbachov sedežh neprenehoma s shivankami, tako, da se Korelj II. nich kaj posebno dobro ne pochutijo. Pa to bi se zhe preneslo, Korelj II. imajo debelo kozho.«⁷

Tabori so bili politichni shodi oziroma zborovanja na prostem, ki so jih Slovenci zacheli prirejati leta 1868 po cheshkem zgledu. Do leta 1871 je bilo organiziranih

18 taborov (6 v Primorju, 5 na Shtajerskem, 4 na Kranjskem, 3 na Koroshkem). Kranjski tabori so bili z izjemo Vizhmarij na Notranjskem. Razlogi za to, da na Dolenjskem in Gorenjskem ni bilo nobenega tabora, so bili nemški politični pritiski in pragmatična politika slovenskih narodnih voditeljev (staroslovencev). Dushan Kermavner je odsotnost pobude za tabor na Gorenjskem v prvih treh letih taborskega gibanja povezal tudi z glasovanjem nekaterih slovenskih poslancev za dualistično vladno adresu leta 1867. Kamnogorishki rojak dr. Lovro Toman (1827–1870), ki naj bi za svoj glas od ministrskega predsednika Beusta prejel koncesijo za gradnjo gorenjske zheleznice, se ni pojavil na nobenem taboru, saj bi s tem tvegjal, da ga doleti javna kritika, ne pa bi ga mogli pogreshati na prvem gorenjskem taboru.⁸

Pobudo za gorenjski tabor je na obcnem zboru političnega drushtva Slovenija 6. januarja 1871 dal knjigovez iz Radovljice Radivoj Seraf Mihelach. Za predsednika osnovalnega odbora za tabor so aprila izvolili breznishkega zhupnika in dezhelnega poslanca Lovra Pintarja (1814–1875). Proshnjo za dovoljenje tabora, ki naj bi se odvijal 29. maja 1871 v gozichku pri Lescah, so vložili pri c. kr. okrajnem glavarstvu v Radovljici.⁹ Na taboru naj bi obravnavali pet tochk: 1. Zedinjenje vseh Slovencev v eno celoto z dezhelnim zborom v Ljubljani; 2. Gozdne razmere na Gorenjskem; 3. Sedanji sholski zakoni naj se dezhelnim potrebam ustrezno spremenijo; brezverske shole naj se nehajo; 4. Uvedba slovenshchine v urade in shole; 5. Ustanovitev hranilno-posojilnega drushtva ali zavarovalnica na Gorenjskem. Med govorniki na taboru sta bila predvidena dr. Valentin Zarnik (o Zedinjeni Sloveniji) in Anton Tomshich (uvredba slovenshchine v urade).¹⁰ Prireditelji so prichakovali, da tabor glede udelezhe ne bo zaostajal za taborom v Vizhmarijih 17. maja 1869, na katerem je bilo skoraj 30.000 ljudi. Iz Kamne Gorice je porochal dopisnik *Novic*: »Domache ljudstvo se zhe pripravlja za to, da vredno sprejme taborite in priljubljena sokolovska drushtva iz Ljubljane, Kranja, Planine in Vipave, ki bodo pomagla v slovestnost tega dneva. Naznanila iz vseh krajev domache dezhele, pa tudi naznanila iz Primorskega, Koroshkega in Shtajerskega nam dajejo radostno upanje, da se 29. maja Slovenci iz vseh pokrajin zedinijo v podnozhji chastitljivega Triglava in visoki vladi enoglasno nashe tezhnje razodenejo; in she vech: chuli smo zhe tudi o pobodu nekaterih Hrvatov in Srbov, da pokazhejo, da ideja jugoslovanska ni prazna domishljija.«¹¹ Dopisnik *Slovenskega naroda* se je oglasil iz Lesc in porochal, da bo odbor razposlal povabila, ko prejme dovoljenje za tabor. »Che le kakega vremenskega zadrzhka ne bomo imeli, bo nash tabor gotovo najbolj obiskan in sicer zhe zaradi krasnega obljudenega kraja samega na sebi, posebno pa tudi zato, ker se bo blizo zheleznishke postaje taborovalo. Ker nameravajo ustanovitelji tabora postaviti z ustanovitvijo kakega drushtva za dushevni in materialni blagostan naroda pravi spominek rajnemu narodnemu boritelju dr. Tomanu, tako se oni od narodnjakov nadejajo znatnih pripomochkov.«¹²

Kranjski deželni predsednik baron Sigmund Conrad von Eybesfeld, ki je gorenjskemu taboru nasprotoval, je okrajnima glavarjema v Radovljici in Kranju poslal ustrezna navodila. Radovljishki okrajni glavar Avgust Wurzbach von Tannenberg (brat Karla Wurzbacha, v *Brenčju*: »Radoljški Wurzbach«)¹³ je odboru za tabor v Lescah 2. maja 1871 poslal odklonilni odgovor, kajti 1. in 3. točka programa bi posegali v pravice državnih in deželnih postavodajalcev, tabor bi motil ljudstvo pri nujnih opravilih, vzbudil bi nezaupanje do vlade in s tem škodoval obchinskemu blagru. *Slovenski narod* je objavil odlok okrajnega glavarja s pripombo: »*Za zdaj hočemo verovati, da je prepovedi kriva nižja birokratiška kratkoglednost, in da vishe oblasti poravnajo, kar so zakrivile nižje.*«¹⁴ Odbor se je na odločitev okrajnega glavarja pritožil. »*Osnovci so naredili pritožbo do c. kr. deželne vlade, in ne odjenjajo toliko časa, dokler ne dobijo privoljenja taborovati, ali pa da izvedó, kakosbna je ustava v Avstriji in ali je bila pod dr. Giskro svobodnejša kakor pod grofom Hohenwartom?*«, so poudarile *Novice*.¹⁵ Baron Conrad je 17. maja potrdil glavarjevo prepoved. Odbor je 29. maja vložil rekurz proti prepovedi tabora na Dunaj. Prireditelje je prepoved presenetila. Resda sta bila prva tabora na Koroskem in Shtajerskem leta 1868 prepovedana, prepovedi gorenjskega tabora pa niso prichakovali, saj je dva mesca poprej nastopila konservativna Hohenwartova vlada.

V drugi polovici maja 1871 je bil baron Conrad imenovan za c. kr. namestnika v Linzu v Gornji Avstriji. Na mestu deželnega predsednika za Kranjsko ga je zamenjal Karl Wurzbach von Tannenberg. *Novice* so novega deželnega predsednika pozdravile z naklonjenim komentarjem. »*On je drugi c. kr. deželni predsednik, ki je nash rojak; ni sicer vzet iz vrste uradnikov, al kot vechleten deželni glavár ne bode mu manjkalo zmožnosti tudi za to novo mesto. Dr. Wurzbach pozná razmere in potrebe nashe dežele popolnoma, in che tudi je dozdaj stal v vrsti manjšine deželnega zbora, imamo vendar upanje, da se ne bo dal voditi zapriseženim nasprotnikom nashim in odpovedal vsaki pristranosti, strogo držheh se národne ravnopravnosti. 'Blagor dežele nashe' bodi mu 'lex suprema', deželo pa dela ogromna vechina naroda slovenskega. Dr. Wurzbach pa je tudi gruntni posestnik; on tedaj do dobrega pozná reve kmetijskega stanú. Kmalu pa pride za nasho deželo prevážna dóba, da se bode po novi postavi uravnal novi zemljishki (gruntni) davek. On bode predsedoval deželni komisiji, ki bode imela to prevážno stvar v svojih rokah. Od njega tedaj prichakujemo, da ne bode gledal le na to, kar utegne biti gori vsheh, ampak na to, kar je pravica in resnica na blagor nashi sedaj z davki hudo preobloženi deželi.*« *Novice* so dobro besedo namenile tudi v slovo baronu Conradu, saj »*ima res srce za avtonomijo dežbek* in ne spada med »brezverne liberalce«. Ves chas je bil chlan ljubljanske chitalnice in ustanovni chlan Slovenske matice, pri cesarju je izprosil pomilostitev slovenskih kmečkih fantov, ki so bili obsojeni zaradi pretepa z nemškimi turnarji 17. maja 1868 na Jezhici.¹⁶

Slovenski narod je oznachil barona Conrada za »vechnega protektorja« ustavoverne stranke na Kranjskem, Wurzbacha pa za ustavovernezha, nemshkutarja in »zaupnega mozha« nemshko-liberalnega notranjega ministra dr. Karla Giskre. »Nemshkutarska stranka ga je kandidirala za dezhelni zbor, volilo ga je nemshkutarsko veliko posestvo in Wurzbach je dosledno glasoval in besedoval s tisto stranko, katero vodi zakleti sovražnik vsega slovenstva – oche Dezhman.« Vendar je pristavil: »Da pa postanemo pravični tudi osebi Wurzbachovi, moramo mu priznati, da ga ne goni v novo chastno sluzhbo niti dobichkarija, niti chastilakomnost, niti ne mislimo, da bi on hotel napraviti kranjsko dezhelo za pruchico, na kateri bi se popél do vishe sluzhbe, vishega plemstva in bogastva á la Konrad baron Ebesfeld. Wurzbach je sam za-se bogat mozh, na Kranjskem dokaj sposhťovan in je imel do zdaj tako javno stanje, da si po svojih letih in svojih zmohžnostih ne more zheleti vishega. Razlichno od navadnih uradnikov on dobro pozna kranjsko dezhelo, jo 'po svoje' tudi ljubi, ker sam prenasba she iz mladih let njena bremena. On velja kot precej nestrasten, kar ga odlikuje od Dezhmana, on bi utegnil imeti svoja nachela, kar ga odlikuje od Konrada, ki se je pripogibal politichnim sapam. Wurzbach torej nikakor ni nash mozh; vendar ako bo razumel svoj chas, svoje mesto, svojo dezhelo in ljudstvo, katero mu je zdaj izročeno, utegne marsikaj koristnega storiti za zanemarjeno kranjsko dezhelico, od nje kot sin domovine marsikaj odvrniti hudega.«¹⁷

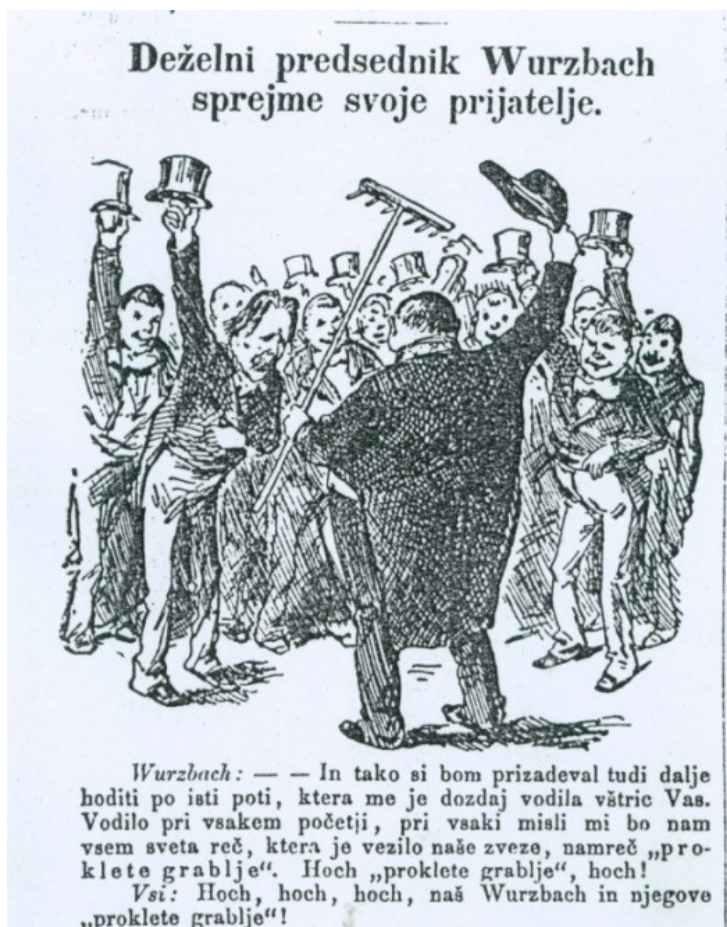
Dezhelni predsednik Karl Wurzbach pl. Tannenberg je 19. avgusta poslal na Dunaj poročilo, ki ga je v zvezi z rekurzom taborskega odbora proti prepovedi tabora v Lescah 31. maja zahtevalo ministrstvo. V poročilu je poudaril, da je prepoved tabora »videti zlasti proti dopustitvi 2. točke dnevnega reda [op. o gozdnih zadevah na Gorenjskem] tolikanj bolj upravičena spricho raznih, odtelej prav v radovljiskem okraju izvedenih uporov prebivalstva zoper gozdarsko osebje in zoper naredbe okrajnega glavarstva«, uporov, ki so jim sledile kazenske preiskave. Prepoved tabora sta septembra potrdila ministrstvo notranjih zadev in ministrski predsednik grof Hohenwart. Dezhelni predsednik Wurzbach je bil deležen graje grofa Hohenwarta, ker je zadevo tako zavlačeval, da je zahteval poročilo shele po skoraj 12 tednih.¹⁸

Radivoj Seraf Mihelach je v odprtem pismu ministrskemu predsedniku grofu Hohenwartu za glavni razlog prepovedi oznachil drugo točko o »gozdnih zadeva na Gorenjskem«, t. j. upor bohinjskih kmetov junija in julija 1871.²⁰ Novice so zapisale: »Tabor v Lescah je tedaj tudi c. kr. ministerstvo prepovedalo. Reshilo je nasho slovensko pritozhhbo, vlozheno zhe 29. maja, she le 27. avgusta 1871. i., in sicer v nemshkem jeziku: Je li to drugim uradnijam izgled narodne ravnopravnosti?! Med tem ko smejo vsake bazhe Prusaki po dezheli razsajati, med tem ko je dovolila vlada na Moravskem in Koroshkem tabore, ki so utegnili mnogo bolj nevarni biti, ga je nam prepovedala, rekshi, da nekatere točke nashega programa spadajo pod kazenski zakon. Vso to pogacho nam je spekel nash c. kr. okrajni glavar pl. Wurzbach.«²¹

Po prepovedi gorenjskega tabora so se odborniki zbrali v Lescah (30. november 1871) in sklenili, da bo zbrani denar (301 gld. 54 kr.) shranil odbornik Albert Kapus pl. Pichelsteinski, posestnik in zhupan v Kamni Gorici, vsak darovalec pa lahko do novega leta 1872 zahteva vrnitev denarja. Preostanek denarja so nameravali za dobo dveh let naložiti v hranilnici v Ljubljani ali v kakem drugem denarnem zavodu. Denar naj bi bil na razpolago za novi tabor. Odbor se bo prizadeval za ustanovitev hranilno-posojilnega drushtva za radovljishki okraj. V primeru, da v dveh letih tabor ne bo organiziran in drushtvo ne bi bilo ustanovljeno, bi denar dobila Slovenska matica.²² Zbrani denar so gorenjski rodoljubi najbrzh namenili za slovesnost ob odkritju spominske ploshche na rojstni hishi pesnika dr. Franceta Preshera v Vrbi 15. septembra 1872.²³

»Omer-Ali-Wurzbach pred naznanilom leškega tabora«, *Brenclj*, 1871, sht. 10

»Deželni predsednik Wurzbach sprejme svoje prijatelje«, *Brenclj*, 1871, sht. 11

¹ Po: Silvo Kranjec, »Wurzbach Karl baron Tannenberg«,

<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi/8477553/#slovenski-biografski-leksikon>.

² Po: »Iz Dunaja. (Iz derzhavnega zbora)«, *Novice*, 1861, sht. 38.

³ Poslanca v kranjskem dezhelnem zboru Karl Wurzbach pl. Tannenberg in Lovro Toman sta leta 1863 v odseku zagovarjala predlog, naj se stenografski zapisniki tiskajo v slovenskem in nemškem jeziku. Vechina odseka (grof Anton Auersperg, Dezhman, Franz Kromer) je predlog ovrgla: zapisniki naj se tiskajo tako, kot so govorniki govorili, prevodi naj se opustijo. Na seji dezhelnega zbora 28. januarja 1863 se je Karl Wurzbach ponovno zavzel za prevajanje zapisnikov. »Potlej se je pa raznel hud boj, kakorshen je le malokdaj v zbornicah. Dr. Wurzbach je razodeval z ljubeznivimi besedami in z mokrim ochesom, kako draga mu je domovina in jezik njegove matere; nasprotniki so pa chisto pokazali svoje lice, in premenili so vir v tako vibro, da je sam dezhelni poglavar v tej zadevi očitno pristopil narodnej stranki.« (»Ljubljanski dezhelni zbor«, *Naprej*, 1863, sht. 9) Prevajanju zapisnikov v slovenshchino sta nasprotovala Dezhman in grof Auersperg, za Wurzbachov predlog sta bila dr. Janez Bleiweis in Toman. 17 poslancev je glasovalo za predlog, 17 pa proti, zato ni bil sprejet (po: K., »Dezhelni zbor kranjski«, *Novice*, 1863, sht. 5).

⁴ »V Ljubljani. 19. febr. +«, *Domovina*, 1867, sht. 8.

⁵ Glej: D. Globochnik, »Dragotin Dezhman / Karel Deschmann – biografska skica«, *Revija SRP*, februar 2015, sht. 121/122, str. 139–152.

⁶ »Zhivio novi dezhelni predsednik«, *Brencelj*, 1871, sht. 11.

⁷ »Ubogi Wurzbach!«, *Brencelj*, 1871, sht. 20.

⁸ Po: Dushan Kermavner, »O prepovedi gorenjskega tabora in bohinjskem uporu leta 1871«, *Bashev zbornik / Chasopis za zgodovino in narodopisje*, 1969, str. 505; Dushan Kermavner, *Politichni boji na Gorenjskem in delarsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od zacetkov do leta 1918*, Ljubljana 1974, str. 36.

⁹ Po: »Radovljica 14. apr. P. C. II.«, *Novice*, 1871, sht. 16.

¹⁰ Po: Dushan Kermavner, »O prepovedi gorenjskega tabora in bohinjskem uporu leta 1871«, *Bashev zbornik / Chasopis za zgodovino in narodopisje*, 1969, str. 507; Dushan Kermavner, *Politichni boji na Gorenjskem in delarsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od zacetkov do leta 1918*, Ljubljana 1974, str. 46.

¹¹ »Iz Kamnegorice na Gorenskem 30. apr.«, *Novice*, 1871, sht. 18.

¹² »Iz Lesc. 30. aprila«, *Slovenski narod*, 1871, sht. 51.

¹³ Karl Wurzbach je imel devet mlajših bratov in sestro. Shest bratov je na Dunaju shtudiralo pravo. Najbolj znan je avstrijski bibliotekar, leksikograf in pisatelj vitez Constantin Wurzbach von Tannenberg (1818–1893), ki je v letih 1856–1891 napisal in izdal v 60. zvezkih *Biographisches Lexikon der Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seine Kronländern gelebt haben*. – Decembra 1866 je cesar v zahvalo za lojalnost, podpora vladnih in vojashkih naredb, domoljubna dejanja in skrb za ranjene in bolne vojake podelil Karlu Wurzbachu viteshki Leopoldovega reda, Avgustu Wurzbachu pa viteshki krizh Franc Jozhefovega reda (po: »Iz Ljubljane«, *Novice*, 1866, sht. 51).

¹⁴ Po: »Tabor v Lescah«, *Slovenski narod*, 1871, sht. 53.

¹⁵ »Radovljica 5. maj. P. C. II.«, *Novice*, 1871, sht. 19.

¹⁶ »Iz Ljubljane«, *Novice*, 1871, sht. 21.

¹⁷ »Konrad – Wurzbach«, *Slovenski narod*, 1871, sht. 59.

¹⁸ Po: Dushan Kermavner, »O prepovedi gorenjskega tabora in bohinjskem uporu leta 1871«, *Bashev zbornik / Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1969, str. 514; Dushan Kermavner, *Politični boji na Gorenjskem in delavsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od zacetkov do leta 1918*, Ljubljana 1974, str. 52 in 58.

¹⁹ Radivoj Seraf Mihelach, »Visokorodnemu gospodu grofu Hohenwartu, c. kr. ministrskemu predsedniku«, *Slovenski narod*, 1871, sht. 84.

²⁰ Kmetje, ki so zheleli ohraniti stare gozdne srenjske pravice, so se poleti 1871 uprli gozdarjem Kranjske industrijske družbe in okrajnemu glavarju iz Radovljice. Oblasti so uspele pomiriti upor shele z vojaskim posredovanjem. Kazenska razprava proti 62 obtozhencem iz Stare Fuzhine in Studora je pred dezhelnim sodishchem v Ljubljani potekala junija 1872. Zagovarjal jih je dr. Radoslav Razlag (Razlag je septembra 1871 postal prvi slovenski dezhelni glavar Kranjske, a se je s tega mesta moral posloviti po padcu Hohenwartove vlade zhe decembra istega leta), ki je v dvournem govoru zaman poudarjal njihovo nedolzhnost. Razen treh jih je sodishche spoznalo krive upora. Shest kmetov je bilo obsojenih na dve leti in pol zapora, 25 kmetov na dve leti, ostalih devet pa na nekajmesečne zaporne kazni. Kranjski dezhelni zbor je septembra 1872 soglasno sklenil prositi cesarja za pomilostitev obsojenih Bohinjcev. Obsojencem so she isto leto odpustili polovico kazni (po: Dushan Kermavner, »O prepovedi gorenjskega tabora in bohinjskem uporu leta 1871«, *Bashev zbornik / Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1969, str. 512–513; Dushan Kermavner, *Politični boji na Gorenjskem in delavsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od zacetkov do leta 1918*, Ljubljana 1974, str. 55–56). – Bohinjski kmetje naj bi se na dezhelnega predsednika obrnili s proshnjo, naj svojega brata odstrani iz Radovljice in spravi iz dezhele (po: Iz Ljubljane. 14. septembra. (Izv. dopis)«, *Slovenski narod*, 1871, sht. 108).

²¹ »Radoljca 16. sept. P. C. II.«, *Novice*, 1871, sht. 38.

²² »Iz Radoljce. (Naznanilo.)«, *Novice*, 1871, sht. 49.

²³ Po: »Prvi občni zbor slovenskih pisateljev«, *Socha*, 1872, sht. 39.

MUSTROVA NAPOVED LETA 2020

Znachilno je, da je ravno t. i. nizka, popularna (populistichna, eskapistichna, im. tudi »trivialna« ali »shundovska«) literatura v nekaterih svojih delih, zlasti v zvrsti t. i. znanstvene fantastike, presenetljivo, včasih prav osupljivo napovedala dolocene pojave, ki so se zgodili shele v prihodnosti (znanstveni dosezhki, politichni obrati, razlicne katastrofe ipd.). Tovrstnih »vizij« niti ni izrecno poudarjala kot prerokbe, temvech jih je v smislu svoje bolj ali manj samoumevne lahkotnosti, zabavnosti, neobveznosti plasirala kot svojevrstno, sebi imanentno »igro senzacij«, ki pa lahko vsebuje tudi tehtne, celo usodne implikacije. Taka dela so shtevilna, nekatera so sprejeta tudi v kroge resne ali »elitne« literature (Orwell, Huxley itd.), v sedanji pandemiji posebnega korona virusa pa je pozornost znova vzbudil horror-bestseller *Ochi teme* (The Eyes of Darkness) amerishkega pisatelja Deana Koontza, prvich izdan leta 1981 pod psevdonimom Leigh Nichols. V njem je nakazan »scenarij« shtiri desetletja kasneje aktualne pandemije; sizhe romana: iz vojashkega laboratorija v Wuhanu se v okviru trilersko-vohunske spletke prenese v ZDA smrtonosni virus kot »popolno bioloshko orozhje«. Kitajska ima res viroloshki inshstitut v Wuhanu, ustanovljen pa je bil kasneje, kot je nastal omenjeni roman. Da je Wuhan zibelka sedanje pandemije, je pach splošno znano.

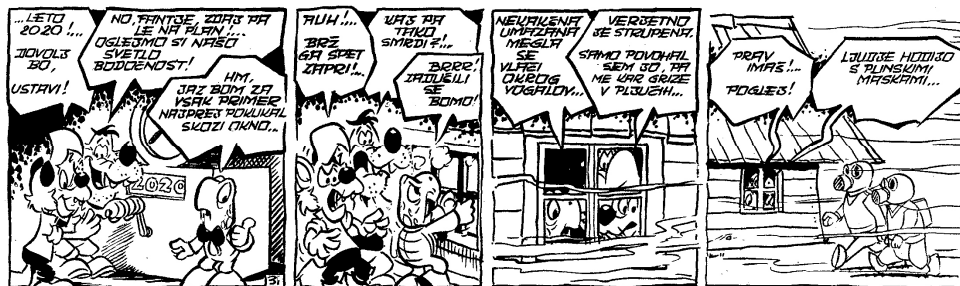
Podobno vzporednico, seveda v drugachnem kontekstu, je najti v opusu slovenskega mojstra stripa, karikature in animacije Mikija Mustra (1925-2018). Ena od epizod pri koncu njegove dvajsetletne serije o dogodivshchinah karikirano pochlovechenih zhivali (lisjak Zvitorepec, zhelvak Trdonja, volk Lakotnik) ima naslov *Skok v prihodnost*. Prvich je bila objavljena v nadaljevanjih v tedniku TT leta 1971, nato je izshla leta 1984 kot eden od zvezkov v seriji *Dogodivshchine Zvitorepca, Lakotnika in Trdonje* (izd. Delavska enotnost v sodelovanju s Klubom devete umetnosti, Ljubljana), skupaj z epizodo *Za volanom*. Okrog leta 1970 je namrech urednishtvo TT zhelelo, da bi Muster aktualiziral zadevne zgodbe v smislu humorno-satirichne »kritike negativnih pojavov v samoupravnem socializmu«, kot je bila tedaj obichajna fraza. Muster je temu predlogu ustregel z nekaj epizodami ZTL, kmalu zatem pa je prenehal z ustvarjanjem stripov in se povsem posvetil animiranemu filmu, tudi v tujini.

Ena od »druzhbenokritichnih« epizod je *Skok v prihodnost* na temo tedaj prvich splošno zaznanega problema t. i. »onesnazhenega ozrachja« v (post)industrijskem svetu. Sredi zgodbe, ki v zvezku obsega 51 pasic, na pasici 31 trojica ZTL zavrti »uro, ki premika chas« na letnico 2020 (Lakotnik: »Oglejmo si nasho svetlo bodochnost!«). Ko se trojica zazre skozi okno, zagleda Ljubljano, katere prebivalci

zaradi strupene megle hodijo naokrog s plinskimi maskami na glavah. V resnični Ljubljani 2020 je aktualna »shala«, da je zaradi zapovedanih, a za navadne ljudi nedosegljivih protivirusnih mask potrebno potegniti plinske iz ostankov JLA/ABH.

Zgodba *Skoka v prihodnost* je kakor vse izpod Mustrove roke mojstrska tako v risarski animaciji likov in kadriranju kot v zanesljivi, inventivni, situacijsko dinamični zgradbi fabulativne intrige in dialogov. She eno potrdilo dejstva, da je Muster v svetovnem merilu med redkimi (v prostoru exYU je pravzaprav edini), ki so ustvarili tako dolgoletno serijo stripov z istimi izvirnimi, široko popularnimi junaki v vrhunsko izenacheni likovno-literarni kvaliteti. Muster je she poseben unikum, saj je ta ustvarjalni podvig realiziral kot povsem samostojen avtor, brez kakršnega koli asistenta (tudi tekst v oblachkih je vpisoval sam), v prostoru in času jugosocializma, ki nacheloma ni bil naklonjen stripu. Ključno za posebno toleranco do Mustra je bilo nedvomno to, da je množica bralcev njegove stripe »pozihirala«; mnogi so TT kupovali le zaradi njih v obliki podlistka na zadnji strani, trojica ZTL pa je praktično ponarodela. Avtentična moč njegove svojevrstne umetnosti je presegla vse »kritične pridržke«, danes ima njegovo ime prizvok legende.

Shtiri sličice Mustrove »prerokbe 2020« je javnosti posredovala njegova vnukinja Masha Muster s pripisom: »Dedi je očitno videl v prihodnost ...«.

Ivo Antich

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Stane Jagodich

QUO VADIS HOMO? – CORONAVIRUS

(Spremni zapis)

S fotomontazho, kolazhem se ukvarjam vech kot 50 let. Motivika je pretezhno satirichna, socialno-politichno angazhirana, tudi v duhu znanstvene fantastike. V zacetku letoshnjega leta (2020) sem ustvaril vech kot 40 fotomontazh, s poudarkom na tematiki Coronavirus. V prvem sklopu digitalne predstavitve izpostavljam pohotnega in pohlepnega homo sapiensa, ki se potaplja v valovih nihilizma in dekadence. Zhal smo pricha telesnemu, duhovnemu in vizualnemu nasilju. Militarizem, rasizem, droga, tetovazha, zoofilija, kichasti grafiti, nora moda, nezadrzhno onesnazhevanje narave in votljenje ter razbrazdanje zemeljske krogle – vse to najbrzh napoveduje Apokalipso.

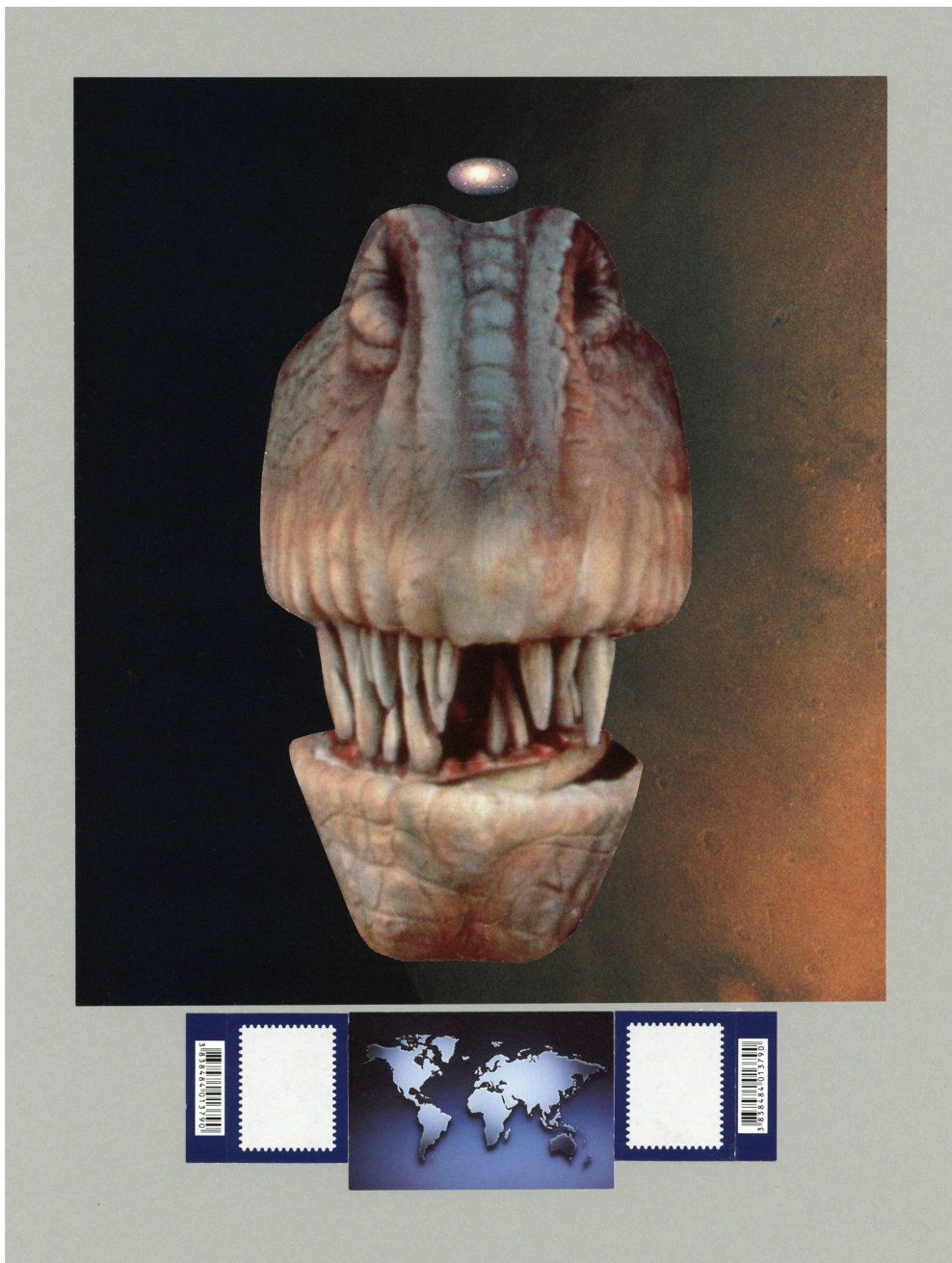
V drugem delu sem se posvetil zloveshchi pandemiji. Gre za tragedijo, nikakor za humorno, shaljivo stanje, ampak za grozljiv pojav groteskne narave. Tudi poshteni, nedolzhni zemljani umirajo.

Moralnoeticne vrednote sodobne civilizacije so zhal zaskrbnjujoche, cheprav v blazhji obliki segajo tudi v povojno obdobje, v drugo polovico prejsnjega stoletja, kar sem skozi multimedialno izpovedovanje (satirichna risba, fotomontazha, kolazh, asemblazh, publicistika) permanentno opozarjal. Krik v pushchavi!

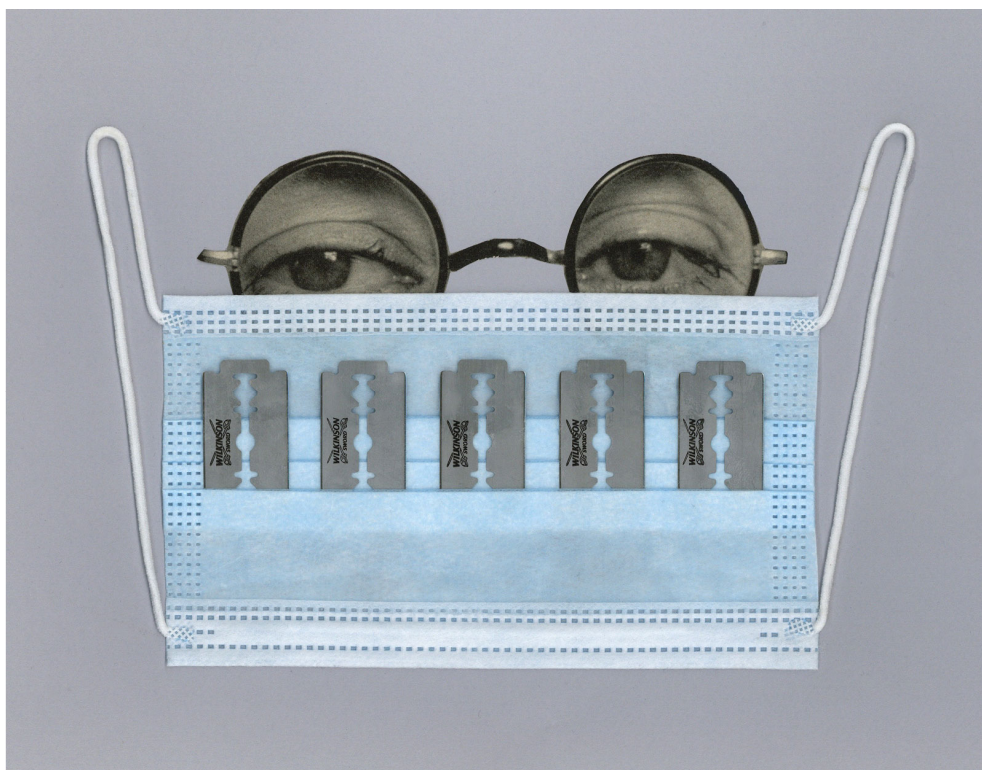
Vsestranska angazhirana in raziskovalna motivika je predstavljena v zajetnem portfoliu: *stane-jagodic.com* in v nekaterih publikacijah, celotna zbirka v materialnem stanju pa je deponirana v zaprtem betonskem skladishchu podzemlja Ljubljane. Karantena!

Tukaj objavljeni cikel osmih Jagodichevih kolazhev je izbor ddr. Damirja Globochnika iz obsezhnega korpusa ok. 40 del, v katerih je mednarodno uveljavljeni avtor z likovnim mojstrstvom in z inventivno satirichno ostrino podal svojo umetnishko-kritichno vizijo aktualne krize sveta. Prichujoča objava je iz tehnicnih razlogov le crno-bela, polnovredni videz v izvirmih barvah pa je dostopen na spletnih straneh iste shtevilke revije:

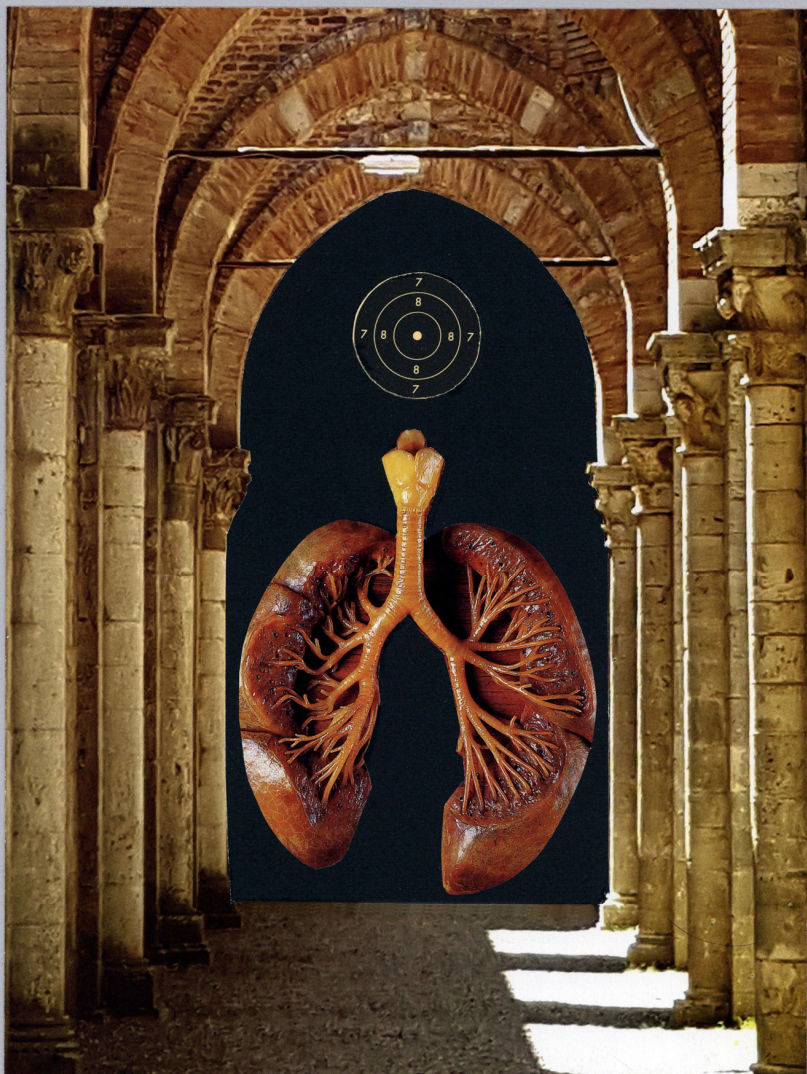
<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp151/staja151/corona151.htm>
(op. ur. I. A.)

Svetovna groza, kolazh, 2020

Covid shchit, kolazh, 2020

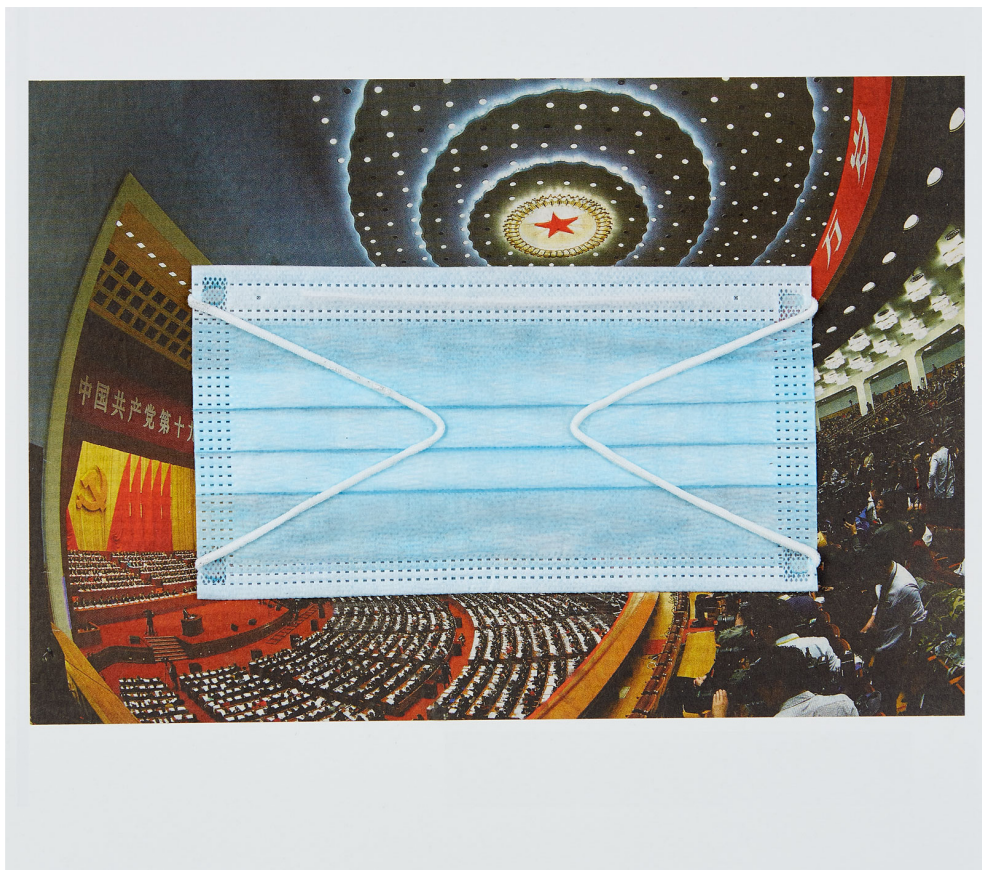
Slovo, kolazh, 2020

Groteska Covid-19, kolazh, 2020

Skrivnostni popotnik, kolazh, 2020

Corona maskota, kolazh, 2020

Karantena, kolazh, 2020

Esejnika

*Lev Detela*O ESENCI LITERATURE V EVROPSKI MREZHI
VECHSMERNOSTI IN RAZLIČNOSTI

Avstrijska in slovenska literatura, kot tudi knjižhevnosti iz drugih dežel in jezikovnih ter kulturnih območij, so znale vedno znova vzpostaviti diagnoze in včasih celo nakazati terapije za premagovanje kriz, ki nas ogrozhajo. Toda kdo iz vrst univerzalnih politikov in strokovnjakov za vsa pristojna vprašanja zhivljenja in kdo od povprečnih bralcev se zna s to ponudbo in temi možnosti zares okoristiti? Kdo se zares zamisli in spremeni ob dejstvu, ki ga je avstrijski pisatelj Hans Lebert opisal v leta 1960 izišlem eksemplaričnem protivojnem romanu »Volchja kozha« (Die Wolfshaut) kot »zhivljenje, ki se v prahu pozabe, pod vedno bolj razrashchajočo se travo, vztrajno izmika – in zdaj, ko smo ga tako dobro pokopali in tako odlično pozabili, vztraja in traja naprej in z vsakim dnem vedno bolj neprijetno zaudarja ...«

To ugotovitev lahko razumemo kot svarilni klic proti pozabljanju negativne avstrijske preteklosti, vendar jo lahko občutimo tudi shirshe in bolj splošno kot opozorilni znak zaradi ignoriranja težkih zgodovinskih spodrsjlajev pri različnih narodih v Evropi in v svetu.

Tudi danes, mnogo desetletij po koncu druge svetovne vojne, je demokracija ogrožena zaradi mnogih populističnih tendenc najrazličnejših vrst. Ob tem ne preseneča, da so mnogi vznemirjeni in negotovi tudi zaradi deficitov na gospodarskem in družbenem področju. Nekateri niso izgubili le denarja in dela, temveč tudi številne lepe iluzije.

Dejstvo je, da ni mogoče zgraditi povezovalne svetovne kulture in združene Evrope, če zanikujemo ali unichujemo bistvene znachilnosti njene strukture, njeno navzkrižno medsebojno povezovalno prepletanje tako imenovanih manjših in vechjih kulturnih področij in enot. Ne moresh imeti ene same domovine zase, če se borish proti domovinam drugih narodov in proti drugache govorechim sorojakom v lastni domovini. Zdi se pa, da znajo nekateri kritichni avtorji predstaviti blizhine in daljave sveta, v katerem zhivimo, v katerem moramo zhiveti, v vechjih in globljih zgodovinskih, ekonomskih in kulturnih povezavah. Te zavezujejo vech različnih jezikovnih prostorov in mnoge rodove v skupno nalogo, ki pogojuje usode narodov in zhivljenja posameznikov.

»Vsaka tkanina iz besed je posebno cedilo, skozi katero lahko dobimo destilat resnichnosti,« je leta 1973 zapisala avstrijska pisateljica Hilde Spiel, ki je del svojega

zhivljenja prezhivela v Veliki Britaniji. Tudi ta avtorica, ki je dolgo časa prebila kot emigrantka sredi drugache govorečega okolja, spada v chasu novodobnih političnih kriz in agresij s številnimi begunci k vedno manj redki zvrsti tako imenovanih tujih avtoric in avtorjev sredi drugačnega jezikovnega in kulturnega okolja.

Zhidinja Hilde Spiel, ki je v emigraciji delovala kot londonska dopisnica različnih chasopisov, se je leta 1963 dokončno vrnila v Avstrijo. Toda nekateri drugi avtorji so ostali v novem okolju, kjer so nashli zase tudi novo jezikovno domovino. Nekateri so ustvarili ali she ustvarjajo svoja nova literarna dela v dveh jezikih, v svojem materinskem jeziku in v jeziku nove dezhele, ali pa samo v novem jeziku. To je zagotovo posebno aktualen pojav v najnovejšem chasu velike razgibanosti in številnih migracij s približevanji novemu in drugačnemu, s prekorachevanji drzhavnih in jezikovnih meja, z medsebojnimi dotiki in odmiki.

Leta 1956 je prishel v Avstrijo iz Madzharske po tamkaj neuspeli revoluciji proti komunističnemu sistemu pisatelj György Sebestyén. Avstrijsko knjižhevnost je opisal »kot prichevanje iz različnih rodov in tokov uresnichene duhovne samostojnosti« in jo obogatil ne le kot pisatelj, temvech tudi kot publicist in urednik z dognanimi esei.

Prispevek tako imenovanih »inozemcev« v avstrijski knjižhevnosti ni nepomemben. Naj omenim na primer Vintilo Ivanceanuja, ki se je leta 1970 iz Bukareshte preselil na Dunaj in nemshko govorecho javnost presenetil z besedili, ki jih je pretkal s surrearno fantazijo in ironično igrivostjo.

Avstrijsko izkustveno ploskev je v tej zvezi na preprichljiv nachin obogatil s temami svojih srbsko-panonskih mladostnih spominov leta 1923 v Budimpeshti rojeni in v Zrenjaninu in Beogradu odrashchajochi Milo Dor. Pomembna je predvsem njegova velikopotezna trilogija »Saga o Rajkovih«. V njej pisatelj prestopa ozko nacionalno in lokalno zamejenost in skusha kljub negativnim zgodovinskim izkushnjam najti humano zdruzhevalno ploskev, na kateri se lahko narodi in ljudje srechajo ob skupnih zheljah in ciljih. Trije romani te sage, »Nich drugega kot spomin«, »Mrtvi na dopustu« in »Belo mesto«, so oblikovani iz številnih posameznih scen in epizod, ki jih povezuje glavni protagonist Mladen v spretno sestavljeno družhinsko zgodbo. Ta je pretkana z najrazličnejshimi zasuki usode, skozi katero se skozi prostor in chas premikajo posamezni junaki Dorove trilogije. Propad družhine z njenimi družhbenopolitičnimi koordinatami v nekdanji avstro-ogrski monarhiji, ki ga Dor she enkrat predstavi v romanu »Nich drugega kot spomin«, je pravzaprav tema, s katero se je v svojih delih vedno znova spopadal tudi eden najpomembnejshih pisateljev hrvashke literature 20. stoletja Miroslav Krleža.

»Mrtvi na dopustu« so namenjeni eni od she danes perechih tem sodobne literature. Dozhivetja glavnega junaka Mladena, tega pisateljevega dvojnika, v

grozljivem chasu nemshke zasedbe nekdanje Jugoslavije, njegov boj za preživetje med Beogradom in Dunajem ob koncu druge svetovne vojne, se razrastejo v nepremagljivi simbol zhivljenja. Ta vsebinski kompleks je v Dorovi trilogiji prepleten z melanholičnimi spomini, hrepenenji in optimističnimi prichakovanji. »Belo mesto« Beograd predstavi v Avstrijo priseljeni pisatelj iz kritične razdalje s pomočjo analitičnega pristopa, po drugi strani pa tudi prijazno ponotranjeno kot spomin na svojo lastno mladost.

Posebno vrednost ima Dorovo s humorjem in melanholično ironijo pretkano humanistično sporočilo, ki si ga je pridobil s pomočjo lastnih posebnih zhivljenjskih preizkusenj. V ospredju njegovega prichevanja je razumevanje in priznavanje drugega in drugachnega. To je povezal s svojim nekoliko romantičnim pogledom na tradicionalne zgodovinske ljudske izkushnje v nekdanji multinacionalni avstrijski monarhiji in jih združil s svojim osebnim s hrepenenjem »po stari Trakiji«. O tem se je med drugim razpisal v istoimenski noveli, objavljeni v zbirki »Moje potovanje na Dunaj«, kjer ljubeznivo ugotavlja: »Kje so pravzaprav ostala vsa ta ljudstva, ki so se pred mnogimi stoletji klatila med Peloponezom in balkanskimi gorami in med Jadranom in Donavo? Kaj je nastalo iz Skitov, Pajoncev, Odrizov ali Sitalkov? ... Ko bi meni, slabemu Srbu in she slabshemu Avstrijcu, nevernemu pravoslavnemu kristjanu in brezdomskemu socialistu, vendarle uspelo zachrtati majhno absciso ali navadno ordinato, da bi se lahko z njuno pomočjo vsaj nekoliko zdravnal, preden nastopi veliki mraz.«

Avstrija je bila, kljub nacionalističnim skrajnezhem, vedno multinacionalna. Helmuth A. Niederle je leta 1999 izdal pri celovshki Mohorjevi založbi antologijo »Tujina v meni«, v kateri je zastopanih okrog sto avtoric in avtorjev iz Avstrije, ki pishejo v jezikih avstrijskih narodnih manjšin ali v najrazlichnejshih jezikih priseljencev – ali pa so v nemshkem jezikovnem idiomu nashli novo možnost za oblikovanje literarnih sporočil. V spremni besedi k tej antologiji poudarja Niederle, da je bila »Avstrija vedno tudi dezhela priseljevanja, in veliki kulturni razcvet te dezhele v chasu preloma dveh stoletij okrog leta 1900 je bil in je izraz tega priseljevanja in multikulturalnosti«.

Literarna usmeritev k novemu kulturnemu in jezikovnemu prostoru je za avtorice in avtorje, ki prihajajo iz drugih kulturnih podrochij ali pa se vrachajo na svoje prvotno domache kulturno podrochje iz dolgoletnega eksila ali izseljenstva v tujini, velikokrat povezana s shtevilnimi problemi. O teh vedno znova poroča poleg mnogih drugih tudi avstrijsko-amerishki pisatelj zhidovskega rodu Herbert Kuhner v svoji prozi, liriki in duhovitih satirichnih epigramih. Toda tudi takrat, ko izgubimo, istochasno pridobimo nekaj novega. Jasno pa je, da je ustvarjalnemu in stilistichno zahtevnemu pisatelju v opisanem položaju tezhe kot praktichnemu in konkretnemu. Kritichni kronist realnih dogodkov ima lazhje delo kot ponotranjeni poet. Jean Améry, Erich Fried, Jakov Lind, Witold Gombrowicz, poljsko-amerishki nobelovec Czeslaw Milosz so samo nekateri primeri najrazlichnejshih razmejitev v ekstremnih pogojih izvrzhenosti ali izpostavljenosti v tujem okolju.

Vsi ti, ki so morali iti skozi krize in nevarnosti druge svetovne vojne, so morda prav zaradi tega postali posebno samosvoji literarni prichevalci. Sem sodi med drugim tudi svetovljanski nobelovec Elias Canetti, doma med svojim bolgarskim rojstnim krajem ter Dunajem, Zürichom in Londonom, ki je avtor pronicljivih družbenokritičnih tekstov z ironičnim podtonom. Ali pa pomembni humanist Manès Sperber, avtor romanov v nemshchini in številnih poznejših esejev v francoshchini, in Joseph Breitenbach, ki je vechino svojih del napisal dvakrat, v nemshchini in v francoshchini. Toda tudi Madzhara Tibor Déry ali Julius Hay sta prekorachila meje narodnih jezikov in lokalnih chustvovanj.

Tudi miselni nesporazumi na dvojezičnem koroshkem obmochju so zaradi prepogoste enosmerne enojezičnosti znamenja znachilnih tehtav in zaviralnih dogodkov. Slaboumnost nekaterih ne zna literarnega izrochila koroshkih Slovencev in nemshko pishochih avtorjev z istega podrochja na nikakrshen nachin smiselno sinhronizirati, cheprav nastane s pomochjo drugachnosti drugega jezika posebna duhovna razsezhnost, ki obojestransko vpliva na shirsho jezikovno strukturo celotnega podrochja in na novo interpretira in obogati miselni nachin drugojezičnega soseda.

Ko govorimo o nacionalnih literaturah in evropski kulturi, ne smemo pozabiti, da tvorijo nacionalne in regionalne tradicije esenco oziroma bistvo kulture, katere eksemplarichna enotnost sestoji iz razlichnosti posameznih delov in iz istochasnega prizadevanja vseh teh delov k nekemu povezujochemu in bolj univerzalnemu cilju. Ozkosrchni nasprotniki drugih jezikov in kultur, zaradi katerih se baje pochutijo ogrozhene, unichujejo prav to, kar bi moralo biti najdragocenejshe in najbolj evropsko v novi Evropi. S svojim radikalizmom unichujejo vechsmerno in razlichno. Izpodkopavajo multikulturno mrezhno in razvejenost, ki je nastala v dolgotrajnih zgodovinskih procesih in soodvisnostih, ki so tako znachilne za nasha obmochja.

*Prispevek Leva Detele na 75. kongresu mednarodnega PEN kluba 23. oktobra 2009 v Linzu.
Avtorjev prevod iz nemshchine.*

Peter Amalietti

SMO SKANDINAVCI IN SLOVENCİ BLIZHNJI SORODNIKI?

Vech kot dvajset let so na tajnem Oddelku D v ljubljanskem Nuku skrivali tudi knjigo slovenskega izseljenca in disidenta Franca Jeze *Skandinavski izvor Slovencev*, ki jo je leta 1967 izdal v samozaložbi v Trstu, in v kateri prav fascinantno razkrije na tisoče podobnosti v zgradbi slovenskih in skandinavskih besed, zaradi katerih je sklepal: »Skandinavskih elementov v slovenshchini je toliko, da lahko zhe pri površnem študiju sklepamo, da se niso pritihotapili v slovenshchino kar tako, nekje v tistem misterioznem 'Zakarpattju', temvech da mora biti med njimi in najstarejšo slovensko zgodovino in samim izvorom Slovencev tesna zveza, saj je očitno, da sodijo v najstarejšo jezikovno plast v slovenskih narechjih.«

Kot vsi pionirji, na primer Kolumb, ki je verjel, da je odkril Zahodno Indijo, ne pa novo celino, se pri svojem sklepanju moti tudi Jeza, ker je resnica prav nasprotna. V zheleznih petdesetih, shestdesetih in sedemdesetih letih, ko je Slovenija, utopljena v »jugoslovanarstvu«, skoraj izginila kot posebna entiteta, je Franc Jeza seveda lahko zmotno sklepal, da smo Slovenci skandinavskega rodu, kar pa je seveda chisti absurd, che vemo, da so Skandinavijo poselili shele ob otoplitvi na koncu pleistocena, torej okrog 9500 pred n. sh., prej je bila namrech prekrita z ledom in snegom, Slovenija pa je poseljena zhe najmanj chetrt milijona let. Okoli leta 5000 pred n. sh. so v Skandinaviji zacheli obdelovati polja, tisoeh let za tem pa je z veliko otoplitvijo prishla tja svetovna megalitska kultura. Iz teh nashih skupnih besed lahko sklepamo, da so se Skandinavci odcepili od nashega starega plemena in se odpravili na sever, ko so she vsi govorili skupni in isti prajezik (ki ga sam imenujem praslovenshchina) in je bilo kmetijstvo na jugu zhe precej razvito. Po njihovem odhodu pa se je zachela slovenshchina razvijati kot aglutinativni jezik in so njene besede dobile obrazila, pripone in predpone, da so jih lahko sklanjali in spregali, in je zato nash jezik postal precej natanchnejshi.

Seveda pa zmotno avtorjevo tolmacenje nikakor ne zmanjsa pomembnosti njegovega odkritja, saj so podobnosti v besedah neposredni dokaz o nashem davnem skupnem poreklu. Tako na primer sicer zmotno, pa vendar zelo zanimivo in pouchno ugotavlja: »Plot izhaja od staronordijske besede *blota*, ki je pomenila zhrtvovati, in od besede *blot*, ki je pomenila zhrtveni prostor, kjer so darovali bogovom in kjer je tekla kri zhrtvovanih zhivali (*blot*). Tak zhrtveni prostor je bil ograjen, ker je veljal za svetega ali zacharanega. Beseda *blot* pa je s chasom pomenila vsako ograjo okrog stanovanjske hishe, skozi katero zaradi varnosti ni smel kdor si bodi ... Izraz streha je sestavljena iz besed *strö*, kar pomeni slamo, in

bat, kar pomeni pokrivalo ... Med starimi izrazi, ki se nanashajo na slovensko kuhinjo, na opravi v njej, na posodo in kuhinjsko orodje ter na jedi, bi verjetno komaj nashli katerega, ki ni nordijskega porekla ... Razni slovenski in tuji zgodovinarji so ugotovili, da je pri Slovencih mogoče najti precej elementov, ki so sorodni skandinavskim, na primer 'kolonizacijska' oblika vasi, kmečki dvori, dimnice, določena oblika zhivinskega hleva in ograd, oblika lesenega luga, panji, sledovi skandinavske mitologije v slovenskem ljudskem verovanju, ime mesteca Ormoz (po skandinavskem bogu Ormozdu, kot so mislili).«

ape – opica	mörk – mrachen
barsk – brz	pigg – pikati
bunke – nabunkati, bunka	rädda – reshiti
butt – butniti	rafsa – ravšati se
biti – razbiti	rappa – nadrapati, nabiti koga;
drag – dražiti, suvati	sale – vesel
drömme – dremati	sen – pozen
drönne – drneti	skada – škoda
gnata – gnati	spöke – strahiti, spaka
gnida – praskati se, gnida	strö – stresati
grabba – grabiti	strype – zadaviti, strup
grunda – gruntati	tänja ut – stanjšati
gunga – gugati (se)	tiga – molčati,
hel – cel	tiske – shepetati, tishe
hit – sem hitro!	torg – trg
köpa – kupiti,	tycka – tuhtati
länk – chlenek	udd – ud, okončina
mange – mnogi	vädra – vedriti
mare – möra	värd – vreden
mena – meniti	vandra – vandrati
minne – spominjati se	varg – volk
möle – mujati se	vingaard (izg. vingord) – vinograd.

Avtor tudi poroča, da imamo Slovenci in Norvezhani tudi isto besedo smuchi – *smuttski* (izg. smütt-shi). Norveshki glagol *smutt* ali *smutte* pomeni isto kot slovenski glagol smukniti ali smuchati se, drseti (po chem), in avtor ugotovi: »Zelo chudno bi bilo, če bi nastale smuchi skoraj enake oblike (shiroke in kratke, s poganjanjem na eno palico) tako v norveshkem Telemarku kot na slovenskih Blokah, a she bolj chudezhno bi bilo, če bi jim v obeh dezhelah dali isto ime, chisto neodvisno eni od drugih.«

Nashi daljni predniki so torej kolonizirali Skandinavski polotok in pri tem so gozd in grmovje krehili z ognjem ali s sekiro in si tako pridobivali nova polja. Tako krchevino so imenovali *nya* – njiva. Nasha beseda hrust se je v islandshchini spremenila v *braust*, kar je pomenilo »sposobnega, drznega« mozha. Nasha beseda horda (chreda) se je v skandinavskih jezikih ohranila kot *hjord*. Nasha beseda zhrec (svechenik, shaman) se je v skandinavskih jezikih ohranila kot *zhörd*. Nasha beseda beri (iz poberi) se je v skandinavskih jezikih ohranila kot *bära* in v shvedshchini pomeni nositi, prinashati, zbirati, nabirati, njihova beseda *härja* (izg. bärja) pa omeni spravljati (pridelke), reshevati. Nasha beseda ladja se je v stari norveshchini in shvedshchini ohranila kot *lade* oziroma *ladda*. V novi norveshchini rečejo ladji *lodja*. Starodavne skandinavske in islandske pesnike imenujejo *skaldi* in ta beseda izvira iz nashe slovenske skladati (pesmi). Iz nashe besede prost izvirata tudi skandinavska beseda *pröst* in nemška *Probst*. Drevaku so nashi predniki rekli chupa in to ime se je ohranilo do dvajsetega stoletja tudi za primorske ribishke cholne, narejene iz drevesnega debela. V shvedshchini je beseda *kupa* (izg. kupa) najprej pomenila votlo deblo, pozneje pa tudi manjši, iz lesa napravljen prostor, ki mu Slovenci rechemo shupa. Iz nashe besede burja prihaja tudi skandinavska beseda *bör* – oster veter – tudi v pomenu dober, najbrž zato, ker je pregnal meglo. Nasha beseda bor se pri Skandinavcih glasi *barr*, nasha dolina pa je pri njih *dal*. Nasha beseda kri se je v shvedshchini ohranila kot *kry* in s pomenom zdrav, veder, mochan ali svezh. Iz nashe besede hisha izvir skandinavska beseda *hysa*, ki pomeni zavetje, in *hus*, ki pomeni hisha. Iz nashe besede kocha imajo skandinavski jeziki *kot* ali *kota* z istim pomenom, nasha uta je *uta* tudi pri njih in z istim pomenom.

Nashemu klasu rečejo v nordijskih jezikih *klase*, mlado zhito ali silje je pri njih *syl*, steblo pa *stubb*; mlatiti zhito ali treskati je pri njih *träska*, nash cepec (gorjacha za stepanje zrnja iz snopov) je *käp* (izg. chep), nashe sito (sejati) je *syde*, vejati (zrnje) je *vaja*, vrecha je *väka*, nasha beseda nakladati je izvor za njihovo *lada*, ki v shvedshchini pomeni skedenj, po norveshko pa *lade*, nashi vrani rečejo *vraun*, krokarju pa *kraakare*. Mlinu rečejo v nordijskih jezikih *mylna*, mlinarju pa *mylnar*. Nash narečni izraz za deske in kmečko podstreshje dile se je v shvedshchini ohranil kot *tilja*, kar pomeni zhitnico, njihova beseda *dölja* pa pomeni skriti. *Tili* se je imenoval tudi ladijski krov.

S Skandinavci imamo skupne ali pa vsaj zelo sorodne tudi shtevilne besede za ribolov, gozdne in poljske sadezhe, zhivali in hrano: vaba je staronordijsko *vada*, krap je *karp*, rak je *räka*, luk (chebula) je *lök*, repa (v narechju rona) je *rova*, radich je *reddik*, strok je *sträck*, sladko je *söt* (izvira najbrž iz nashega satja, ki je bil prvi vir sladila sploh), medica je bila *mjöd*, gos je bila *gaas*, jesti je bilo *äta* ali *ete*, dober (dobra) *bra*, drachje pa *drag* (vlachiti skupaj). Iz nashe besede tropine izhaja staronordijska beseda *dropp*, iz nashe narečne shtajerske besede furezh, ki pomeni isto kot koline, pa beseda *fore* (najesti se). Iz nashe besede mosht izvira tudi njihova beseda *most*, besedo za olje imamo enako, iz narečne besede zhupa je izshla staronordijska *soppa*, iz nashe skorje pa *skorpa*, shunka je *skinka* (izg. shinka).

Skandinavska beseda za kamen *sten* ali *stein* izvira iz nashe besede stena. Vrhnji del hishe, ki ga imenujemo kap, se je ohranil v starodavni norveshchini kot *kapp*. Iz nashe besede izba izvira staronordijska beseda *hiisbak*, kot imenujejo zadnjo stran hishe. Nasha stara beseda za vrata duri je v skandinavskih jezikih *dör*, dveri, kar je shtajersko narečno za hishna vrata, pa najdemo v stari skandinavski besedi *tverr*, ki pomeni »ki se vrti v stran« ali »gre pochez«. Iz nashe besede vrata izvira staronordijska beseda *varda*.

Iz nashe besede letev, narečno lata, izvira staronordijska beseda *letta*, ki je pomenila lazhji drog. Nasho staro narečno besedo za hlev shtala najdemo tudi v starem nordijskem jeziku *stallr*, v novejših skandinavskih jezikih pa *stall*. Nashi narečni besedi »tle« in »kle« sta se ohranili pri njih v *ble*, kar pomeni »zadrzhevati se« in tudi zavetje za zhivino ob slabem vremenu. Iz nashe besede klet izvira njihova beseda *kelter*, iz kurnika pa *kura* (chepeti, kokosh) ali pa *kurra* (zapor, zavetje, luknja). Iz slovenske besede kamra izvira tudi staronordijska beseda *kamri*, iz katere izvira tudi nemški *Kammer*. Iz nashe postelje izvira nordijska beseda *bedstelle* z istim pomenom, iz nashe besede povshter (narečno za blazino) pa nordijska beseda *bolstr* oziroma norveshka beseda *bolster*. Iz nashe narečne besede deka (odeja) izvira tudi skandinavska beseda *däka* z istim pomenom. Iz nashe besede blazina izvira staronordijski pridevnik *blasinn* – napihnjena, napolnjena, iz besede pograd pa staronordijski *bagradr*, ki pomeni ravno oziroma trdo.

Nasho besedo stol je z istim pomenom in z isto zgradbo besede mogoče najti v vseh nordijskih jezikih. Enako tudi iz nashe besede klop izvira njihova *klopp* (pomeni plochnik ali brv). Iz nashe besede bakla izvira tudi skandinavska beseda *fackel*, ki pomeni isto. Iz nashe besede pod (tla) izhaja skandinavska beseda *botten*, sorodna pa je tudi s staronordijsko besedo *bod*, ki pomeni pot. Iz nashe besede tla pa izvira tudi nordijski izraz *dala* za doli in spodaj. Iz nashe besede lopar, s katerim so kmečke gospodinje posajale hleb pri peki kruha, je prishla tudi shvedska beseda *löpäre* za tekacha. Iz nashe stare besede grebljica izvirata staroskandinavska beseda *greypa* (grebsti) in glagol *grep* z istim pomenom. Nasha ponev je v skandinavskih jezikih postala *panna*. Iz nashe besede greti izvira skandinavska beseda *grej*, ki pomeni toplo, prijetno. Iz nashe besede shkaf izvira tudi skandinavska beseda *skaf* (ročaj). Iz nashe besede kotel izvira staronordijska beseda *ketill*, blizu pa ji je tudi shvedska beseda za kotel – *kittel*.

Iz nashe stare besede koline izvira tudi staronordijska beseda za domacho zhival *kolla*, *kölla* pa pomeni klati. Iz nashe stare besede za nosila – truge – izvira tudi skandinavska beseda *truge* z istim pomenom. Iz nashe besede orati izvira staronordijska beseda *arje* (iz orjem!), iz nashe besede breza izvira tudi *bjerke*, iz nashe besede proso izvira staronordijska beseda z istim pomenom borso, iz nashe bukve izvira staronordijska *bök*, staronordijska beseda *brandr* (goreti) pa izvira iz nashe besed brana, saj so verjetno povlekli brano po pogorishchu v gozdu, v katerem so z ognjem izkrchili prostor za novo njivo. Iz nashe besede dobrava izvira nordijska beseda *dobb* z istim pomenom. Iz nashe besede gnoj izvira njihov

gjö, ki pomeni gnojiti, iz nashe grabiti ali grblje izvira nordijska beseda z istim pomenom *grabba*, iz nashe besede grunt, ki oznachuje ravno zemljishche, primerno za naselitev in obdelavo, izvira staronordijska beseda *grund*. Iz nashe besede jarek izvira staronordijska beseda *jarki* s pomenom rob steze ali stopala. Iz nashe besede klas izvira njihova beseda *klase*, iz nashe besede motika pa staroskandinavska beseda *modugr* (izg. mudügr), ki pomeni tolchi. Iz nashe besede kosh izvira staronordijska beseda *kass*. Iz nashega glagola pleti (plevel) izvira *plöle* (iz nashega plele!), iz nashe besede plug izvira *plog*, *plogari* pa je po staronordijsko tisti, ki pluzhi (orach). Iz nashe besede sad, torej posevek ali pa tudi sad(ezh), izvira staronordijska beseda *sa*, ki pomeni saditi, iz nashe besede sejati izvira njihov *sae* (izg. sä) z istim pomenom, iz nashega glagola shtihati izvira njihov glagol *sikke*, iz silja (mladega zhita) izvira njihov *syl* z istim pomenom. Iz nashe stare besede gajzhla (bich) izvira njihova *gaezla*. Iz nashe besede luknja (okence) izvira nordijska beseda *lucka* z istim pomenom. Iz nashega glagola rinkati izvira nordijska beseda *rynka* (zhelezni kaveljchek v svinjskem rilcu, ki preperehuje, da svinje ne razrijejo dna svinjaka. Iz nashe besede vresje izvira skandinavski *vresig* s pomenom »grchavi les«. Iz nashe besede seno izvira tudi njihova beseda za posteljo, ki je bila sprva poslana prav na senu – *seng*. Iz nashega glagola shtrikati (plesti) izvira skandinavski *strikke* z istim pomenom. Iz nashega glagola *bosti se* izvira nordijska beseda *bod* s pomenom boja med rogato zhivino. Nasha beseda kura je istovetna z nordijsko besedo *kura* z istim pomenom. Iz nashe besede bik izvira tudi *bukke* (izg. bükk), iz molsti izvira *mele*, iz mleko *melk*, *mukke* je mukati, nash pastir je njihov *passdyr*, svinja je v nordijskih jezikih *svin*. Iz nashe besede tamar izvira staronordijska beseda *hamarr*. Iz nashe stare besede telega, ki je lesen jarem za krave in vole, izvira staronordijska beseda *tilleggia* s pomenom oblozhiti ali obdati, saj tak jarem vklene vrat zhivali na obeh straneh. Iz nashe besede gad izvira staronordijska beseda *gadda* s pomenom pichiti. Iz nashe besede sedlo izvira skandinavska beseda *sadel* in tudi nemshka *Sattel*, enako tudi iz glagola sedlati skandinavska beseda *sadla* in nemshki *satteln*. Nasho narečno besedo shtanga za drog, ki lochuje zhivali v hlevu med seboj, najdemo v skandinavshchini kot *shtangi*, *stang*. Konjski odeji pravijo Slovenci deka, Skandinavci pa prav tako. Iz nashe besede ruta izvira staronordijska beseda *rauda* ali *roda* (izg. ruda – rdecha, ker so bile te rute ponavadi rdeche barve). Iz nashe besede shkorenj izvira staronordijska beseda *skor* z istim pomenom. Iz nashe narečne besede gvant (obleka) izvira nordijska beseda *gevant*. Iz nashe besede krilo izvira staronordijska beseda *kyrtla* z istim pomenom. Iz nashe besede kljuka izvira tudi *klyka*, ki pomeni zaponka. Iz nashe stare narečne besede fletna izvira staronordijska beseda *fletta*, ki pomeni spletni si lase in pomeni torej dekle z lepo spletenimi kitami. Iz nashe besede shkarje je izshla tudi staronordijska beseda *skaeri*, mn. *skjaera*. Iz shtajerske narečne besede remen (jermen) izvira njihov *rem* z istim pomenom, besedo jakna je mogoče najti v vseh omenjenih jezikih in z istim pomenom, iz nashe beseda cokla pa izvira nordijska beseda *okla* z istim pomenom.

Nasha beseda bol pri Nordijcih pomeni bolezen. Nasha bula je pri njih *bola*, vnetje je *fnatt*, grizha je *gris*, grob je *grob*, kila je *kula*, *läka* je zdraviti, *läkare* je zdravnik (beseda lekar se je ohranila v srbskih), iz nashe besede pogreb izvira nordijski izraz *paa greb* s pomenom zagrebsti, iz nashe besede slab izvira njihova *slapp* z istim pomenom, iz nashe besede smrt izvira njihova beseda *smertte*, ki pomeni bolechino. Nasha beseda truga (krsta) je enaka v nordijskih jezikih. Iz nashe narečne besede krumpast (shepast) izvira *krumpa* (skrčiti se). Iz nashe besede urok izvira skandinavski beseda za nesrečo *uraad* (izg. ürod). Iz nashe besede briti izvira staronordijska beseda *brytja* z istim pomenom, njihov *laug* pa iz nashe besede lug. Iz nashe besede brada izvira staronordijska beseda *bard*, iz nashe besede ud njihov *udd*. Iz nashega vprašanja »Se vdash?« izvira beseda *dass*, ki pomeni vdati se. Stari shtajerski narečni bojni klic »Aufbiks!« Jeza zelo lepo razloži s staronordijskima besedama *av* (iz: ali ven) in *bjx* (skochiti, priti hitro ven); torej izzivanje: »Pridite ven, če si upate!« Iz nashe besede truma izvira nordijska beseda *truma* ali *hertrume* (bojna truma). Iz nashe besede hlapec izvira tudi staronordijski glagol *hlaupa* (skochiti, priteči, napasti); vedeti moramo namreč, da so bili hlapci svobodnih in premožnih kmetov njihovi vojshchaki, ki so pomagali tudi pri hišnih opravilih. Iz slovenskega glagola *kepati se* ali *kepati koga* izvira staronordijska beseda *keppa* (dokazati moč ali bojevitost) ter tudi *kempa* ali *kenpa* (bojevati se). Iz nashe besede lok izvira vseh staronordijskih besed: *loka*, *lučka* ali *lykja*, ki pomeni zapreti, streljati, spustiti dol, napraviti, izpustiti, obkoliti ...

Iz nashe besede mati ali mater izvira tudi staronordijska *madr*. Iz nashe besede ata ali ocha (narečno oche) izvirata nordijski besedi *otta* in *otti* (ochi), obe pa pomenita: tisti, ki se ga je treba bati. Iz nashe besede sin je izšla tudi staronordijska beseda *sun* (izg. sün), brat je *brodir*, sestra pa *systir*. Iz nashe besede dekle prideta tudi besedi *dykke* in *docka*, ki pomenita punchko, hči pa je *dottir* ali *dotter*. Iz nashe besede boter pride njihov *fadder*. Iz nashe besede fant izvira staronordijska beseda *fantr*, ki pomeni fant, prijatelj, spremljevalec. Iz nashe besede frklja izvira nordijska beseda *fröken*, iz nashe besede sestrčna in sestrična pa *systrungr* z istim pomenom. Iz nashih danes zastarelih besed kum in kuma, ki sta se ohranili v hrvaščini in srbskih, sta staroskandinavski besedi *gumi* (mozg) in *gumma* (stara žena). Iz nashe besede guba izvira njihova beseda za starchka *gubbe*. Iz nashe besede gomila (starodaven grob) izvira skandinavski beseda *gammal* (star). Iz nashe besede vnuk izvira beseda *hnuka* – sedeti na ramenih, iz nashe besede pamz (zavaljen, močen otročiček) pa skandinavski beseda *bamse* – medvedek. Iz nashe besede žena ali ženska izvirajo tudi njihove besede *kvende*, *kvenna* ali *kaena*, iz nashe besede moder in modrija pa *madr* (mozg). Iz nashe besede poroka izvira najbrž izraz *paa naake*, ki pomeni »priti skupaj«. Iz stare slovenske besede kushniti ali kushevati izvira staronordijska beseda za poljubljanje – *kyssa*. Iz nashe stare besede kavsati izvira *kausi* – machek. Iz nashe besede ljub izvira staronordijska beseda *ljuv* z istim pomenom, iz nashe besede poljub pa nordijska sestavljenka *paa ljuv* (ljubeče, nežno). Iz nashe besede ljubek izvira nordijska

beseda *lubben* z istim pomenom. Stara shtajerska beseda »noret« za ljubezensko igro, pri kateri dekle dražhi fanta in ga vleče za nos, je v nordijskem jeziku *narra* z istim pomenom. Staronordijska beseda *pika* pomeni dekle (norveshko *pika*) in izvira stare nespodobne slovenske besede pichka. Vlachuga je po staronordijsko *puta*. Ta beseda v slovenshchini pomeni kokosh. Iz nashe narečne besede flajdra izvira staronordijski glagol *flydra*, ki pomeni klatiti se. Iz nashe besede star izvira nordijska beseda *stor* (velik) oziroma *storr* (velik, pomemben). Iz nashe besede dete izvira nordijska beseda *doetr*, ki omeni hchi ali pa dete. Nasha beseda svat je enaka nordijski frazi *sva at*, kar pomeni dobessedno »vsak, ki pride zraven«; na svatovshchini je bil prav vsak dobrodosel. Iz nashe besede sorodnik izvira nordijska beseda *soerr*, ki pomeni tisto, na kar se je mogoče zanesti. *Soeri* je pomenilo prisega, *soera* pa dati prisego. Iz nashe besede sosed izvira tudi nordijska sestavljenka *sogn-saet* ali skrajshano: *so-saet*. Iz nashe besede froc izvira skandinavski beseda *fraatser* (izg. frocer). Iz nashe besede poshast izvira skandinavski beseda *oast*, ki pomeni neljubljenega, chloveka, ki se ga bojijo.

Iz nashe besede nevesta izvira tudi sestavljenka *enn-aesta*, ki pomeni »ta zazhelen«, zasnuhljena (aesta pomeni prositi za kaj, zahtevati, zheleti ...) Iz nevestine bale izvira tudi skandinavski beseda *balle* z istim pomenom. Iz nashe besede brlog izvira tudi staronordijski beseda *borg-loka*, ki je pomenila zavetje v utrdbi. Iz nashe stare besede za pokojnika – ranjki – izvira staronordijski beseda *raeningl*. Iz nashe besede srenja izvira tudi norveshka beseda *sören* z istim pomenom. Iz nashe besede ljudje, ljudstvo izvira staronordijski beseda *lydr* (ljudje) in *ljodr* (glasovi).

Ponekod na Slovenskem rechejo mavrici bozhji stol, kar najdemo tudi v stari nordijskshini: *boge-stoll*. Iz nashe besede sveti izhaja staronordijski beseda *sveiti*, ki pomeni zhrtvena kri, torej sveta kri. Iz nashe besede spaka izvira nordijski beseda *spök* – strah, prikazen. Iz nashe besede shkrat izvira tudi beseda v staronordijskem jeziku za hishnega shkrata – *skars*. Iz stare slovenske besede ofrati (v pomenu zhrtvovati) izvira staronordijski beseda *ofra* z istim pomenom, *offr* pa je pomenilo zhrtv in v prenesenem smislu zhrtveno kri. Iz nashe besede zlodej izvira staronordijski beseda *slode* – hudobnezh, zlobnezh.

Iz nashe besede dan izvira tudi skandinavski beseda zanj – *dögn* (izg. den, kot pravijo dnevu tudi v nekaterih nashih narechjih). Iz slovenske besede dim izvira tudi beseda *dimma*, ki pomeni tema. Iz slovenske besede veter izhaja staronordijski beseda vedr, ki je pomenila isto. Iz nashe besede poleti izvira nordijski izraz *paa lett* (*lett* pomeni: lahko, saj je tedaj zhivljenje lahko). Iz nashe besede vedriti izvira shvedski beseda *vädra*, iz dezh pa *dis*. *Dis dugga* pomeni dolgo trajno dezhevje. Iz nashe besede vreme izvira tudi nordijski beseda *vaer* z istim pomenom. Iz nashe besede sneg je njihova beseda *snö* z istim pomenom, iz mraka *mörk*, iz sape ali sopare *sopp*, iz kaplje *kapp*, iz glagola *tajati se* pride *töa*, iz greti *grädda*, iz *bliskati se* pride *hysa*, iz grmeti *gorma*, iz treskati *treske* in iz nashe nochi skandinavski *nott*. Iz nashega glagola *taliti se* izvira staronordijski beseda za zmrznjeno zemljo *teli*. Iz nashe besede rano (zgodaj) izvira tudi beseda *renna* – pohiteti. Iz nashe besede

shteti izvira nordijska beseda *telle* (shtell) z istim pomenom. Tri osnovna shtevila so povsem enaka slovenskim: *en*, *tve* ali *tvaa* in *tri*. Nasho staro narečno besedo klump je mogoče najti v stari nordijskihini v povsem enaki obliki in z istim pomenim. Iz nashe stare besede vandrati izvira staronordijska beseda *vandra*. Iz nashe besede ukati (vriskati) izvira staroskandinavski glagol *ykei* z istim pomenom. Nasha beseda vino se je ohranila tudi v staroskandinavski besedi *vin* z istim pomenom.

Prikazali smo vam le delček iz vech kot dvesto strani dolgega Jezovega seznama slovenskih besed, ki jih najdemo v skandinavskih jezikih. Še posebej zanimive pa so avtorjeve razlage slovenskih priimkov in toponimov, ki vam jih bomo predstavili v nadaljevanju.

Peter Amalietti

STAROVERCI SO SLOVENSKI STAROSELCI

Medveshchkovo (Pavel Medveshchek, pisatelj, slikar in raziskovalec iz Anhovega, r. 1933 – op. ur.) razkritje obstoja tolminskih starovercev, ki so she pred le nekaj desetletji pri nas chastili kamenodobno boginjo mater Zemljo, ni le izpostavilo, da je pri nas she zadnji obstojechi matriarhat v Evropi, temvech je obenem nov kronski dokaz obstoja slovenskih staroselcev, ki jih lahko povezhemo tudi z odkritjem pishchali izpred shestdeset tisooh let v jami, imenovani Divje babe, ki je bila od nekda j tudi osrednje svetishche starovercev. Zato ni nobeno pretiravanje, che govorimo o vech kot shestdesettisoohletni kontinuiteti starovercev na nashih tleh, z njimi pa tudi slovenskih staroselcev in slovenskega matriarhata.

Nashi tolminski staroverci so edinstven evropski ostanek kamenodobne vere v boginjo, ki so jo imenovali Nikrmana in tudi Najkrmana, in ki je bila njihovo vrhovno bozhanstvo, chastili pa so tudi kamne, vode, drevesa in druga bozhanstva: Triglava, Belina, Svetovida, Peruna, Dajboga ... Uradno zgodovino so spisali zgodovinarji moshkega spola, ki pa imajo zoprno navado, da zamizhijo pred vsem, kar se ne sklada z njihovimi teorijami, in to kljub dejstvu, da so najstarejshe kamnite upodobitve bozhanstev izkljuchno zhenskega spola (Willendorfska Venera in drugi vech deset tisooh let stari zhenski kipi, ki so jih odkrili v jamah) in da so v jamah chastili zhenska bozhanstva, da je torej v njih she vladal matriarhat zhe vse od zlate dobe nabiralnishtva, ko jih je ta Trojna Mati Boginja s svojimi plodovi ohranjala v izobilju. In tudi ko so ljudje izumili ogenj in se preselili v jame, od koder so prav z ognjem pregnali zveri – pri nas so bili to vechinoma medvedi, a tudi velikanski sabljasti tigri – so she naprej kot vrhovno bozhanstvo chastili Trojno Mater Boginjo, ki so jo tedaj zacheli upodabl jati v kamnu in lesu. V dolgih desetisoohletjih je les seveda zgnil, so pa arheologi nashli vech kamnitih kipov Trojne Matere Boginje, katerih izvirnega imena se ni nihche vech niti spomnil. Arheologi so jo sicer poimenovali Venera, cheprav kipci ne izzharevajo nobene posebne lepote in miline, temvech prikazu jejo predvsem njene rodilne organe, kar kazhe, da je bila obenem tudi boginja plodnosti, ki je vladala antichnemu svetu vse do zadnjega tisoohletja pr. n. sht.

Med preuchevanjem antichne zgodovine in branjem starogrshkih zgodovinarjev sem zhe pred petnajstimi ali vech leti prvi javnosti razkril, da se je v kameni dobi boginja najprej imenovala Kar. Kar je namrech prastara slovenska beseda za kamen in iz nje izvirata tudi kras in Kras. In ko sem pred nekaj meseci izvedel, da so nashi staroverci svojo boginjo imenovali Nikrmana ali Najkrmana, vendar pa je bilo to sorazmerno dolgo ime starodavnega bozhanstva v resnici nekdanji molilni

ali zarotitveni obrazec *Naj Kar 'ma nas!* ter izraz najgloblje vdanosti in vernosti boginji, imenovani Kar, je to obenem tudi potrdilo moje odkritje tega pozabljenega imena. Prve ljudi v Mali Aziji sicer imenujemo Pelazgi, prvo in najstarejshe tamkajshnje pleme, ki se je začelo razvijati samostojno, pa se je imenovalo Karci ali Karijci prav po boginji, ki so jo chastili, in ti so se po padcu Troje preselili na Gorenjsko in postali Karnijci, po njih so se danashnje Julijske Alpe v antiki imenovala Karnijske Alpe, pozneje pa so postali Kranjci. Za staroverce je Nikrmana pramati Zemlje in prasila, ki ureja vse na Zemlji. Nekateri so ji rekli tudi *velicha mat*, ki skrbi za vse na Zemlji.

Njihovo osrednje in glavno svetishche je bila od nekdaj jama Divje babe; prav v njej so nashi arheologi izkopali najstarejshe pishchal na svetu, zato lahko govorimo o najmanj shestdeset tisoeh letih kontinuitete starovercev pri nas. Tudi odkriti poznobronasti zaklad na Kanalskem Vrhju dokazuje, da je isto staroverstvo obstajalo v teh krajih pred skoraj pet tisoeh leti.

Njihovo izrochilo vsebuje she veliko prvin najstarejshega animizma, njihovi svecheniki, imenovani dehnarji, pa so bili pravzaprav poslednji slovenski shamani. Vsak kraj na Tolminskem je imel namrech svojega dehnarja, na katerega so se staroverci vselej obrnili po nasvet. Tega je Nikrmana izbrala zhe v zibelki in je vanjo goreche veroval in o njej najveeh vedel. Bil je tudi spreten govornik in je deloval kot zaupnik, spodbujevalec, razsodnik in pojasnjevalec vsega, kar se je nanashalo na staro vero. Vchasih je bil tudi zdravilec, napovedovalec usode in pravi charodej. Enako kot Etrushchani in njihovi haruspiki so tudi staroverci znali prerokovati iz leta ptic.

Njihova vera je izvirna in pristna meshanica prvobitnega kamenodobnega chashchenja Velike Trojne Matere Boginje Nikrmane ter poznejshega bronastodobnega shamanizma in pananimizma, kakrshnega so v 4. stoletju nashega shtetja gojili Japonci in ga gojijo she danes. Enako kot Japonci verjamejo, da v nekaterih drevesih, kamnih in vodah bivajo posebni duhovi, imenovani **kami**, verjamejo tudi nashi staroverci v svetost nekaterih dreves, jam, kamnov in voda, obenem pa tudi verjamejo, da ima vsak chlovek svojega posebnega **zduhca**, ki ga ob smrti zapusti, in ta zduhec se nato rodi na novo, podobno kot so stari Egipchani verjeli, da chloveka ob smrti zapusti njegov duh, ki so ga imenovali KA, kar je glasovno zelo blizu japonskemu kami, ta pa nashemu kamnu.

Staroversko verovanje je torej she predantichno in veliko starejshe kot samo shtiri tisoeh let, staroverec je bil najbrzh tudi Oetzi pred sedem tisoeh leti; staroverski obredi v jami Divje babe segajo vech kot shestdeset tisoeh let v preteklost. Vsaka prava stara vera je bila obenem tudi kult, zato je obsegala in dolochala vse vidike zhivljenja in prezhivetja, ne le duhovno oziroma bozhansko plat svojega uchenja. Staroverci so zhiveli v skladu z njenim uchenjem in dehnerjevimi nasveti, z boginjo pa so se sporazumevali z raznimi skrivnimi obredi, na katerih so dosegli

stanje spremenjene zavesti z opojnimi in psihedelichnimi napitki, kar je bila nujna sestavina chashchenja matere boginje zhe v predantichnih chasih.

Poznali in uporabljali pa so tudi zelo uchinkovito starodavno tehniko samozdravljenja, imenovano »samoch« (samopomoch), nekakšno energetsko tapkanje po vsem telesu, zdravje pa so ohranjali tudi z obrednim kopanjem v nekaterih delih Soche in v njenih izbranih pritokih. Za kmetijske potrebe so znali napovedovati tudi vreme, za kar so imeli celo posebno leseno pomagalo; staroverske zhenske, imenovane bajete ali bajate, so se veliko ukvarjale z bajanjem, torej s prerokovanjem in z gledanjem v prihodnost ter z zdravljenjem z zelishchi. Za obredje in kratkochasje so muzicirali na shtevilna, predvsem lesena glasbila, ohranjena she iz kamene dobe. Pripravljali, kuhali in cvrli so tudi posebne obredne jedi, proslavljali pomembne dni v letu, kurili kresove in plesali okoli njih. Skratka, kljub rimskemu pregonu in poznejshemu nasilnemu spreobrachanju v krshchanstvo se je njihova vera ohranila she v tisti prvotni obliki, kakrshna pred pokristjanjenjem ni bila razshirjena samo pri nas, temvech po vsej Evropi, kjer so pach zhiveli Veneti, Vendi, Vindi ...

Glavna razloga za to skoraj chudezhno ohranitev sta najmanj dva, in to zemljepisne narave: prvich, Bovshka dolina je nekakšno slepo chrevo, skozi katero ne vodi nobena trgovska pot, zaradi svoje nerodovitnosti pa tudi ni nikoli postala cilj vechjih naselitev tujcev; vechina njenih prebivalcev namrech zhivi na visokih, osamljenih kmetijah in dovolj skromno, da se morebitni roparji ali tudi prekrshchevalci niso nikoli niti povzpeli do njih.

Drugi razlog je, kot recheno, prav tako zemljepisne narave: Bovshka dolina se namrech na severu koncha z velikansko gorsko gmoto Triglava; ta gora je bila staroversko bozhanstvo, enako kot je bila bozhanska tudi za Etrushchane, chastili pa so jo zhe v kameni dobi. Triglav je slovenski najsvetejsi kraj sploh in kje naj se njegovo chashchenje ohrani, che ne prav tik pod njim! Vendar pa Triglav she dandanes chastijo tudi sibirski shamani, in ta nasha trojna gora je zanje enako pomembna kot za nashe staroverce, kar kazhe na skupne korenine obojnega izrochila.

Bovshki staroverci so ohranili in iz roda v rod prenashali najstarejshe izrochilo chloveshtva sploh ter so neposreden in neizpodbiten dokaz nashe trajne tukajshnje naseljenosti zhe izpred vech kot dvesto tisooh let, ko so ljudje prvo vero shele iznashli. Da je njihova vera ostalina praverer chloveshtva, pricha zhe samo dejstvo, da je glavno bozhanstvo Nikrmana zhenskega spola, to pa je edina taka prazgodovinska ostalina v vsej Evropi. Slovenci smo namrech zhe vselej zhiveli v matriarhatu, kakrshnega dandanes najdete sicer le she v nekaj plemenih v juzhni Indiji, povsod drugod pa je matriarhat unichil in nadomestil patriarhat. Prej so namrech povsod vladale kraljice! Spomin na te predzgodovinske chase, ko so nam vladale zhenske, se je izgubil v dolgih tisoohletjih, pozabljeno je bilo celo prvotno ime Kar za Veliko Mater Boginjo. Zgodovinarji so nam sistematchno zamolchevali to sicer pomembno etapo razvoja chloveshtva, nedavno fascinatchno

Medveshchkovo razkritje nashih staroselcev pa je znova odprlo to Pandorino shkatlico.

In cheprav so moshki pozabili na starodavno zhensko bozhanstvo, pa so mnoge zhenske ohranile spomin nanjo, zakrinkan v chashchenje Marije pri kristjanih. Obenem je učenje starovercev starejshe tudi od poganskega verovanja starih Slovenov, ki so tudi zhe chastili vrhovno moshko bozhanstvo: prvo vrhovno bozhanstvo moshkega spola starih Slovenov je bil namrech Svarun (v Indiji Varunas). V dolgih tisočletjih so ga na tem vrhovnem polozhaju, podobno kot indijskega Varuno, zamenjali drugi bogovi; v prvem tisočletju nashega shtetja so nashi predniki menda she najbolj chastili Belina in Svetovida.

Vendar pa so bovshki staroselci ostali vselej verni svoji boginji Nikrmani. Sledi tega staroverskega verovanja lahko na gorenjski strani Triglava najdemo tudi v pripovedkah o Jagi babi in Pehtri. Kot vedno so visoke gore in strme poti ohranile stare shege in obichaje, na katere so v dolinah zhe zdavnaj pozabili.

O preganjanju in pobijanju starovercev po rimski zasedbi in med krshchanstvom ter o staroverski obrambi pa drugih.

Za zgodovinski spomin

Vladimir Levstik

POSLANSTVO BESEDE

Prvo, na kar mislimo, kadar izrechemo besedo »narod«, je jezik. Naj bo lastnosti, ki ochrtavajo pojem naroda, še toliko, nobena ni bolj značilna, bolj nepogrešljiva in sama v sebi bolj nesporno veljavna od te. Rasno utegne biti narod zlit iz različnih prvin; njegova zgodovinska pota utegnejo biti posledek tuje volje, naključja in drugih vplivov, ki niso z njegovim najnotranjim bistvom v nobeni nujni zvezi; socialno utegne biti raztrgan na razne tvorbe in med seboj do klanja sprte razrede; gospodarsko in politično je morda zrashčen v skupne sestave z drugimi narodi; kaj dela, da se vendar lochi od njih? Kaj spaja Anglezha iz Londona z Anglezhem iz Nove Zelandije, Francoza iz Normandije s Francozom na Vrazhjem otoku, poreskega kmeta z vojvodinskim Shvabom, z nemshkim naseljencem v Združenih državah, v Rusiji, v Juhni Ameriki? Kaj dela, da smo eno: mi tukaj in oni tam, ob Sochi in Zhili in Dravi, in še drugod po svetu, v westfalskih in lorenskih rudnikih, ob Michiganskem jezeru in v kanadskih gozdovih? Kaj dela, da smo isto, da smo mi: Slovenci, slovenski narod?

Marsikaj, poreche kdo. Vendar: kolikorkoli je tega marsichesa, vse se lahko izpremeni, vse lahko mine in izgine, dokler nam ostane nash jezik. Ker smo ga imeli, zato smo. Dokler ga bomo imeli, toliko chasa bomo. Iz njegove mochi smo zhiveli in bomo zhiveli, ne samo v zmislu političnih programov, ki jih chas pishe in brishe, ampak v neskončno vishjem zmislu duhovnega in нравstvenega obstajanja, v najresničnejšem zmislu vechne naloge, da nosimo z ostalim chloveshtvom vred svoj delezh dozhivljanja in spoznavanja, dela in borbe, ustvarjanja, trpljenja in zmagoslavja ter z ostalim chloveshtvom vred osvojimo in bratsko oddamo svoj delezh luchi.

*

Vidim, da sem s temi besedami naznachil svojemu razglabljanju smer. In res ni moj namen, ponavljati dejstva, ki jih najdemo, pregledno nashteta in razlozhena, v obche dostopnih knjigah; vse to so znane rechi, in vse te rechi so mrtva uchenost, ako gledamo nanje brez nekega nachelnega, globljega razumevanja, brez zhive zavesti tistega, za kar gre. Prav o tem bi rad z bralcem premishljeval. V tem chasu, ko se pojmi tako kalijo in ljudje tako razhajajo, da drug drugemu vech ne vidi v misel in v srce, bi rad z njim iskal odgovora na vprasanja:

»Ako je narodni jezik taka odločilna, usodotvorna svojina, v chem je skrivnost njegovega vpliva? Kje je zasidran v nas? Kakshna je naloga, kakshno je poslanstvo jezika v zhivljenju vsakega chloveshkega bitja, v zhivljenju in zgodovini vsakega naroda? In konchno: kje so sledovi poslanstva slovenske besede in kam nam kazhejo pot?«

*

Neizmerni pomen jezika se napoveduje zhe v tem, da je njegov zachetek na razhodishchu chloveka in zhivali.

Kakor med chlovekovim telesnim ustrojem in telesnim ustrojem drugih sesalcev ni bistvenih razlik, tako bi najbrzhe precenjevali prva chloveshka bitja, chc bi jim prisojali kdo ve koliko vishje umstvcnc zmoznosti in kdo ve koliko bogatejshe dushevno zhivljenje kakor njihovim bratom in sestram v naravi. Shimpanz, orangutan, slon in nasha vsakdanja tovarisha, pes in konj, so vsekako v neki meri obdarjeni z mislijo in chuvstvom, in verjetno je, da jih nashi prvi predniki v tem oziru niso znatno prekashali. Odločilna razlika je shele v tem, da je ostalo to notranje zhivljenje pri zhivalih zaklenjeno v molk, v skopo mimiko, v nezadostnost siromashne lestvice glasov, in je ob tej pregradi tudi zastalo, med tem ko je chlovek nashel v sebi dovolj obsezhna sredstva, da je mogel ujeti svoje chuvstvo, svojo misel in svoje hotenje v popolnejshi izraz in s tem razshiriti svoje zhivljenjsko torishche iz vnanjosti navznoter in iz notranjosti navzven. Tako pomeni rojstvo jezika obenem tudi zbujenje dushe, prihod Duha, ki bo poslej chrtal chloveku obraz po svoji podobi, in s tem vred prichetek vsake vishje, chloveshke skupnosti med ljudmi.

Recimo, da je bil jezik na svoji prvotni stopnji samo obchevalno sredstvo. Chlovekovo zhivljenje je bilo preprosto in divje, in taka je bila tudi njegova beseda; vendar – ne dolgo. Misel in chuvstvo, ki jima je bil jezik izraz, sta se ob neprestani vaji shirila in krepila kakor mishice na telovadchevih lakteh. Zmoznost jezika je ustvarjala pogoje za klitje idej; moznost obchevanja med ljudmi je pospeshevala razvoj njihovih medsebojnih zvez, vechala obseg njihove dejavnosti in mnozhila bogastvo njihovih izkustev; tako je nezajezljivo kipel v zhivljenje svet novih predstav in pojmov, ki so terjali izraza in dobivali izraz.

Vzemimo otroka in mu dajmo gosli v roke! Najprej bo izvabljal strunam neveshche, nato pa chedalje bolj ubrane glasove; njih zvenenje bo dramilo v njem hrepenecho slutnjo nechesa, kar bi se hotelo izraziti, in ga bo tako gnalo, da bo iskal novih in novih prijemov, dokler ne ubere prvega preprostega napeva in dokler se iz te preprostosti schasoma ne vzpne v svet najvishjih harmonij. Prva poteza z lokom je odločilna; ako je kal godbe v njem, se bo nauchil igranja tudi

brez učitelja – podobno kakor chlovek davnine, ki mu je bil za ves njegov razvoj iz zhivalstva v chlovechanstvo edini učitelj skrivnostni instrument besede.

Za nashe premishljevanje ni vazhno, kdaj, na kolikih in katerih krajih zemlje se je izvršil ta chudezh jezika, kako so se jeziki razvijali in izumirali, in kje so korenine jezikov, ki jih govori chloveshtvo danes. Vazhno je to, da obstoji shele od tega trenutka chlovek kot vishje bitje in zhivi zhivljenje, vredno chloveshkega imena; da je v tem trenutku prvi prichetek zgodovine, ako razumemo pod zgodovino pot, ki je v tisočletjih vodila chloveshtvo navzgor. Beseda in duh sta ostala na vsej tej poti nelochljivo zarashchena drug v drugega. Chloveshtvo, narod, družina, posameznik so se v svojem medsebojnem obchevanju chedalje mnogoterneje izpopolnjevali, stiki med ljudmi so postajali chedalje rodovitnejši; poglobljala in razvijala so se chlovekova chuvstva v dobrem in zlem, svet njegovih spoznanj se je shiril iz konchnosti v neskonchnost. Na perotih besede je letel njegov duh vse vishe, vse dalje, dokler ni razpel svojega hotenja v vseмир. Strast duhovnega osvajanja, zhelja po znanju, prosveti in napredku, ki so sami po sebi slast in hkratu podlaga zboljshanju vnajega polozhaja tako za narod kakor za poedinca – ta najvishja vseh strasti se je neizkorenljivo zarasla v bitje chloveshtva, v bitje vsakega naroda in, cheprav v she tako skromni meri, v bitje vsakega chloveka. Beseda, mati dejanja, je delala narode bogate z duhom in zlatom; beseda je trgala spone nevednosti, lomila jarem zatiranja, gradila barikade, nosila prapor politichne, socijalne, verske in duhovne svobode ter kazala iz vsake sedanjosti pot v lepshe, pravichnejsho, plemenitejsho prihodnost. Sladka beseda materinih ust je dramila v zhivljenje vse milijarde ljudi od prvega do danashnjega dne, vodila njih otroshke korake, jim vcepljala chednost, vero, ljubezen in voljo do dobrega, in nadaljevala svoje delo v ustih učiteljev in voditeljev in v chlovekovih lastnih ustih, kadar je dorasel nalogi, ki ga je chakala na njegovem zhivljenjskem poprishchu.

Izbrishimo v mislih to vlogo besede, to visoko poslanstvo jezika, in vsa zmagoslavna pot chloveshtva, ves pomen naroda, vsa vrednost tvoja, posameznik, in moja in nas vseh se razsuje v nich kakor prelepe, varljive sanje; dela pesnikov in umetnikov skopnijo, ponosne zgradbe znanosti in kulture razpadejo v mrak, kliči prerokov utihnejo v gluhoti, krizh na Golgoti se pogrezne v pustinska tla, o ljubezni, bratstvu, tovarishtvu in zvestobi ne ostane niti spomina vech; Chlovek je spet samo zver, ki jo podi bich nagonov v rodno in rop. Zakaj vse, kar je vishjega, izhaja iz Duha, in Duh je dvojček Besede.

Tega se je chloveshtvo zmerom zavedalo. Chim plemenitejši in kulturnejši je bil kdaj kak narod, tem zvesteje je sposhtoval in gojil svoj jezik in tem ljubosumneje ga je branil; in kolikor dragocenejši je bil kdaj kak chlovek, toliko manj je dvomil o tem, kateremu jeziku je dolzhan zvestobo, za vse, kar mu je dal.

»Jezik« brez prilastka je namreč zelo odmishljen pojem; da dam tej besedi meso in kri, moram povedati: kateri jezik? Kajti chloveshtvo govori mnogo jezikov, vsak chlovek je pa samo enemu dolžnik za vse. Drugi jeziki nam morejo biti znani ali neznani, blizhnji ali tuji, koristni ali nekoristni, in utegnejo, po svojem razmerju do nas in po našem razmerju do njih, mnogo ali malo vplivati na nas; jezik z veliko zachetnico, tisti, ki nas duhovno ustvarja in oblikuje, jezik, v chigar oblast je vključeno naše notranje bitje za nazaj in za naprej, tako da se mu brez usodne pohabe ne moremo odtujiti, je pa izmed vseh samo eden: nash podedovani jezik, jezik naše mladosti, jezik dojmov in dozhivetij vsega našega zhivljenja, jezik naše vsakdanje okolice, sredi katere rastemo, dozorevamo in odmiramo.

Kakor si ne more nihče izbrati ocheta po svojem okusu, tako si ne more nihče svobodno izbrati jezika; vsak ga od nekdaj ima, zmerom istega, zakaj jezik njegovega naroda ostane tudi zatajen še njegov. Nasledstvo prednikov utriplje v nas; v vseh svojih telesnih in dushevnihi osnovah smo produkt bivših rodov, ki so nam obenem z ritmom svojih usod, svojega mishljenja in chutenja, svojih nagnjenj in strasti prav gotovo zapustili tudi neke dedne posebnosti v izrazhanju samega sebe. Okolica jezika, ki je pomagal ustvarjati naše ochete, kakor so ga tudi ti od rodu do rodu ustvarjali in hranili v ustih, nas zajame v samem trenutku našega rojstva in nadaljuje svoje tisochletno delo tako rekoch na istih, pripravljenih tleh. Njegov zaklad prehaja v nas iz ust vseh, ki z njimi najprisrčneje zhivimo, in se utrjuje ob dozhivljanju in izkushanju vsakega dne; na koncu našega zhivljenja nam je ta jezik kakor zhiva simfonija osebnih in skupnih usod, osebnega in skupnega gorja in sreče, odraz pokrajin, ki so bile nash dom, okus kruha, ki smo ga jedli, in vina, ki smo ga pili; njegova prva, odločilna posvetitev je pa skrivnostni zakrament, ki smo ga sprejeli iz materinih zhil in prs, ta nezatajljivi blagoslov, ki dela, da je nash jezik po krvi nash in da nam ga noben drug jezik ne more nadomestiti, ne tebi, ki zdaj zhivish, ne tvojim potomcem, dokler se ga ne napijo iz istega vira, enako tezhkega od minulosti!

Samo v tem edinem jeziku ima sleherna beseda vso svojo neprimerljivo barvo, samo v njem chutish njen najgloblji pomen, njeno zmisla polno melodijo, njen char in njen opoj. Kdor se tega še ni zavedel, naj primerja, kako je »luch« v vsakem drugem jeziku za senchico drugache svetla, »tema« drugache chrna, »ljubezen« nekam drugache sladka, »sovrashtvo« drugache nevarno, svetinje »dom«, »chloveshtvo«, »vera«, »tovarishtvo« za las drugache svete in nedotakljive kakor v slovenshchini, in narobe! Te drobne, v svojem vsotnem uchinku pa mogochne razlike delajo, da je zmota, če kdo misli, da so jeziki nauchljivi in med seboj zamenljivi. Uchi se tujega jezika še tako, osvojil si bosh samo lupino, jedro se ti bo sesulo na ustnicah; znaj ga še tako dobro, da, dozhivi ga še tako, zmerom bo izmed vseh jezikov eden, ki si ga najprej, najgloblje, najpopolneje dozhivel: jezik tvoje krvi, tvoje dushe, tvoje najgloblje izpovedi samega sebe. Naj bo območje tega jezika še tako tesno in njegova veljava v širokem svetu še tako

neznatna – zate in za vse, ki jim je skupen s teboj, ima kot jezik zhivljenja, izrazhanja, ustvarjanja in učenja neoporečno prednost, ki je noben drug jezik na svetu, ne tisti, ki ti je mimo njega najbližji, ne tisti, ki je najbolj razširjen, imeti ne more.

Predstavi si, da se iztrgash iz oblasti tega svojega jezika in ga poizkushish nadomestiti z drugim jezikom; da to hote storish, ali da te postavi vnanja sila v tak položaj. Kaj se zgodi? Prevzel te bo občutek, kakor da bi bilo tvoje bistvo prav tam, kjer se hoče najbolj odpreti, obdano z neprodushno plastjo; občutek, da po vsem, karkoli rechesh, she vedno ostane v tebi nekaj neizgovorjenega – toliko vech, kolikor pomembnejshe je tisto, kar si hotel povedati, in kolikor blizhje je tvoji najgloblji resnici; občutek, da si izgubil velik in vazhen del svoje mochi do vnarnjega sveta, da slabotneje dejstvujesh in zaradi tega tudi v manjši meri obstojish; v vsem, kar izrazish, izpovesh in ustvarish, je nekaj umetnega, nekaj spachenega, nekaj lazhi. To je občutek duhovnega in npravstvenega zadushenja. Zhivljenje samo je torej vkljenilo nastajanje in obstanek vsega najplemenitejshega v nas v okvir prirojenega jezika. Tega okvirja ni mochi razbiti, ne da bi se izpremenilo dobro v zlo, svetloba v somrak in polet navzgor v hromo fofotanje; kamorkoli se ozremo po zgodovini, povsod spremljajo samovoljne izpremembe jezikovnih mej pojavi duhovnega in npravstvenega razsula. Spomnimo se le minulih chasov: naj je dosegala germanizacija v nashih krajih she take uspehe, npravstvenih, duhovnih, chlovechanskih vrednot ni nikoli ustvarjala, take vrednote je zhrla kakor nenasiten zmaj. In danes ta dan pomeni zatiranje slovenskega jezika v Julski Benechiji pred vsem unichevanje dushe nashega naroda z vsemi njenimi dobrinami vred.

Vse, kar smo priznali vsakemu drugemu jeziku na svetu, velja seveda prav tako o slovenshchini.

*

Videli smo, kako je jezik v zhivljenju naroda, chloveshtva in posameznika tista mogochna sila, ki drami duha in ga nosi k popolnosti in svobodi. Ozmimo se zdaj na pot slovenskega naroda, na oplajajoche, ohranjujoche in osvobodilno poslanstvo slovenske besede!

Vidna znamenja tega poslanstva so toliko bolj preprichevalna, ker se zachenjajo razmeroma zelo pozno, tako da je vse tisto neudrzhno vstajanje iz mraka, ki traja pri starih kulturnih narodih zhe po poldrugi tisoeh let in delj, pri nas zgoshcheno v bore shtiri stoletja. Kultura poljedelskega naroda, ki smo jo prinesli s seboj iz pradomovine, pesmi, pravljice, obredi in zakoni nashih davnih dni, vse to je utonilo v tragediji podjarmljenja, ali se je pa od tistih dob izpremenilo pod vplivom nove vere in novih politichnih in socijalnih razmer. Brez svoje drzhavnosti, kakor

so jo imeli nashi sosedge in v tistih chasih celo she Hrvati in Srbi, brez svojih vladarjev in svojega plemstva, v katerem bi bilo nashlo kakrshnokoli samoraslo snovanje oporo, smo postali za svet okoli sebe nemo ljudstvo, ljudstvo tlachanov, ljudstvo brez kulturnega obraza. Pest mogochnih je lezhala na nas, z vseh strani nas je davila sirova sila. Nash chlovek ni imel takrat nobene možnosti, da bi se bil s svojim jezikom povzpел do znanja, do mochi, do boljšhega zhivljenjskega polozhaja. Zgodovina pomni primere mladih narodov, ki so v enem stoletju take obupne stiske brez sledu izginili s povrshja zemlje.

Mi smo ostali. Zavetje nashega jezika je bilo v cerkvi in pod slamnato streho slovenske kmechke koche. Bozhja beseda v slovenskem jeziku, slovenska pesem, beseda slovenske matere, beseda slovenskega tlachana, slovenskega hlapca in slovenske dekle je bila v svojem skitem, ponizhnem in zanichevanem, a vendar neizmerno bogatem snovanju tako mochna, da je ohranila slovensko dusho, slovensko nrav, slovensko ime in zavest nashe krvne skupnosti takrat in v poznejshih chasih!

Tako je uchakal nash jezik svoje prve posvetitve, ki je zmerom v tem, da postane beseda izraz in orodje velike, obchechloveshke ideje. Ko je v shestnajstem stoletju duh prizadevanj za prenovo cerkve in ochishchenje verskih resnic dosegel nashe dezhele, je tudi bivshi ljubljanski stolni kanonik Primozh Trubar z Rashice, takrat zhe izgnanec in pridigar v bavarskem Rothenburgu, prijel za pero ter spisal kot »An Peryatil vseh Slouenzou« svoj »Abecednik in mali katekizem«, to je, prvo slovensko knjigo! In za Trubarjem prihajajo, kakor da bi jih podzavestno gnalo nekaj mochnejshhega od reformacijske ideje, vsi ostali protestantovski pisci, na chelu jim Bohorich s prvo slovensko slovnico in Jurij Dalmatin s prvim slovenskim prevodom Svetega pisma, ki je, che ga tako pogledamo, neprimerno vechje dejanje kakor Luthrova biblija; zakaj nemshchina je bila pred Luthrom zhe nekaj stoletij knjizhevni jezik, slovshchina pa ob izidu Dalmatinove biblije shele nekaj let! A tu skoraj ne gre za slovstveno ali versko zaslugo; samo za to gre in samo to je vazhno, da so bili ti mozhje orodje Duha, ki je hotel, s tem, da je dal Slovencem knjigo, poslati nasho besedo na njeno zmagovalno pot. V delih nashih protestantov je slovenski jezik kakor orel preletel poltisochletni prepad in postal – to je treba krepko poudariti – glasnik borbene misli, obrachajoche se do vseh slovshkih ljudi.

In, naj se zdi na prvi pogled she tako chudno: prav ta vishji zmisel se nadaljuje v dobi katolishke protireformacije. Slovenska knjiga, cheprav she vedno zgolj versa, je ostala sredstvo duhovnega dejstvovanja, ki zbira vse, kar govori slovenski jezik, okoli enega, istega gesla. Ni vazhno, kakshno je to geslo in chemu sluzhi; vazhne so posledice, ki jih vse to rodi. Che bi bil cesar Ferdinand II., ta zakleti sovrazhnik protestantizma, le kolichkaj slutil, da so Hrenovi »Evangelia inu Lystuvi« chlen prav tiste verige kakor Trubarjev »Novi testament« in Dalmatinova biblija in da

vodi ta veriga po zakonu vzroka in uchinka v jesenske dni leta 1918., kdo ve, ali se ne bi bil premislil! Tako pa slovenska knjiga raste in raste, in slovenski književni jezik, bodoči jezik slovenskega pesništva, slovenske shole, slovenske kulture in slovenskega javnega življenja, tisti jezik, ki bo nash narod chez tri sto let vstal za njegovo večno pravico do suverenega življenja na nashi zemlji in z dvignjenim chelom tvegat vse za vse – ta jezik se pochasi zaveda svojega obraza in svoje mochi. Mnozhijo se znamenja, da zvaja naravni zmisel razvoja – ali genij jezika, che hochete – vse to gibanje v usmerjeno strugo. V prepisanih deklamacijah verskih iger, ki jih prirejajo ljubljanski redovniki, napoveduje slovenska drama svoj prihod. Kakor Bohoricheva slovnica, tako je tudi Pohlinova »Kraynska grammatika« sicer nebogljen korak, a vendarle korak na poti k slovenski znanosti, ki bo nashla svoj dom v ljubljanski univerzi. Vazhen del Pohlinove slovnice je metrika in poetika s tistimi znanimi, chudashko smeshnimi zgledi:

»Pishcta, raze, gosi, kopunc, koshtunc, teleta.«

Ne smejmo se, potrpiamo. Chez sto let bomo slishali mojstra, ki bo klasichne distihe pel.

In zhe smo v prosvetljeni dobi; v dobi Jurija Japlja, ki se ne zadovoljuje s tem, da jezikovno trebi Dalmatinovo biblijo, ampak prevaja tudi zglede posvetnega pesništva; v dobi »Academiae operosorum« in Cojzovega omizja, ko si slovenska knjiga osvaja kar neprichakovana polja vsakdanjega življenja. Toda vnuki ochakov, ki zdaj zaradi ljubega gospodarstva hvalezhno segajo po Wolsteinovih »Bukvah od kug inu bolesen goveje shivine« in Janshevem »Popolnoma podvuzhenju za vse zhebellarje« – ti vnuki bodo brali in razumeli Presherna.

Baron Zhiga Cojz, sin slovenske matere, je bil za one chase mozh shirokega svetovnega obzorja, pred vsem pa ena tistih redkih, blagoslovljenih natur, ki jim je dano, da znajo ogrevati, izpodbujati in dramiti. Nich chudnega ni, da je nastalo okoli njega ozrachje navdahnjenja, ki je oplajalo izbran krozhok sodobnikov. Iz tega ozrachja sta izshli Linhartovi dramski presaditvi »Zhupanova Micka« in »Matichek se zheni«, ki she danes zhivita na nashih odrih, in v tem ozrachju je dozorel prvi izvirni slovenski pesnik, Valentin Vodnik.

Za rodovitno slovstveno delavnost tega vedrega, preprostega pevca je z nashega vidika posebno znachilno to, kako shiroko je izkushal zasidrati slovensko knjigo v ljudskem življenju. Poznejsha prizadevanja, ki gredo ob podpori skoraj vseh nashih pisateljev za tem, da bi dosegla s slovensko knjigo slehernega slovenskega chloveka in organizirala ves narod v znamenju ustvarjajoche in ucheche besede – ta prizadevanja imajo izrazitega predhodnika v Valentinu Vodniku. V »Veliki pratiki« je ustvaril tip ljudskega koledarja, ki je kasneje zanashal slovensko tiskano besedo v sleherni kmechko hisho; urejeval in pisal je »Lublanske Novize«, prvi slovenski chasnik; ko smo v Napoleonovi Iliriji dobili slovensko sholo, je priredil

celo skladanico sholskih knjig; da, niti »Babishtva« in »Kuharskih bukev« se ni ustrasil. Vendar – najznamenitejshe je druge.

Vsi poznamo »Ilirijo ozhiviljeno«. In koga izmed nas ne presune v dno dushe misel, da je ta prvi pesnik, s katerim je postala slovenshchina jezik samotornega umetniskkega oblikovanja, zachutil potrebo, slaviti vstajenje slovenskega naroda in razumljivo izrechi ime njegove svobode!

Ko je Valentin Vodnik zapel »Ilirijo oshivileno«, je bilo Francetu Preshernu zhe dvanajst let ...

Nich ne de, da »Ilirija oshivilena« slavi Napoleona in da se je po njegovem padcu zhalostno izprevrgla v »Ilirijo zvelizhana«; duh se je bil razodel v besedi, in beseda je lezhala v srcih in chakala, da postane meso. Zakaj kratka, zlata doba Napoleonove Ilirije je zapustila v Slovencih sledove, ki jih ni bilo mochi zabrisati. Naj je Avstrija potem she tako vneto iztrebljala vsako sled pravic, ki jih je imel nash jezik v ilirskih sholah in ilirskih uradih, spomina nanje ni mogla zatreti. Slovenski chlovek je poslej chedalje jasneje in določneje chutil, da mu kazhe nasha beseda pot v lepshe, vishje, rodovitnejshe zhivljenje, in nash jezik je postajal vse bolj in bolj doneche glasilo obogatele dushevnosti, ki je chedalje zavestneje terjala svobodnega razmaha in vnanih jamstev za svoboden razmah. Temu razpolozhenju se je pridruzhil romantizem, duhovni tok tedanje Evrope. Slovani, ki jih je bil Herder odkril zahodnemu kulturnemu svetu, so zachenjali gibati in iskati medsebojnih stikov; kolikshno hrabrilo je bila za nash mali narod zavest, da nismo sami, ker »najvech sveta otrokom slishi Slave«! Mimo tega pa doba romantike ni samo doba modric, ampak tudi doba dejanja, doba Karadzhordzheve vstaje, grshke borbe za svobodo in upora Poljakov proti Rusiji; ti veliki dogodki so zbujali tudi v slovenskem chloveku odmev in nemir. Takshno je lice chasa, ki nam je dal Franceta Preshera in njegovo delo.

S svojim neposrednim vplivom in svojimi posrednimi uchinki zhivi Preshernovo delo v nas vseh in bo zhivelo do zatona slovenske besede. Meje tega premishljevanja so pretesne, da bi se mogli poglobiti v to delo, chigar prechudno vsebinsko in oblikovno ravnotezhje she davno ni nashlo vrednega tolmachu. Najnezhnejsha chuvstva, najbolj skeleche muke in najtemnejshi viharji chloveshke dushe so tu dobili svoj skladni, prechishcheni izraz v jeziku, ki pomeni, ako ga primerjamo s skopimi sredstvi Valentina Vodnika, titanski skok in doni zhe s polno mochjo od najnizhje do najvishje oktave. Ugladil in razrasel se bo poslej slovenski jezik she, z lepoto bogatejshe ne bo postal nikoli. Dojem Preshernove besede je toli mogochen, da se danashnji bralec strmé vprashuje, ali je tu velik chlovek v nadnaravnem poletu zavzel najvishji vrh slovenskega izraza, ali je pa duh jezika namah raztrgal vse vezi, razvil vso svojo moch in si ustvaril glasnika po svoji podobi. In prav ta pesnik, v katerem je duhovno in oblikovno uresnichen vrhunec

slovenstva, je kakor nihče drug preroshko videl slovensko pot. Zato ga slishimo, kako z bichem posmeha razdeva zaneseno Vrazovo ilirstvo, dobro vedoch, da se more vprashanje, ki ga postavlja Vraz, odločiti shele potem, ko bodo reshena vsa druga vprashanja, v prihodnosti, ki je tudi danes she onkraj gora. Hkratu pa chujemo, kakor razlochnejshi, mogochnejshi in drznejsi odmev Vodnikovi »Iliriji oshivleni«, iz ust prav tega svojega duhovnega voditelja tisti moshki, strastni, absolutni klic k svobodi, ki je tako pretresljivo lep, da mu v pesnishtvu vseh narodov ni enakega:

»Najvech sveta otrokom slishi Slave!
Tja bomo nashli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave;
ak' pa naklonijo nam smrt bogovi,
manj strashna noch je v chrne zemlje krili,
kot so pod svetlim solncem suzhnji dnovi!«

Ali ni vech ko pomembno, da na vsaki odlochilni postaji nashe poti, v vsakem velikem trenutku, ko se oduhovljeni val slovenske besede vishe zazhene in shirje razlije, spet in spet zadoni ta klic? Ali je treba vech dokazov o poslanstvu slovenske besede?

Mislim, da s Preshernom lahko konchamo ta razgled. Zakaj doba, ki prihaja po njem, je zhe doba uresnichevanja njegove oporoke. Legijonarji revolucijskih let so spremljali pesnika k vechnemu pochitku, in zarja vstajenja narodov mu je sijala v odprti grob. Nash jezik, ki je prav v Pre-shernovem delu tako veljavno pokazal, da hoche biti jezik kulturnega ustvarjanja, jezik naroda, ki je vreden, da nosi svoj lastni obraz, si poslej osvaja shole in urade, nahaja v svoji zakladnici chedalje vech moshkih besed, se razlega s parlamentarne tribune in z ovenchanega odra na ljudskem taboru, in gradi, posredno ali neposredno, svestno ali podzavestno, slovenstvu podlago in prostor za konchno vstajenje. »Tja ishche pot, kjer si bomo prosti volili vero in postave!« Ves narod se oglasha njegovi budnici, in vsi, ki jih je navdahnili k ustvarjanju, se chedalje bolj obrachajo do vsega naroda, v globokem spoznanju, da bomo tisti dan, ko posije luch slovenske besede v zadnjo kmechko hisho, z duhom in mochjo vsaki nevarnosti kos. Tako se utrjuje tradicija slovenske kulture: biti vsenarodna, biti ljudska. In tako postaja podedovana beseda nashemu preprostemu chloveku chedalje pomembnejsha in dragocenejsa, tako neizkorenljivo draga, da moremo z majhnimi izgubami preboleti smotrni pritisk germanizacije, ki se je zachel proti koncu minulega stoletja in ki ga je podpirala vsa Nemchija. Da, ta pritisk obrodi pred vsem eno posledico: okrepljenje nashe duhovne in gmotne organizacije in poglobljenje nashe zavesti. Narod hoche zhiveti s svojim duhom, s svojo besedo; narod se brani jezikovne smrti, ki je duhovna smrt; narod chedalje jasneje sluti, da bo njegovo duhovno zhivljenje varno in zagotovljeno, kadar si bo »prost volil vero in postave!«

Tega dejstva si ne moremo nikoli dovolj globoko zapisati v spomin. Ako je nashlo geslo svobode v odločilnem desetletju od 1908. do 1918. v Slovencih pripravljena tla, ni bila ta pripravljenost ne sad zgodovinskih tradicij, ne posledek mrzlih političnih ali gospodarskih presodkov. Slovenski narod je stopil v Jugoslavijo v imenu svojega slovenskega jezika, v imenu slovenske kulture, to je – v imenu Duha.

V vsem tem času od Preshera do danes ni bilo na njivi nashega jezika niti enega globokega oraha in širokega sejala, ki ne bi bil v tej ali oni obliki, che ne naravnost, pa vsaj v prisposobi, izpovedal svoje vere, da vodi zmisel slovenske besede v svobodo. Vrsta od Frana Levstika, Jenka, Jurchicha in Stritarja do Gregorchicha in Ashkerca, Cankarja in Zupanchicha je v tem pogledu veriga, enako strnjena kakor jasna zavest njih vseh, zaradi chesa hochemo svobodo in kaj prichakujemo od nje. Kakor so starejši izmed njih vroche sochuvstvovali z osvobodilnimi boji nashih juznih bratov, tako je vsako naslednje pokolenje slovenskih tvorcev z zhivo mochjo svoje besede spet in spet krepilo v narodu zavest, da nas vezhe s Srbi in Hrvati skupna usoda in da pomeni ta usoda skupno pot. Z mirno vestjo smemo rechi: vstaja duhov na pragu svetovne vojne je bila pri nas le zato mogocha, ker je bila v popolnem skladu z zmisлом in poslanstvom slovenske besede.

Seveda: od Preshera do Levstika pa do nashih dni so stali slovenski pesnik, slovenski pisatelj in slovenski znanstvenik na chelu odpora proti tisti sentimentalni neuchakanosti peshchice, ki je je v napachnem pojmovanju stvari silila na tako imenovano »jezikovno ujedinjenje«. To je popolnoma naravno. Kdor zhivi v najintimnejšem ozrachju narodove besede, zmerom prevzet od njenega dihanja, temu je njeno poslanstvo glas, ki nikoli ne utihne; ta ve, da je materina beseda last vsega naroda in da pomeni odvrnitev od te besede iznevero narodu in zatajitev Duha. Zato je slovenska knjizhevna in kulturna javnost prav tako enodushno odbijala vsako izrivanje slovenskega jezika, kakor je enodushno hotela in pozdravila zdruzhitev s Srbi in Hrvati v jugoslovansko drzhavo. Brez naroda, samo z Vrazi, Majarji in njihovimi nasledniki, bi za nas te zdruzhitve nikoli ne bilo.

In che danes nekateri spet postavljajo to vprashanje, kakor da bi bilo mochi z njegovo tako ali tako reshitivjo odkupiti zanemaro premnogih drugih, nereshenih vprashanj, ki shkripljejo med kolesjem nashe mlade skupnosti, bodimo mirni. Vprashanje slovenskega jezika ni vprashanje, ki bi ga mogla veljavno reshiti politika, niti ne navadno kulturno vprashanje, ampak izkljuchno vprashanje zhivljenjske mochi tega jezika, vprashanje razvoja v stoletjih in stoletjih, vprashanje, ki ga bo odločil chas nad pozabljenimi grobovi tistih, ki ga postavljajo. Jezik zhivi, dokler se ne izzhivi. Po zhelezni naturni neogibnosti vrshi svoje poslanstvo, dokler ga ni izvrшил.

In poslanstvo nashe besede she davno ni konchano. Nemogoche je, da bi pomenila Preshernova prerokba samo razbitje nemshkega jarma in ne tudi vishje, najvishje izpolnitve v Jugoslaviji nashe vere in nashih sanj, v prosvetljeni, umirjeni, z duhom mochni Jugoslaviji, v kateri bodo vse dobre sile slozhno in neovirano dovrshemale delo chlovechanske oplemenitve, delo *duhovnega* osvobojenja iz jarma nevednosti, sebichnosti in materijalistichnega shushmarstva na rovash vechnih dobrin.

V tem znamenju plove ladja slovenske besede naprej. In nikoli, za nobeno ceno, *nikomur in nichemur na ljubo* ne more biti govora o tem, da bi zgrnila jadra.

(prva objava: Ljubljanski zvon, 1934 / 2)

VLADIMIR LEVSTIK (1886, Shmihel nad Mozirjem – 1957, Celje), pesnik, pisatelj, prevajalec, esejist. Krshchen kot Ciril, ime V. prevzel 1904, tudi »ruski« psevd. Vladimir Mihajlovich. Sin učitelja, nazadnje gimn. v Ljubljani, kjer kot sedmosholec opusti sholanje, vzrok revshchina ali spor z grobim ochetom; poslej kot prvi po Cankarju poklicni knjizhevnik (1926-1945 urednik *Jutra*). Med prvo vojno interniran kot jugonacionalist, po vojni 1923-1926 chlan Orjune. Z izrednim literarnim darom, vidnim zhe v otrostvtu, sprva objavlja zlasti poezijo (»parnasovsko« izbrusheno) le revialno, brez lastne zbirke, po 1910 pa mojstrsko naturalistichno-psiholoshko prozo (dialoshke novele in romani kot vezni chlen med Cankarjem in Bartolom, Zupanom; roman *Dejanje*, 1934, je »napoved« *Alamuta*; klic po »dejanju« zhe v pesmi *Verzi*, 1909) in ob njej prevode; slednji v desetletju pred drugo vojno in po njej povsem prevladajo, tako da gora ok. 60 prevedenih knjig (najvech iz rushchine, pa tudi iz franc. in angl.) precej zasenchi njegov izvirni opus, on pa danes sodi v veliko trojico (poleg Zhupanchicha in Modra) slov. leposlovnih prevajalcev 20. stol. Njegovo vodilo je bilo: umetnost in domovina sta eno.

Izbor in zapis o avtorju Ivo Antich

HISTORIJA O KUGI

Zhivel je sin, ki ga je zhe zamlada udarila nesrecha. Nekega dne se je poslovil od matere in ubral pot proti tuji dezheli, da si pridobi bogastva in pozabi gorje.

Boginja lazhnivka mu je nasula dlan z rumenjaki in mu naklonila ljubezen in dobroto vseh, ki so ga poznali. Toda rane v srcu se mu niso zacelile in chestokrat, ko se je v vechernem hladu izprehajal po mestnem obzidju ali po gajih, zasajenih okrog starodavnega templja, ki so ga pobožni vladarji sezidali Ljubezni ob bregu shumechega morja, je zrl hrepenech na zapad, na krvave hribe in zhareche oblake pod sinjino in z bridkostjo mislil na daljni kraj, kjer je na bedni zemlji zrasla vsa njegova mlada radost in bolest. Takrat so bile njegove misli mehke in otozhne; ni mu bilo do zlata, ni mu bilo do deklet, ni mu bilo do chasti, ne do velblodov, natovorjenih in brzonogih. Kakor ptica, polna domotozhja, so se dvigale njegove misli in odhitevale preko gora in poljan do dveh koch ob bregu tihe, zelene reke.

Chemu je hrepenel po siromashnih kochah, chemu je zdihnil po njih vsak vecher, predno je zatisnil oko med marmornimi stebri palache? Zato, ker je v prvi bivala siva majka, ki je hodila na prag in dvigala zhuljavo desnico do chela, da vidi, se li ne blizha sinko po zlatem polju, po zhejni cesti? Ali zato, ker je zhivela v drugi deklica, katere obraz je bil jasen in mil kakor jutro, lasje temni in tezhki kakor chrni, chrni gadje, in srce trdo in kruto kakor skala na dnu valov?

V takshnem hrepenenju je zaslishal vest, da so karavane prinesle kugo iz jutrovih dezhel; v sedmih dneh se je razshirila kakor plamen, nevidno zhgoch, kakor strashna reka, pogubo shepetajocha. Umrli so v tistem mestu kralj, kraljica, novorojeni kraljevich v njenem naročju in mnogo velikashev in siromakov. Velika zhalost je zaplakala in zatrepetala po belih ulicah in ponosnih stebrenikih, zakaj smrt je pretila vsem; in zlobni ljudje so se plazili po temah s krvavimi rokami, morili tiste, ki so kaj imeli, in grabili njih premozhenje, hotech se obogatiti v splošni zmeshnjavi in nesrechi. Ob skrbi za svoje lastno zhivljenje so vsi pozabili varovati zhivljenje in premozhenje blizhnjega; minila je mahoma vsa pravica, zmernost in chistost in nihče ni vech iskal drugega nego naslado in omamo, predno ga pograbi morilka: ljudje so bili kakor svinje v luzhi in kakor volkovi v divjem gozdu.

Mladenich pa se je prestrashil, dvignil roke in prosil bogove, naj mu ne dado umreti, predno ne bo videl domachije in svojih dragih. Nato se je napotil k modremu starcu, ki je umel delati chudezhe in klicati duhove. Starec je sedel na vrtu pred vodnjakom, zavil v plashch, in chakal smrti.

»Mojster, daj mi leka proti kugi! Domov bezhim, predno se priplazi do rodne zemlje, ker bi ji rad otel dekleta, mater in sebe; zakaj prezgodaj bi nam bilo umreti. Karkoli hochesh, si izberi v plachilo!«

Mojster pa je dejal:

»Ni ga leka, sin; glej, tudi jaz sem se vdal v usodo in chakam svoje ure. Vse drugo premagajo moji chari, le od bogov poslane kazni ne.«

Mladenich je padel na kolena.

»Ne, mojster; ti, ki vesh vse skrivnosti, poznash tudi lek. Usmili se!«

»Dobro,« je izpregovoril charovnik s temnim glasom. »Vedi, da je chrna smrt, ki je prishla od jutra, kruta kazen za grehe, ki jih je sploh mogoche kaznovati na zemlji. Stori greh, ki presega vse, kar se je storilo zla pod vechnim solncem, in kuga ti prizanese, da bo nekoch tem strashnejshe tvoje trpljenje.«

»Storim!« je vzkliknil mladenich in njegove oči so zazharele v blaznem veselju.

»Vzemi to steklenico iz opala, pojdi v tempelj Pravice, kjer neti chista svechenica vechen plamen pred oltarjem, oskruni jo in ji zabodi bodalo v levo in v desno grud; sedem kapljic iz leve, sedem kapljic iz desne, prestrezi jih, zapali tempelj in pojdi domov. Leka bo dovolj za tebe in za njo, ki jo ljubish; matere ne smesh oteti, da ne bo premajhna tvoja krivda.«

In chudno, mladenich ni zavrgel nasveta, zaslishavshi, da ne more oteti nje, ki ga je rodila; tolika je bila njegova ljubezen. Mrzlicno so mu drgetale ustnice; mudilo se mu je, in zhe se je bil obrnil, da odide, ko se je spomnil in vprashal:

»Koliko ti dolgujem, o mojster? Polovica mojega imetja bodi tvoja; sprejmi jo, kajti zaupam ti, da si mi pomagat.«

Starec pa je zmajal z glavo, rekoch:

»Gorje mu, kdor bi vzel denarje za tak nasvet; gorje tebi, ki si jih ponudil! Pusti vse; ne hodi, temvech ostani pri meni, da pochakava smrti!«

Mladenich ga ni vech poslushal. Odhitel je, shel in storil.

In glejte, groza, ki je vladala po mestu, je bila tolika, da ga ni ustavil strazhar, ko je prishel iz templja po glavnih stopnicah z okrvavljenimi rokami. Ochi mladenicheve niso gledale trupel, ki jih je razposejala kuga po trgih in ulicah; zajahal je brzega konja, drugega pa je natovoril z zlatniki; kar je ostalo, je varno zakopal v podzemeljski kleti.

Sedem dni je jezdil neprenehoma, in kakor senca je shla kuga za njim. In osmi dan je prijezdil domov; pred pragom je stala mati in z roko senchila oči. Z ubogimi, trudnimi nogami je stekla sinu nasproti, porosila s solzami prah njegove obleke in mu poljubila obraz in roke.

»Torej si vendar prishel, sinko? Slishala sem, da je kuga za teboj in da pride nad nas ... Slava bogovom! Zdaj mi bo sladko umreti!«

»Kje je Nada, mati? Recite, mati: kje je, kaj dela, ali she zhivi? Moja ljubezen ni ugasnila in moje srce mrje od hrepenenja.«

»Gorje nama! Torej je she nisi pozabil? Sinko moj, postala je zhenà knezova, ki se je vnel za njeno krasoto. Danes je v gradu slavje in polno gostov sta povabila: strah in blaznost sta prishla nad ljudi in vsi se hočejo pred smrtjo omamiti z veseljem.«

»Kaj vam je, mati? Bledé vam lica; vash glas drhti!«

»Groza me je ... Mrzle so tvoje roke: kaj si prinesel s seboj? ... Sinko, hudo mi je ... Dushi me ... Boli! Peche me v prsih ... Mar si prinesel ... smrt? ...«

Mati se je v mukah zgrudila sredi prashne ceste, in sin je ni pobral. »Bezhi, sin! Morilka je nad mano ... She enkrat ... naj ti vidim obraz ... da ... hvala ... idi ... In prosi bogove, da te otmo!«

»Mati, smejem se bogovom! Jaz, mati, ne rabim bogov in njih pomochi: v tem opalu je chudotvorni lek – za Nado in zame!«

»Sinko ... reshi mater, da bo zhivela s teboj! ... Sinko, za bolechine, v katerih ti je dala ... zhivljenje ... sinko ... za solze, za ljubezen! ... Nochesh? ... Srechno, sin ... in bodi srechen ... bodi blagoslovljen!«

Shel je sin, in mati je poginila sama. Padla sta mu konja sredi ceste; ni se zmenil za dragoceni tovor, temvech bezhal je pred knezov grad, ki se je bel in ponosen dvigal nad vasjo.

»Pustite me h kneginji Nadi! Smrt preti in z mano je reshitev.«

Pijani hlapci so shli in so se vrnili:

»Pred vrati chakaj, o tujec! Kneginja ne sprejema gostov, ki prihajajo pesh.«

Srdit in obupan se je prijel mladenich za chelo. In zhe je divjala smrt, kamorkoli se je ozrlo oko. Blazneli so pogledi, bledela so lica in trepetajoche roke so grabile za prsi, razpaljene od neizprosnih plamenov.

Takrat se je mladenich spomnil matere, in srce se mu je raztrgalo v kesanje. Stekel je nazaj, toda bila je mrtva in vishnjev je bil nje obraz. In vrnil se je pred grad in zagledal kneginjo v krogu pijanih gostov: mnogi izmed njih so bledeli, nekdo se je krchil na tleh, umiral in umrl. Bil je knez.

Tolpa se je prestrashila njegove smrti in se razbezhala; a kuga jim ni prizanesla in s hladno perotjo je vejala za njimi: ta se je zgrudil na poti, onemu je zdrknila noga iz stremena, tretji je omahnil na sedlu, zajechal in padel pod kopita.

Mladenich se je zakrohotal:

»Vse mora smrti v zhrelo, vse! ... A che vse pogine – jaz hochem zhiveti. Naj pogine Nada in mi zavida to trikrat proketo zhivljenje!«

Ozrl se je in zagledal kneginjo, ki je slonela blede in prepadla pred vrati in z grozo strmela na trupla, lezhecha po marmornem tlaku, mrtva zhe ali krchecha se med stokom, kletvami in jechanjem v poslednjih bolechinah.

Nedalech je cvilil droben psichek in poginjal. Bil je njen najmilejsi pes. Mladenich je pokleknil k njemu in zaklical kneginji Nadi:

»Odgнала si gosta, ki te je posetil pesh. Zanichevala si tistega, ki te je najbolj ljubil, tebe, ki imash dusho besa in gadje srce. Zdaj glej!«

Sedem drobnih kapljic je padlo psu na vroči smrček, sedem kapljic devishke krvi, in vendar chistih liki zhiva voda, liki sedem svetlih biserov. In glejte chudo: pes je skochil kvishku, zalajal zdrav in chil in mu oblizal roko.

»Za dva sem bil prinesel leka: zase in zate ... Mater sem pustil poginiti na kolovozu, da te otmem. Pes je dobil, kar sem namenil tebi: ostanek bodi moj!«

In dvignil je steklenichko do ust.

Takrat pa so kneginjine roke objele njegova kolena.

»Usmili se! Odpusti, rotim te pri tvoji ljubezni! Daj, otmil!«

Njegov srd je ginil, ko je videl pred seboj vse solzno njeno lice, blede kakor jutro, che se dvignejo oblaki, in njene lase, tezhke in temne kakor chrni, chrni gadje, zviti v kite in v zlato mrezho zatkani.

»Matere nisem otel, in zdaj naj bi tebe?« Njegov glas je zhe trepetal od mehkobe, kakrshne se je bil nauchil zhe davno, v sladkih izgubljenih dneh.

»Ne mene, ljubljeneц moj! Ne brani se, pojdi z manol!«

In peljala ga je v bogato spalnico, kjer od svile in bagra ni bilo videti sten in od preprog in blazin ni bilo chutiti marmornega tlaka. Tam je spavalo dete, nedolzhna deklica, rojena leto dni po njegovem odhodu in krasna kakor angel ... ne! ... kakor njena mati.

Nada je molche pokazala nanjo in dvignila roke. Padla je na kolena in zaprosila brez besed, s samim tistim pogledom, ki ga ni zmozhen nihche razen matere, trepetajoche za ljubljenega otroka.

Premagan ji je polozhil mladenich posodo z ledom na svileno-mehko dlan.

»In ti? In jaz? Kaj bo z nama?« je vprashal nehote, kakor bi se ga bila sredi mehkih sanj za trenotek doteknila resnica.

Kneginja ni poslushala. Orosila je otroku mile ustnice, izlila nanje lek do zadnje kaplje in vrgla opalno steklenichico skozi okno, da se je zvonko razbila na dvorishchu.

In zdaj, ko je bilo dete oteto, je padla mladenichu v naroehje. Chesar ni dosegla ljubezen, chesar ni osvojil zlochin, to je dalo srce matere v odkup za vechnost in zhivljenje.

V objemu ju je nashla smrt, in bila je tako rahla in usmiljena, da je nista chutila, ko je priplavala nad njiju in z veshcho roko prekinila njune dni ...

(vlozhena zgodba v daljsi satirichno-realisticzni noveli z istim naslovom; prva objava: Ljubljanski zvon, 1907; op. ur. I. A.)

Iz zgodovinskega spomina

*Damir Globočnik*GOLDENSTEINOVE UPODOBITVE NARODNIH
NOSH

Avstrijske oblasti so oktobra 1836 po vech kot dveletnem zaporu zaradi prevratniskhega politichnega delovanja izgnale v Ljubljano Emila Korytko (1813–1839), sina poljskega plemicha iz Zhezhave v Vzhodni Galiciji in shtudenta drugega letnika filozofije v Lvovu. Korytko je v Ljubljano prishel skupaj z grofom Boguslavom Horodyńskim januarja 1837. Kmalu se je seznanil z dr. Blazhem Crobathom, ki je bil porochen s Poljakinjo, z Matijo Chopom, Mihom Kastelicem in dr. Francetom Preshernom.

Emil Korytko, ki se je pri poljskih narodopiscih navzel zanimanja za narodne posebnosti, je zachel nachrtno zbirati slovenske ljudske pesmi in drugo ljudsko blago.¹ Pri tem so mu pomagali prijatelji iz Preshernovega kroga – jezikoslovec Franc Metelko, pesnik in etnograf Matija Ravnikar-Pozhenchan, ribnishki grashchak Janez Rudezh, Miha Kastelic, Andrej Smole idr. Pripravljaj je knjigo v poljshchini, ki naj bi bila zachetek vseslovanske narodopisne enciklopedije. V njej naj bi bile predstavljene tudi kranjske narodne noshe, ki jih je za Korytko naslikal Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein (1807–1878)² v letih 1837–1838. Korytko je 17. aprila 1838 pisal starshem: »*Za drugo delce se dogovarjam z Geroldom na Dunaju. Imelo naj bi 30 podob, ki so zhe najlpshe odtisnjene, in predstavljajo noshe tukajshnjih Slovanov.*«³ Vseslovanska etnografska enciklopedija naj bi obsegala vech sklopov, mdr. kranjski jezik in literatura (s portreti Chopa, Presherna in Vodnika), pesmi, narodni obichaji, narodne noshe (s slikami), kot je Korytko 4. junija 1838 pojasnil v pismu grofu Józeфу Duninu-Borkowskemu (1809–1843).⁴

V Korytkovem pismu starshem omenjeni poskusni odtisi za 30 upodobitev nosh, ki naj bi bili narejeni spomladi 1838 na Dunaju, so najbrzh izgubljeni. Zato ostaja odprto vprashanje, ali je Korytko nachrtoval samostojno edicijo ali pa naj bi bile noshe vpete v shirshi projekt o narodni in kulturni zgodovini Kranjske, ki naj bi bila posvechena tudi narodnim obichajem, praznoverjem, svatbam, zdravilstvu, ljudskemu izrochilu idr.⁵

Korytko je prehitela smrt – 31. januarja 1839 je v starosti 26 let umrl v ljubljanski Kazini. Zbirka pesmi je izshla po njegovi smrti pod naslovom *Slověnske pesmi kranjskiga naroda* v petih zvezkih. Tiskar in zalozhnik Jozhef Blaznik je zbirko natisnil v bohorichici v letih 1839–1844.

Anton Slodnjak pishe, da je Goldenstein pod Preshernovim nadzorstvom po Korytkovih skicah slikal akvarele slovenskih in hrvashkih narodnih nosh, izdelal Vodnikovo in Chopovo podobo ter ilustriral ljudsko pesem *Trdoglav in Marjetica*.⁶ Korytko je ilustracijo pesmi *Trdoglav in Marjetica* zhelel objaviti v zbirki slovenskih (kranjskih) ljudskih pesmi, ki naj bi izhajala v posameznih zvezkih. Izid zbirke je napovedal v prashkem listu *Ost und West* avgusta 1838, kjer je med drugim zapisal: »Upam, da bom mogel schasoma izdati 4 ali 5 zvezkov le-teh, zakaj dezhela je bogata z njimi in sam, cheprav so mi mochi omejene, nich ne dvomim o naklonjenosti in pomochi domachinov. Najodlicnejshe pesmi so: *Terdoglav in Marjetica* – poljskemu 'Twardowskemu' podobna bajka ali balada – nato *Rejenka*, *Kralj Matjash*, *Alenchica* itn. in male shtirivrstichne pesmi, ki jih je zanimivo primerjati s poljskimi *krakowiaki*.«⁷

Ivan Stopar med predhodniki Goldensteinovih upodobitev narodnih nosh mdr. navaja drugo knjigo Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, *Oryctographio Carniolica* Balthasarja Hacqueta (1778–1784), nedokonchano narodopisno delo istega avtorja *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slawen*, angleshki prevod knjige Bertranda de Molevilla o noshah v avstrijskih dednih dezhelah iz leta 1804 in upodobitve shtajerskih nosh, ki jih je izdelal Karl Ruß (1779–1843) v letih 1810–1812 za avstrijskega nadvojvodo Janeza.⁸ Goldensteinov učitelj Georg Pezolt (1810–1878) je leta 1837 zachel pripravljati ciklus litografij *Die interessaneten Punkte von Salzburg, Tirol und dem Salzcamergut*, ki obsega salzburske vedute, spomenike in noshe.

Goldenstein je predujem za narodne noshe od Korytko prejel 24. marca 1838. Narodne noshe je upodobil na posamezne liste. Pomagal si je z modeli, o chemer prichajo izdatki za modele in kostume v rachunskih knjigah (31. 3. 1838, 10. 6. 1838). Model za zhenske like je bila najvechkrat slikarjeva soproga Terezija. Korytko mu je 1. 2. 1839 ponovno plachal 10 fl., razliko pa je po Korytkovi smrti poravnal ljubljanski odvetnik dr. Blazh Crobath (1797–1848). Osnutkov za narodne noshe je bilo 50.⁹

Dr. Blazh Crobath je po Korytkovi smrti mapo oziroma album z 80 upodobitvami nosh kupil iz zapushchine.¹⁰ Po Crobathovi smrti jo je podedovala njegova hchi, pesnica Luiza Pesjakova, ki jo je prodala kranjskemu dezhelnemu odboru za Dezhelni muzej Rudolfinam.¹¹ Ob reorganizaciji Narodnega muzeja leta 1923 je zbirka narodnih nosh prishla v Slovenski etnografski muzej.

Album iz Korytkove zapushchine s tiskanim naslovom *Slowianshchyzna T. I. Illiria Slowener* je vezan v polusnje. Vsebuje 70 oshtevilchenih, razlichno sekundarno obarvanih polkartonov, na katerih so z nekaj presledki nalepljeni akvareli vechidel slovenskih narodnih nosh. Naslovnega lista v albumu ni. Na prvem listu je Goldensteinova ilustracija narodne pesmi o Trdoglavu in Marjetici. Sledita doprsni podobi moshkega in zhenske, ki sta risani s svinchnikom, za njima pa akvareli narodnih nosh. Na listih ni zapisa o provenienci. Dodani so sekundarni zaznamki. Vechina akvarelov je Goldensteinovo delo. Goldenstein je marsikatero nosho

naslikal po spominu ali po opisih. Akvareli nosh iz drugih juzhnoslovanskih krajev niso Goldensteinovo delo.

V albumu so ohranjene naslednje Goldensteinove predloge za narodne noshe: sht. 4 Shkofjelochan, sht. 5 Shkofjelochanka, sht. 6 Gorenjec, sht. 7 zhenaz iz Tomachevega pri Ljubljani, spredaj in hrbtno, sht. 8. Moshki iz Tomachevega, spredaj in hrbtno, sht. 9. Gorenjka, sht. 10 Gorenjec, sht. 11 Gorenjka; na cekarju je letnica 1806, sht. 12 Smledlichan, sht. 13 Smledlichanka, sht. 14 Polhograjchan, sht. 15 Bohinjka, spredaj in hrbtno, sht. 17 Bohinjec, sht. 18 Kranjica spredaj in Kranjica zadaj doprsno, sht. 13 Osilnichanka, spredaj in hrbtno, sht. 33 Poljanska dolina ob Kolpi, moshki in zhenska v polprofilu, sht. 34 Stari trg, moshki, sht. 36 Poljanki, spredaj in hrbtno, sht. 37 Svetje iz Poljan ob Kolpi, sht. 38 Kochevarja ?, sht. 41 Zhenaz iz Osilnice (Kostela?), sht. 42 Dvojica iz Prema, sht. 43 Podgrad, moshki, sht. 45 Osilnichan (Kostel?), sht. 47 Poljane, Kochevje, dvojica, moshki in zhenska, sht. 48 Kranjica, sht. 50 Kochevar, sht. 52 Chich iz Primorske, sht. 55 Moshki iz Svetega pri Komnu, sht. 57 Vipavka in sht. 63 Vinichan. Pod sht. 22 in 23 sta predstavljena Ziljan in Ziljanka, pod sht. 24 in 25 Koroshca, ostali akvareli prikazujejo predvsem noshe iz tedanje Vojne krajine oziroma Dalmacije. Na shestih, posebej z rimskimi shtevilkami numeriranih kartonih so predstavljene noshe in deli oblachil iz Slovenskih Goric. Tudi ti kartoni niso Goldensteinovo delo. Vechina akvarelov je najbrzh nastala v letih 1837 in 1838. V tem chasu je Korytko zbirko obogatil tudi z upodobitvami nosh, ki so mu jih sodelavci poslali od drugod.¹²

Kortko v pismu starshem omenja 30 poskusnih odtisov, ki so bili odtisnjeni spomladi 1838. Ivan Stopar je sklepal, da je bilo litografskih odtisov Goldensteinovih nosh najbrzh vech, kot jih poznamo danes. France Kidrich opozarja na lista *Predici* (chrno-bela litografija) in *Pastir* (kolorirana litografija), ki spadata k primerkom poskusnih odtisov dunajske firme Ludviga Försterja, ki jih je prek dunajskega knjigarnarja Gerolda poslala v Ljubljano.¹³

Imprimatur za objavo dvanajstih upodobitev kranjskih narodnih nosh je Korytko dobil pol leta pred smrtjo. Vechinoma gre najbrzh za istih dvanajst rochno koloriranih bakrorezov nosh iz Kranjske, ki jih je Leopold Kordesh (1808–1879)¹⁴ leta 1844 z razlagami objavil v ljubljanskem chasniku za umetnost, znanost in druzhabnost *Carniolia*.

Kordesh, ki je prispeval podrobne opise narodnih nosh, se je v izboru omejil na Kranjsko.

I. Januar: Kmechki par iz okolice Ljubljane

II. Februar: Kmechka nosha iz okolice Smlednika

III. Marec: Kmechka nosha iz okolice Prema na Notranjskem

IV. April: Nosha iz ljubljanskega predmestja Trnovo pred shestdesetimi leti

- V. Maj: Nosha iz ljubljanskega krakovskega predmestja
 VI. Junij: Kmechka nosha iz vasi Shishka pri Ljubljani
 VII. Julij: Svatovski spreved iz okolice Poljan na Dolenjskem
 VIII. Avgust: Kmechka nosha iz Bohinja
 IX. September: Kmechka nosha v okolici Shkofje Loke
 X. Oktober: Kmechka nosha iz okolice Osilnice, Kochevski okraj
 XI. November: Kmechka nosha iz okolice Vipave
 XII. December: Kmechka nosha iz okolice Polhovega Gradca

Kordeshevo pojasnilo ob objavi prve priloge: »Medtem ko z danasnjo podobo odpiramo galerijo ilirskih dezhelnih nosh, pri chemer smo se kajpak najprej ozrli po očetnjavi Kranjski, se nádejamo, da bomo prijetno presenetili ne le vsakega Kranjca ali Ilira, marveč sploh vsakega prijatelja Slovanov. V vsem našem cesarstvu ni dezhle, ki bi bila, kar zadeva presenetljivo raznolikost nosh, tako nadvse bogata kot Ilirija in držnemo si trditi, da povprečno vzeto ni evropske dezhle, kjer bi bile noshe tako neznatne razdalje tako raznolike in drugačna druga od druge, hkrati pa tako slikovite in po svoje enkratne, kot v zhe oznachenem kraljestvu. Pozornemu ochesu raziskovalca se tu ponuja bogat zaklad zhlabtnih slik, delno she v svoji prastari, neokrnjeni zvestobi nosham, kakrsbne so obstajale pred mnogimi stoletji in ki se jih je pomebkuzheni novotarski dub luksuza she ni bil dotaknil, jih moderniziral in iznakazil, slednje pa kajpak ne velja tako splošno za Kranjsko in Koroshko kot tembolj za juzhne obalne pokrajine, denimo Krasa, Istre in Dalmacije.

Sleberni bo kajpak uvidel, da je ena najvechjih in najtezjih nalog različne noshe zvesto in natančno po naravi v sliki ponazoriti. Naposled terja takšno podjetje tudi nemajhne resne zhrte, pri izdaji teh kostumskih slik, ki bodo zatrdno delezhe pravicnega priznanja, pa se opiramo na pristno domovinsko zavest, na trden, vztrajen pogum in brezpogojno zaupanje v dejavno, resnično udeležbo in podporo domoljubov.

Eden poglavitnih vzrokov, ki otezhkocha zbiranje nashih dezhelnih nosh, je zhe samo po sebi ljudsko praznoverje, katerega razsvetljenstvo, kakorkoli je zhe doslej napredovalo, she iz nobene dezhle ni zmoglo docela pregnati.

Odkrito recheno, tudi zdaj, na zachetku tega podjetja, bi nachrt, kljub zhe obstojechim slikam zaradi budih letnih stroshkov za bakroreze in njihovo koloriranje, zavoljo svoje prevelike cene kar ne bi bil izvedljiv, che bi nam tu ne shel na roko dvorni in sodni odvetnik, gospod doktor Crobath s svojo nadvse plemenito nesebichnostjo in pristno domoljubnostjo, ki je bil kupil s trudom zbrano zbirko nosh (prek 80 slik) rajnkega gospoda Emila Korytka in nam jo odstopil za nash namen kar najbolj humano na voljo, zategedelj mu gre po pravici nasha pa tudi vseh vrlih Kranjcev hvalezhnost. Tako smo zdaj za dlje chasa preskrbljeni in v prichakovanju, da bodo te slike dobro sprejete, bomo zatrdno zmogli izpolniti eno najlepshih zbirk nosh, kar jih je kdaj kje utegnilo iziti, zakaj noben trud, nobena zhrtev se ne zdi prebuda, che le naleti na vzpodbudo in zanimanje.

Naj zato nasbe kostumske slike, nad katerih natančnostjo in zvestobo nameravamo skrbno bedeti, kmalu postanejo sobni okras slehernega ljubitelja Slovanov, potlej pa so vse nasbe želje izpolnjene.«¹⁵

Petnajst od štiriindvajsetih Goldensteinovih predlog za bakroreze je ohranjenih v albumu *Slowianshchyna T. I. Illiria Slowener*. Razen pri svatovskem sprevedu iz Poljan je kot predloga za nastanek bakrorezov vsakich sluzhilo po dvojje akvarelov, saj sta na istem bakrorezu predstavljena moshka in zhenska nosha. Dvojica iz Prema je drugachna, kot sta predlogi v albumu. Hrbtne upodobitve so pri litografijah odpadle.

Dunajski grafik Leopold Zechmayer (1805–1860) si je pri prenosu predlog dovolil nekaj ustvarjalne svobode (stereotipni obrazi). Kordesha je na upodobitvi nosh iz trnovskega predmestja zmotilo, da je Zechmayer zhenski model pomladil. Naslikal jo je kot petindvajsetletno zhensko, medtem ko je na Goldensteinovem originalu »predstavljena kot matrona in posrecheni portret«, temu pa prilichi njena oprava.¹⁶

Kordesh ni nadaljeval z objavljjanjem upodobitev narodnih nosh, saj je naslednje leto *Carniolia* prenehala izhajati. Leta 1863 je Jozhef Blaznik risbe narodnih nosh ponatisnil kot samostojne grafichne liste in jih dal kolorirati. Blaznik je nemshkim napisom dodal slovenske napise, ki so natisnjeni v enaki kurzivi.

Goldenstein-Zechmayer, *Nosha iz ljubljanskega krakovskega predmestja*, 1837–1838, odtis iz 1863, 31,6 x 24 cm

Goldenstein-Zechmayer, *Kmečka nosha v okolici Shkofje Loke*, 1837–1838, 31,6 x 24 cm

Goldenstein-Zechmayer, *Kmečka nosha v okolici Shkofje Loke*, 1837–1838, 31,6 x 24 cm

¹ Korytko je v listu *Illyrisches Blatt* 10. junija 1838 objavil oklic, v katerem je prosil inteligenco, naj med slovenskim ljudstvom nabira narodne pesmi in pravljice, opisuje njegove običaje, vrazhe in druge narodopisne posebnosti. V 11. točki oklica, ki ga je podpisal kot »ein Slave aus Norden«, je prosil za opise nosh, slovenska poimenovanja posameznih kosov oblachil in risbe ali vzorce nosh: »*Trachten, Beschreibung einzelner Kleidungsstücke (slavishe Benennungen), wenn möglich, Abzeichnungen oder Muster.*« (E. Korytko, »Den Freunden des Slaventhums in Krain«, *Illyrisches Blatt*, 1838, sh. 25, str. 98).

² Ljubljanski slikar nemškega rodu Franz Seraph vitez Kurz zu(m) Thurn und Goldenstein je najbolj znan kot avtor prvega posthumnega portreta pesnika dr. Franceta Preshera. Rojen je bil 20. januarja 1807 v St. Michaelu v pokrajini Lungau na Salzburškem. Prve slikarske napotke je dobil pri slikarju, arhitektu in litografu Georgu Pezoltu v Salzburgu. Leta 1831 se je vpisal na Risarsko akademijo v Gradcu, ki jo je vodil Josef August Stark. Konec leta 1834 se je preselil v Ljubljano. Pri tem je posredoval ljubljanski trgovec in naravoslovec Ferdinand Schmidt, pobudnik ustanovitve Mahrove trgovske shole, na kateri se je zaposlil Goldenstein. Na študijskem potovanju, ki je leta 1841 potekalo prek Gradca, Dunaja in Linza v Salzburg, se je spoznal z deli nekaterih najpomembnejših takratnih slikarjev v monarhiji in se dokončno odločil oprijeti nazarenstva, ki je predstavljalo vodilno smer v cerkvenem slikarstvu. V vech kot treh desetletjih bivanja v Sloveniji se je uspel uveljaviti predvsem kot cerkveni slikar. Poslikava romarske cerkve v Logu pri Vipavi (1842–1844) predstavlja prvi vechji marijanski ciklus na Slovenskem, ki je nastal po janzenistichnih in jozhefinskih reformah. Slikal je tudi za franchishkansko cerkev v Ljubljani, za cerkve v Dobrni, Planini, Shutni, na Zaplazu, v Vrhniki, Vavti vasi, Soteski, Beli cerkvi, Cerknici, za cerkev Device Marije v Polju idr.

V Goldensteinovi zapushchini je ostalo okrog 80 vedut (akvarelirane perorisbe, gvashi), ki predstavljajo najbolj sistematischen sklop upodobitev slovenskih krajev sredi 19. stoletja. Goldenstein je nameraval vedute s pomocho fotografije razmnozhit in izdati. Hrani jih Narodni muzej Slovenije. Nekaj Goldensteinovih vedut v oljni tehniki razkriva romantichno navdushenje nad slikovitimi krajinskimi

motivi. Pomembno je tudi Goldensteinovo pionirsko delo na gledališkem področju. Z odrskimi dekoracijami in kulisami je sodeloval s tremi gledališčni v Ljubljani – s Stanovskim gledališčem, z Mahrovim sholskim gledališčem in z gledališčem v Alojzijevešču, ter z Leopoldom Kordeshem, ki si je leta 1850 prizadeval ustanoviti stalno slovensko gledališče. Za znamenito »Preshernovo besedo« 2. decembra 1865 v Dezhelnem gledališču je pripravil »zhive slike« s prizori iz Preshernovega *Krsta pri Savici*. Ukvarjal se je tudi z litografijo. Goldenstein se je leta 1867 zaradi vzgoje in sholanja sinov preselil v Gradec. Umrl je 29. avgusta 1878 v Badnu pri Dunaju (po: D. Globochnik, *Franz Kurz zu Thurn und Goldenstein*, Ljubljana 2018, 83 str.).

³ Emil Korytko, *Korespondenca z rodzina*, II. knjiga, Ljubljana 1983, po: Ivan Stopar, *Kranjske nosbe / Goldensteinove upodobitve*, Ljubljana 1993, str. 25.

⁴ Po: France Kidrich, »Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani«, *Ljubljanski zvon*, 1910, sht. 11, str. 682–683.

⁵ Po: Ivan Stopar, *Kranjske nosbe / Goldensteinove upodobitve*, Ljubljana 1993, str. 25.

⁶ Po: Anton Slodnjak, »Stik s poljsko revolucijo in romantiko«, *Preshernovo zbiranje*, Ljubljana 1964, str. 214. – Goldenstein je portreta Matije Chopa in Andreja Smoleta naslikal v tempera tehniki, litograf Ludwig Blau pa je na Dunaju izdelal litografiji. Korytko je za portreta dobil imprimatur ljubljanskega gubernija 12. julija 1838. Litografirana portreta je prejel štiri dni pred smrtjo. Nachrtoval je tudi izdajo portreta Jerneja Kopitarja in Franceta Presherna (po: Marko Marin, *O pristnosti portretov Franceta Presherna*, Ljubljana 1969, str. 14).

⁷ Po: Vilko Novak, »Emil Korytko o slovenskem ljudskem izročilu«, *Raziskovalci slovenskega zbiranja*, Ljubljana 1981, str. 154.

⁸ Po: Ivan Stopar, *Kranjske nosbe / Goldensteinove upodobitve*, Ljubljana 1993, str. 7–17.

⁹ Po: Marko Marin, *O pristnosti portretov Franceta Presherna*, Ljubljana 1969, str. 18.

¹⁰ Po: Leopold Kordesh, »Erklärung der heutigen Bilderbeigabe (Für Jänner)«, *Carniolia*, 1844, sht. 1. – Koliko narodnih nosh je bilo v zbirki ob Crobathovem nakupu, ni mogoče natanko ugotoviti. Stanko Vraz je 17. maja 1841 poročal iz Ljubljane v *Danici Ilirski* o vech kot 60 listih v Korytkovi zapuschnini (po: France Kidrich, »Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani«, *Ljubljanski zvon*, 1910, sht. 6, str. 367).

¹¹ Kranjski deželni odbor je za Deželni muzej Rudolfinum od Luize Pesjakove leta 1889 kupil 50 akvarelov z Goldenstovimi upodobitvami slovenskih in jugoslovanskih narodnih nosh (Korytkov zvezek z naslovom *Slowianskaya Tom 1. Slowency*) ter šest podob, dva portreta Vodnikovega ometa in ilustracije narodne pesmi *Trdoglav in Marjetica* (po: »Stenografični zapisnik najstse dezhelnega zbora kranjskega v Ljubljani dne 12. novembra 1889«, *Obravnave dezhelnega zbora kranjskega v Ljubljani*, 12. 11. 1889, sht. 11, str. 210).

¹² Po: Ivan Stopar, *Kranjske nosbe / Goldensteinove upodobitve*, Ljubljana 1993, str. 27 in 29.

¹³ France Kidrich, *Korytkova smrt in ostalina / Porochilo o gradivu za izdajo Korytkove korespondence in biografije*, Ljubljana 1947, str. 12; po: Ivan Stopar, *Kranjske nosbe / Goldensteinove upodobitve*, Ljubljana 1993, str. 31. Litografiji *Predici in Pastirja* bi bili lahko delo dunajskega litografa Ludwiga Blaua. Emil Korytko je pri Blauu dal izdelati litografska portreta Chopa in Smoleta. Portreta in litografiji *Predici in Pastirja* naj bi bili poleg ilustracije pesmi *Trdoglav in Marjetica*, po kateri pa litografija ni bila izdelana, predvideni za objavo v I. zvezku *Slovenskih pesmi kranjskega naroda* (po: Ivan Grafenauer, »Korytko, Emil (1813–1839)«, www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi291086/).

Po drugi interpretaciji pa lahko z omenjenima litografijama povezhemo podatek, da je Kordesh 6. avgusta 1844 plachal Goldensteinu honorar za dva lista z upodobitvami nosh (*Empfänge und Ausgaben*, Buch II, po: Marko Marin, *O pristnosti portretov Franceta Presherna*, Ljubljana 1969, str. 57). Marko Marin je domneval, da sta litografiji torej nastali po Korytkovi smrti, med pripravami na Blaznikovo izdajo *Slovenskih pesmi kranjskega naroda* (po: Marko Marin, prav tam).

V *Carniolii* so bile objavljene tudi narodne noshe, ki jih je Goldenstein upodobil po Kordeshovem naročilu, kajti Kordesh v opisu nosh iz krakovskega predmestja omenja, da je Goldenstein upodobljeni

par v njegovi navzočnosti posnel po naravi (L. Kordesh, »Erklärung der heutigen Bilderbeigabe (Für Mai)«, *Carniolia*, 1844, sht. 36).

¹⁴ Burno zhivljenje publicista, pesnika in pripovednika Leopolda Kordesha (Kordesch) je popisal Ivan Prijatelj, ki je na Kordeshevo ime naletel med akti policijskega in cenzurnega urada na Dunaju, ko je zbiral gradivo za nachrtovano knjigo o predmarchni slovenski literaturi in cenzuri. Kordesh je bil rojen leta 1808 v Kamni Gorici kot nezakonski otrok. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu, nato je dve leti v Celovcu študiral filozofijo. Do januarja 1834 je sluzhil pri 4. artilerijskem polku, nato je bil na lastno proshnjo prestavljen k peshpolku Langenau. Septembra 1837 je kot invalid dobil odpustnico oziroma naj bi ga, kot je Presheren julija 1838 napisal v pismu Stanku Vrazu, s chinom nadesetnika po trikratnem dezertiranju odpustili iz vojske (po: France Presheren, *Pesmi in pisma*, Ljubljana 1960, str. 229). Naselil se je v Ljubljani, kjer je oktobra 1837 zachel sodelovati z *Illyrisches Blatt*. Po odpustu iz vojske je potoval na Dunaj in v Trst, vrnil se je shele ob novem letu 1838. Zaprošil je za dovoljenje za izdajanje chasopisa *Carniolia* (*Carniolia / Vaterländische Zeitschrift und Unterhaltungsblatt für Kunst, Literatur, Theater und geselliges Leben*). Kordesh je urejal *Carniolio* od maja 1838, do novembra 1838 je bil tudi njen lastnik, nakar jo je v last prevzel Blaznik. Julija 1838 je sledila proshnja za poljuden politični chasnik *Kranjske novice* s tedensko literarno prilogo *Zora*, ki bi izhajal dvakrat tedensko. Ljubljanski gubernij je proshnjo sicer priporočil, vendar sta se v posebnem poročilu, ki ga je zahteval avstrijski policijski minister Sedlnitzky, izrekla Sicard in Wagner proti dovoljenju, ker chasopis ne bi nashel pota do nevednega ljudstva in ker je Kordesh po Metelkovem in Preshernovem mnenju premalo veshch slovenskega jezika.

Po izstopu iz uredništva *Carniolie* je Kordesh zhivel v Gradcu, na Dunaju in v Ljubljani v bednih razmerah. Leta 1841 je dobil dovoljenje za izdajo chasopisa v Salzburgu, a je dobil odpoved, ker se je razvedelo, da dela dolgove. Brez uspeha je iskal sluzhbo v urednistvih chasnikov in revij. Decembra 1842 ga je policija zaradi neprimerne obnashanja – s proshnjami za podporo je nadlegoval dvor in aristokracijo, ravnatelje gledalishch in ostalo gledalishko osebe – pozvala, naj se vrne domov. Leta 1843 je Kordesh znova prevzel urejanje *Carniolie*, saj se njegov naslednik Dunajchan Franz Hermann pl. Hermannstahl, pesnik, Preshernov znanec in eden njegovih prvih prevajalcev v nemshchino, ni prevech obnesel. Glede na ugodno policijsko sporočilo je Sedlnitzky spregledal Kordeshevo dunajsko boemstvo, vendar je zahteval, naj se nadzor *Carniole* poveri posebno preudarnemu in pazljivemu cenzorju. V drugi polovici leta 1844 je bil Kordesh tudi lastnik *Carniolie*.

Od oktobra 1845 do marca 1849 je bil Kordesh urednik pri *Laibacher Zeitung* in njeni literarni prilogi *Illyrisches Blatt*. Ko se mu je leta 1850 ponesrechila akcija za ustanovitev stalnega gledalishcha v Ljubljani, je odpotoval v Gradec, kjer je ustanovil chasopis za literaturo, umetnost, zgodovino, domoznanstvo, znanost, gledalishche in duhovne zadeve *Der Magnet* (1850–1851), bil glavni sodelavec in urednik damskega modnega lista *Iris* in njegove literarne priloge (1852–1854) ter nekaj chasa drugi urednik *Grazer Zeitung*. Jeseni 1854 je dobil stalno sluzhbo pri dvorni in drzhavni tiskarni na Dunaju, ki jo je opravljal do smrti. Leta 1855 je urejal ilustrirani chasopis *Faust*, za katerega je priskrbel sodelavce tudi s Kranjske, in leta 1856 list za tiskarje *Gutenberg*. Do smrti je ostal na Dunaju, cheprav si je zhelel nazaj v Ljubljano. Umril je 3. decembra 1879.

Pisal je pesmi, povestice, gledalishka in literarna poročila ter domovinoznanske chlanke. V *Carniolii* je posegal na razlicna področja, objavljajl je recenzije, popisoval ljudske obichaje in noshe, cerkveno slikarstvo na Kranjskem, opisal je Postojnsko jamo. V *Illyrisches Blatt* je uvedel in vecinoma sam pisal stalne rubrike, posvechene lokalnim zadevam. V *Blätter aus Krain* je med drugim objavil prispevek »Kulturhistorisches über die alten Slaven in Krain«, opisal narodne obichaje poljanske doline, zgodovino ljubljanskega urshulinskega samostana in ljubljanskega gradu. V revolucionarnem letu 1848 je v *Illyrisches Blatt* sprejemal razne pesmi, ki so slavile novo dobo, in sam zlozhil *Märzveilchen*, posvechene Anastaziju Grünu. V *Laibacher Zeitung* se je razglasil za chisto narodnega Kranjca, zavzel se je za namestitvev domachinov v sluzhbah na Kranjskem, za ustanovitev ljubljanske univerze, ki bi jo posebej povzdignili narodni interesi jugoslovanskih provinc, in intenzivno deloval za stalno slovensko gledalishche v Ljubljani (biografski podatki po: Ivan Prijatelj, »Iz zhivljenja kranjskega literata«, *Veda*, 1912, sht. 6, in Avgust Pirjevec, »Kordesh Leopold«, *Slovenski biografski leksikon*, Ljubljana 1925–1932, str. 515–516).

¹⁵ Leopold Kordesh, »Erklärung der heutigen Bilderbeigabe (Für Jänner)«, *Carniolia*, 1844, sht. 1; slovenski prevod po: Ivan Stopar, *Kranjske noshe / Goldensteinove upodobitve*, Ljubljana 1993, str. 55.

¹⁶ Leopold Kordesh, »Erklärung der heutigen Bilderbeigabe (Für April)«, *Carniolia*, 1844, sht. 27.

KRALJESTVO STARIH SLOVENOV

Celoten razširjeni naslov:

Zgodovina Dubrovčana in mljetskega opata dona Mavra Orbinija opisuje kraljestva starih Slovenov, ki jih danes napachno imenujejo Schiavoni, in pojasni izvor skoraj vseh tistih ljudstev, ki so vsa govorila po slovensko, pa tudi njihovih shtevilna in različna zavojevanja v Evropi, Aziji in Afriki, razvoj njihovih kraljestev, njihova starodavna verovanja in obdobje njihovega pokristjanjenja, she zlasti pa predstavi uspehe nekdanih vladarjev teh staroslovenskih ljudstev v Dalmaciji, na Hrvashkem, v Bosni, Srbiji, Rashki in Bolgariji – V Pesaru M. DCI

Avtorjev predgovor:

Don Mavro Orbini bralcem

Prav nich ni chudno, dragi bralci, che staroslovensko ljudstvo, zdaj napachno imenovano *Schiavoni*, dandanes ne slovi tako, kot bi si zasluzhilo, in da je njegova chastna dejanja in slavne podvige zakrila gosta megla in jih skoraj pokopala v vechni nochi pozabe, saj to ljudstvo ni nikoli imelo toliko uchenih in izobrazhenih mozh, ki bi mu v svojih spisih podarili nesmrtnost, kot bojevitih in spretnih z orozhjem. Druga ljudstva, ki so vsa dalech zaostajala za staroslovenskim, danes slavijo preprosto zato, ker so imela uchene mozhe, ki so jih v svojih spisih slavili.

Hebrejci (nekje je pach treba zacheti) imajo Filona, Hegesipa in Josipa, izjemno slovite pisce, ki so to ljudstvo ovekovechili v svojih delih. Enako bi naredili tudi shtevilni ucheni grshki mozhe, che bi jim pustili pisati o tujcih in obelodaniti skrivne Resnice, kakor pishe Laktancij.¹ Ko je namrech Teopomp v svoje *Pripovedi* sklenil vkljuchiti hebrejske skrivnosti, je oslepel in se dolgih shtirideset dni tresel od mrzlice; zaradi svarila, ki ga je prejel v sanjah, se je naposled temu odpovedal, kot Demetriji pricha Ptolemeju. Ko je Teodat, pesnik tragedij, omenil Hebrejce, je oslepel, vendar je sprevidel svojo napako in ozdravel, kot pove Eusebij v razpravi o chasu.

Dela Grkov so prav tako proslavljali shtevilni in neshteti pisci, med njimi tudi Anaksimander iz Mileta, Hekatej iz Mileta, Demokrit, Eudokso, Dikearh, Efor, Erastoten, Polibij in Posejdonij. Zgodovino Rimljanov in celotne Italije so opisali Aristid iz Mileta, Teotim, Klitonim, Nearh, Teofil, Dorotej, Aristokel in Krizip. Tebance je proslavil Ktesifont, Epirce pa Kritolaj. Dogajanja na Peloponezu so opisali Krisermo, Dositej in Teofil. O Tuskulancih pishe Sozistrat, o Arkadiji Demorat, o Beociji Meril. Vse te pisce navaja Plutarh v svojih *Vzporodnih zhivljenjepisih*. Helarik, Ktezij iz Knida, Megasten, Artemidor, Efezij, Kalisten, ki je

zaslovel za chasa Teopompa, in she sštevilni drugi, ki jih navajajo Strabo, Polibij, Solin in drugi, so opisali dogajanja v Indiji, Perziji, Egiptu in sštevilnih drugih dezhelah. Enako ima tudi Galija pisca Diaforja, Trakija Sokrata, Libija pa Hezionaha. Slavo Frankov, danes imenovanih Francozi, so razširili Teokal Hunibald z vech kot tridesetimi knjigami, Vastald, Heligasto, Arebald, Rithimer, Vetan, Dorah, Karadah in Rutvik. Vsa ta ljudstva torej, ki smo jih nashteli, slovijo po vsem svetu, kot smo zhe povedali, preprosto zato, ker so pach imela dovolj uchenih mozh, ki so prelili veliko znoja, ko so jih v svojih spisih slavili. Prav nasprotno pa staroslovensko ljudstvo le pri tem ni imelo sreche. Od samega zachetka se je namrech nenehno samo vojskovalo s podvigi, ki bi si zaslužili vechno slavo, in jim ni bilo prav nich mar, che kdo pishe o njih v knjigah ali ne. Le malo piscev se je spominjalo starih Slovenov, pa she tisto, kar so nam zapustili, zadeva predvsem njihovo vojevanje z razlicnimi ljudstvi, predvsem vsi ti pisci niso imeli prav nobenega namena slaviti tega ljudstva, ki je s svojo vojsko naredilo toliko tezhav skoraj vsem ljudstvom na svetu.

Stari Sloveni² so navalili na Perzijo, zavladali Aziji in Afriki, se bojevali z Egipchani in Aleksandrom Velikim, si pokorili Grchijo, Makedonijo in Ilirik, zasedli Moravsko, Shlezijo, Cheshko, Poljsko in obale Baltishkega morja, odshli so v Italijo in se tam dolgo chasa bojevali z Rimljani, pri tem so jih ti kdaj tudi porazili, vendar so se naslednjih mashchevali in pomorili she vech Rimljanov, vchasih so se njihove bitke konchale neodlocheno; naposled pa so si le pokorili rimsko cesarstvo in zasedli njegove sštevilne pokrajine, porushili mesto Rim in prisilili rimske cesarje, da so jim plachevali davek, kar sicer ni nikoli uspelo prav nobenemu drugemu ljudstvu na svetu.

Sloveni so zavladali Franciji, si utrdili vladavino v Shpaniji in iz njihove krvi so se rodile družine visokega plemstva, kot tudi vemo, da rimski pisci do Barbarov, kakor jih sami imenujejo, niso tako darezhljivi s hvalo kot s hvalo do svojih sorojakov. Zato sem se iz občutka dolzhnosti, ki me vezhe na moje slovensko ljudstvo, z najvechjim veseljem potrudil in razjasnil poreklo in napredovanje slovenskih kraljestev, pri tem sem zbral vse, kar je raztrosheno v delih razlicnih avtorjev, da bi tako bolje poizvedel, kako slavno in chastno je bilo vselej to ljudstvo. V minulih chasih so iz njegovega naročja izshla sštevilna in zelo mochna slovenska ljudstva, namrech Vandali, Burgundijci, Goti, Ostrogoti, Vizigoti, Gepidi, Geti, Alani, Verli ali Herulci, Avari, Skirci, Hirci, Melanklenci, Bastarnijci, Pechenegi, Dachani, Shvedi, Normani, Feni ali Finci, Ukrijci ali Unkranci, Markomani, Kvadi, Trachani in Iliri. Veneti oziroma Heneti so zasedli obale Baltishkega morja, in se pri tem razdelili na sštevilne veje: Pomeranci, Vilci, Rujanci, Stoderanci in Brizanci pa she sštevilna druga ljudstva, ki jih navaja duhovnik Helmold; vsa so bila eno in isto slovensko ljudstvo, kot boste lahko videli. Nisem shtedil s svojimi naprezanji, da bi se to delo kar najbolj priblizhalo popolnosti, vechkrat sem odpotoval v Italijo in v knjizhnicah iskal primerne knjige, najvech pa sem jih nashel v Pesaru v knjizhnici presvetlega gospoda

vojvode iz Urbina, za katero verjamem, da je najbogatejša in najbolj gosposka, saj jo knez zelo skrbno in preudarno vzdrzuje in varuje. S svojim neverjetnim poznavanjem različnih znanosti in z veliko veshchino v vseh vojashkih zadevah, preudarnostjo, pravichnostjo, vernostjo in neshtetimi drugimi vrlinami, ki ga krasijo, ta knez s svojimi zaslugami prekasha celo svojo obilno posest.

Naposled mi je uspelo zbrati najbolj slovito gradivo, ki je bilo razprsheno v shtevilnih knjigah, in sem lahko obelodanil ta sloves slovenskega ljudstva, ki ga prosim, da ta moj trud sprejme dobrohotno in v spomin in dokaz velichine njegovih prednikov in kot jasno znamenje njihovega junashtva in naposled tudi kot nekaj, kar mu pripada.

In tudi che se bo nashel kdo, ki bo ta moj izdelek poskushal zlonamerno in nehvalezhno grajati, ima slovensko ljudstvo dolzhnost, da ga obrani s svojo preudarnostjo, ohrani in skrbi za njegov ugled. Komur se to moje delo morda ne bo zdelo povsem dokonchano, naj se spomni, da so se preudarni ljudje vselej usmilili pisca, ki se je prvi lotil neke snovi ali predmeta, in mu oprostili. Ker pa je vselej lazhje dodajati zhe dokonchanim stvarem, bodo seveda tudi takshni, ki bodo o tem predmetu vech in podrobneje pisali. Do tedaj pa, milostni bralci, sprejmite z blago naklonjenostjo to knjigo, ki vam jo zdaj podarjam.

Poreklo starih Slovenov in razvoj njihovih kraljestev

Porekla in uspehov nekaterih ljudstev ni tezhko poznati, ker so svoje sledi pustili v knjizhevnosti in kulturi ali pa tudi, che so bili sami sicer neizobrazheni in Barbari, so pa bili njihovi sosedi ljudstva posvechene znanosti, ki jim ni primanjkovalo ne chasa in ne marljivosti, da so lahko raziskali poreklo in dela ne samo ljudstev v svojem sosedstvu, temvech tudi tistih najbolj oddaljenih. Vendar pa ni preprosto izvedeti chesa o poreklu starih Slovenov in o razvoju njihovih kraljestev; ti so se namrech le malo menili za znanosti in uchenjake, saj za kaj takega niso nikoli imeli dovolj chasa, ker so bili po naravi barbarski in so vselej zhiveli med enako barbarskimi in okrutnimi ljudstvi in se z njimi tudi nenehno bojevali.

In ker so od samih zachetkov bivali povsem neznani v prostrani lochenosti od drugih ljudstev, Slovene prvich v knjigah omenijo Grki in Rimljani, pri katerih so she najbolj cvetele shtudije in znanosti, in to potem, ko so jih napadle, izchrpale in skorajda unichile vojske Partov, Gotov, Vandalov, Alanov, Langobardov, Saracenov, Hunov in naposled samih Slovenov, in so istochasno izgubili tako knjizhevnost kot govornishko spretnost. In ko so se tako znashli v hudi tiski in pomanjkanju, se seveda niso posvechali preiskavam, za katere niso imeli niti chasa, da bi lahko zapisali v knjigah kaj o poreklu in podvigih teh tujcev, she zlasti ne prav tistih tujcev, ki so jih povsem upravicheno sovrazhili.

Ker pa moram na kratko pojasniti poreklo tega nadvse plemenitega staroslovenskega ljudstva in njegove uspehe, je moja naloga zelo tezhavna, saj ni

preprosto odkriti primerne gradiva, pri tem pa bom predstavljal bolj tuje trditve kot pa lastne, saj, kot se mi dozdeva, ne bo meni, neukemu, preprosto odkriti tistega, kar je sicer ostalo prikrito tudi najbolj marljivim preiskovalcem resnice.

Po *Stari Zavezi Svetega pisma* in splošni sodbi zgodovinopiscev vemo, da staroslovensko ljudstvo izvira iz Jafeta, najstarejšega Noetovega sina,³ ki se je po vesoljnem potopu najprej umaknil v Azijo, njegovi potomci pa so se preselili na sever Evrope, pri čemer so prodrli vse do dezhele, danes imenovane Skandinavija.

Opis Skandinavije, davne domovine dela starih Slovenov

Ker so skorajda vsi s peresom spretni zgodovinopisci, ki so prihodnjim rodovom zapustili prichevanja o starih Slovenih, trdili in sklepali, da ti izvirajo iz Skandinavije, sem sklenil na zachetku te knjige na kratko nekaj povedati o njeni legi, da bodo lahko danes tisti, ki temu ljudstvu pripadajo, še najbolj pa prebivalci Dalmacije in Ilirije, vedeli, od kod prihajajo njihovi predniki. Skandinavija, ki jo sštevilni imenujejo Skancija, drugi Skondanija, nekateri pa Skandija, Skondija ali Skandizona, lezhi v severnih predelih. Stari Latinci in Grki je skoraj niso niti poznali, na splošno pa so verjeli, da se tam nahaja ledeni pas Zemlje, obsojen na vechni sneg in brez vseh zhivali; ni jih veliko, vendar so nekateri na to območje umestili srečne dezhele in dolgozhive ljudi, ki so bili med vsemi smrtniki najbolj pravichni, drugi pa so sprva verjeli, da je Skandinavija velik otok. Vendar pa Plinij, ko omenja otoke na Baltiskem morju, pove tole:⁵ »Med temi otoki je Skandinavija izredno plemenita in neprimerljivo prostorna«. Solin pa, ko govori o svetovnih chudezhih, pove:⁵ »Skandinavija je otok, ki je vechji od vseh drugih otokov Germanije, razen otoka samega pa tam ni nichesar drugega chudezhnega.«

Kasneje je postalo jasno, da Skandinavija ni otok, temveč zelo velik polotok, da ga ima Jordanes Alan za poseben svet □ kovachnico ljudstev in zibelko narodov. Na severu sega v dolzhino kar 1800 milj, shiroka pa je za skoraj polovico svoje dolzhine. Z vseh strani jo obliva Baltishko morje, ki pa ima vech imen,⁶ namrech Germansko morje, Svevsko, Britansko, Baltishko, Barbarsko, Pomeransko, Arktichno, Borealno, Severno, Ledeno, Kodansko ali pa Venetsko morje, le na njeni vzhodni strani in na skoraj skrajnem severu se nahajajo Skrifinci in Karelijci, ki mejijo z Moskovchani.⁷ Uchenjaki pa tudi verjamejo, da tam lezhi slavna Thula, in to na temelju vech dejstev: Pomponij Mela Thulo umesti naproti spodnji Germaniji, Ptolemej pa njeno lego opishe kot triinsedemdeset stopinj zemljepisne shirine in shestindvajset stopinj zemljepisne dolzhine; Prokopij pove, da tam zhivi trinajst razlichnih ljudstev in da ji vlada prav toliko razlichnih kraljev, kot tudi da je desetkrat vechja od Britanije.

Shtefan Bizantinski pove, da je Skandinavija velika in vanjo umesti ljudstva Skrifitancev, ki jih danes imenujejo Skrifinci. Joannes Tzetzes, razlagalec Likofrona, pove, da lezhi Thula vzhodno od Britanije. Vse to se torej nanasha na

Skandijo, ki se danes imenuje Tulska marka. Baltishko morje, ki jo obdaja, ne pozna bibavice, je pa zelo razburkano in nevarno. Kadar tok, ki ga zhene veter, prihaja s severa, je njegova voda tako sladka, da jo mornarji uporabljajo pri kuhi. To je mogoče zgolj zato, ker se tam shtevilne reke in jezera izlivajo v morje. Nasprotno temu pa se dogaja, kadar tok prihaja z zahoda. Pozimi morje povsem zmrzne, da lahko po njem potujejo z nekakšnim vozom, ki ga domachini imenujejo *sleiten*,⁸ in kadar se s skandinavske celine podajo na otoke, ga občasno prečkajo celotne vojske. Jakob Ziegler je zavrnil vsa druga imena razen Skondije, ker, kot pove, ta beseda pomeni ljubkost in torej lepoto. Saj ta dezhela po blagosti svojega podnebja, plodnosti tal, dobri legi pristanishch in trgov, pomorskem bogastvu, obilici rib v jezerih in rekah in po lovishchih plemenite divjadi ter neizchrpnih nahajalishchih zlata, srebra, bakra in zheleza, shtevilnih mestih in meshchanskih ustanovah prav nich ne zaostaja za nobeno bogato dezhelo.

Iz Skandinavije so preizkushene device redno odnashale⁹ prve zhetvene plodove v dar Apolonu v Delfe. Ker so se zaradi pokvarjenih sovrazhnikov vselej vrachale razdevichene, so se tem romanjem naposled odpovedali in so chashchenje bogov omejili na obmochje znotraj Skandinavije. Danes ta obsega tri kraljestva, namrech Norveshko, Shvedsko in Gotsko in tudi del kraljevine Danske ter she shtevilne druge dezhele, kakor so Botnija, Finmark, Laponija in Finska, ki so jih v preteklih chasih¹⁰ nastanjevala stara slovenska ljudstva in se je z njihovim jezikom govorilo, za chasa vladavine Moskovchanov pa je tam vladala pravoslavna cerkev. V Skandinaviji je she vech drugih pokrajin, od koder, kot bomo pozneje prikazali, izvirajo stari Sloveni skupaj z drugimi mochnimi ljudstvi, ki so si nato podjarmili Azijo, Afriko in Evropo in ji vladali.

V Skandinaviji so se razmnozhili v tako velikem shtevilu, o chemer pricha tudi sveti Avgushtin v shesti knjigi *O Bozhji drzhavi*, ko pove, da so Jafetovi sinovi in potomci imeli kar dvesto domovin in da so poselili kraje, ki so segali na severu vse do gore Taver v Ciliciji, prek Severnega morja, polovice Azije in celotne Evrope vse do Britanskega morja. To je namrech dokazovalo razlago, da ime Jafet pomeni shiritev kot tudi Noetovo svechano zatrjevanje, da se bo vse dobro izteklo; Jafetov oče je namrech vedel, da morajo nujno vselej soobstajati tri stanja chloveshkega zhivljenja, in je vsakemu od svojih sinov dodelil poklic, ki se je skladal z opaznimi nagnjenostmi vsakega posebej. Svojo odlochitev jim je sporočil s temi besedami: »Ti, Sem, bosh kot svechenik opravljal sluzhbo Bozhjo. Ti, Ham, bosh obdeloval zemljo in se pechal z obrtjo. Ti, Jafet, pa kot kralj vladaj in brani zemljo in se kot vojshchak odlikuj pri rokovanju z orozhjem!«

Kot se je pozneje izkazalo, niso potomci njegovih sinov tega njegovega ukaza ali zaveze nikoli prekrshili. Zato so bili stari Sloveni, ki izvirajo iz Jafetovega rodu, vselej spretni z orozhjem in so si podjarmili shtevilna ljudstva.

*NEPREMAGLJIVA STAROSLOVENSKA LJUDSTVA***Zasedba Sarmatije 1460 pr. n. sht.**

Ker je torej shtevalo Jafetovih potomcev tako naraslo, ker so se toliko razmnožili, da jim ni vech zadostovala niti velika Skandinavija, so se od tam izselili¹¹ in mnozhichno zapushchali svoja ochetovska gnezda in si najprej podjarmili celotno evropsko Sarmatijo, ki po Ptolemeju na vzhodu meji na mochvirje Meotido in reko Tanais,¹² na zahodu je njena meja reka Visla, na severu Sarmatsko morje in na jugu Karpati.

Prvih so se Sloveni izselili iz Skandinavije¹³ leta 3790 pred zachetkom sveta in 1460 let pred Kristusovim prihodom, pred chasom Kraljev za vlade Otonijela, hebrejskega sodnika, ki je neposredno nasledil Joshuo, Mojzesovega naslednika. Nekako tedaj so Skandinavijo zapustili Goti, z njimi in z njihovim imenom pa tudi Sloveni,¹⁴ da so bili tedaj Sloveni, kot bomo pozneje tudi tukaj prikazali, eno in isto ljudstvo in v skupnosti z Goti.

In potem, ko so si mnozhice Slovenov pokorile celotno Sarmatijo in jo prikljuchile k svojemu kraljestvu, so se razdelile na vech vej in z razlicnimi imeni. Kot pishe Jan Dubravski,¹⁵ so prevzeli ta imena: Vendi, Sloveni, Verli ali Herulci, Alani ali Masageti, Hirci, Skirci, Sirbi, Eminklenci, Dachani, Shvedi, Feni ali Finci, Prusi, Vandali, Burgundijci, Goti, Ostrogoti, Vizigoti, Geti, Gepidi, Markomani, Kvadi, Avari, Pechenegi, Bastarnijci, Roksolani oziroma Rusi in Moskovchani, Poljaki, Chehi, Shlezijci in Bolgari, in prav vsi so izvirali iz istega slovenskega ljudstva. To ljudstvo je tudi dandanes¹⁶ najvechje od vseh ljudstev. Niso namrech slovenske narodnosti in jezika samo tisti, ki bivajo v Dalmaciji, Iliriji, Istri in na Karpatih, temvech tudi drugi slavni in mochni narodi, kakrshni so Bolgari, Rasi, torej Rashani, Srbi, Bosanci, Hrvati, Petogorci, torej prebivalcih petih sosednjih gor, Rusi, Podoljanci, Moskoviti ali Moskovchani in Cherkezi, pa tudi Pomeranci in oni, ki bivajo v Venetskem zalivu in vse do reke Labe. Tisti med njimi pa, ki so ostali, so bili Germani, ki pa jih danes imenujejo Sloveni ali Vendi ali Vindi, naposled pa imamo tudi Luzhijce, Kashube, Moravce, Poljake, Litvance, Shlezijce in Chehe. Skratka, obmochje slovenskega jezika se razteza od Kaspijskega morja vse do Sashke, pa tudi od Jadranskega morja do Germanskega morja, kjer lahko povsod naletimo na slovenska ljudstva.

V chasu prve slovenske zasedbe Sarmatije se je to ljudstvo izkazalo kot pogumno, bojevito in vselej zheljno slave. Pomponij Mela pishe, da so imeli starodavni Sarmati obichaj, da se niso nikoli ustavili na enem mestu, vselej so jih namrech zvabili naprej boljsi pashniki ali pa so preganjali sovrazhnika, ki je bezhal pred njimi, ali pa so nanje pritiskale sovrazhne sile in so se zato preselili v nove kraje, pri tem pa s seboj prevazhali vso svojo imovino, kot svobodni in neukrotljivi vojshchaki pa so bivali v shotorih. Zato ni nich nenavadnega, da so she za chasa cesarja Avgusta¹⁷ zhiveli pomeshani s Trachani, za tem pa so s svojim orozhjem zasedli skoraj celotno Evropo in veliki del Azije. Tisti namrech, ki bi zhelel temeljito preiskati slovensko ljudstvo,¹⁸ ne bo v preteklosti nashel prav nobenega

she bojevitejshega ljudstva. Sloveni namrech zlahka prenasajo mraz in led, vročino in vse druge nadloge, ker pa stremijo po slavi in nesmrtnosti, jim za njihova lastna zhlivljenja ni kaj dosti mar in vselej radi tvegajo.

Velik chudezh je, da je rimskim senatorjem o tej neverjetni mochi, pogumu in gorechnosti nepremagljivega duha Sarmatov v svojih spisih porochal Ovid Nazon, ki so ga Rimljani izgnali v Tavrik za vech let. V svoji prvi knjigi, drugi elegiji, je pisal tudi Maksimu:

Druga elegija

*Obdan s sovrazhniki in pogubo
se mi zdi, da sem skupaj z domovino
izgubil tudi ves svoj mir.*

*Da bom zanesljivo umrl od rane,
namochijo vsako konico v kachji strup,
okrog teh zidov pa kot volkovi,
ki obkrozhijo zaprti blev,
pustoshijo konjenishki odredi.*

*Z utrdbe je vse naokrog mogoche
videti pokrov iz uperjenih kopij,
silovitega orozhja pa tudi nikoli
ne odmaknejo od nashih vrat.*

(Vestalka, Elegija VII, knjiga IV.)

Tretja elegija

*Kar pochnejo Sarmati in drzni Jazon in
v dezheli Tavrik, zvesti Boginji Oresteji,
kar pochenjajo druga ljudstva tam,
kjer Ister zamrzne, ko po trdnem
rechnem hrbtu svoje konje
pozhenijo v uren dir: in temu
najvechjemu delu chloveshkega roda, Rim,
res ni mar za tvojo lepoto in orozhje
in se Avzonijevih chet prav nich ne boji.*

*Tulec s pushchicami in konj, vaje dolgega teka,
izurjen in nadvse zdrzhljiv,
in zbeja, z njo pa strashna lakota,
s katero preganjajo sovrazhnika,
ne bo nikoli nashla ne reke, ne izvira.*

Vestalki

Sedma elegija

*Saj tudi sam dobro vidish,
kako nad vodovjem Istra
strasbni voznik Jazon
vodi otovorjen voz,
pod njegovim zavitim mečem
pa lahko vidish strup in dvojno
smrt, zadano z enim samim orožjem.*

Iz teh Ovidovih besed je mogoče zlahka doumeti, kako zelo bojoviti so bili Sarmati zhe od nekdaj in si jih Rimsko cesarstvo tudi nikoli ni moglo podjarmiti oziroma kot pravi Ovid: »Ni jim mar ne zate, Rim, in ne za tvojo lepoto.«

Sarmatski vpadi v Ilirik

A ne samo to. Za chasa vlade cesarja Maksimina so Sarmati prečkali tudi reko Ister in vpadli v Ilirik, Panonijo in Mezijo, kjer so oropali vse, na kar so naleteli na svoji poti. Pri tem niso pustili za seboj niti enega kamna na kamnu,¹⁹ napadali pa so tudi rimske kohorte in jih vechkrat dobro sprazhili. Rimsko cesarstvo se je vselej raje izognilo spopadam s Sarmati in je bil zanj uspeh zhe, che je kljub sovražnikovemu velikemu pogumu uspelo odbiti njegove napade.

To resnično posebno ime Sloveni, torej Slovechi ali Slavni, so si nadeli zhe med zasedbo Sarmatije. Izvirali pa so iz Vindov ali Venetov, ki so bili sarmatsko ljudstvo, razdeljeno v shtevilna plemena.²⁰ Jordanes pove: »Notranjost Dakije je utrjena, opasujejo pa jo kot s krono velike Alpe, ki so na levi strani, ki gleda proti severu, vse od izvira Visle in po nepreglednih shirjavah pa so se naselili Vindi, ki imajo veliko razlicnih ljudstev in plemen. Njihova imena, ki se sicer spreminjajo od družine do družine in iz kraja v kraj, vechinoma ustrezajo imenom Sloveni in Ant. Sloveni poseljujejo obmochje od Novgoroda in jezera Musijan vse do reke Dnester in na severu do Visle. Prebivalishche Antov, najmochnejshaga ljudstva med ljudstvi okrog Chrnega morja, se razteza od Dnestra vse Donave, od ene do druge reke pa se potuje vech dni.« Vech ne pove. Iz istega roda izvirajo Veneti, ki jih danes poznamo pod tremi razlicnimi imeni: Veneti, Anti in Sloveni, ki povsod, naj mi Bog to dopusti rechi, izkazujejo neverjetno okrutnost.

Stari Sloveni napadejo Anglijo

Nizozemec Witking in Rus Jeremija²¹ pisheta, da so, she tedaj, ko so bivali v Sarmatiji, stari Sloveni ugotovili, da v nenehnih vojskovanjih z razlicnimi drugimi ljudstvi vselej zmagajo, in so si zato nadeli naziv Sloven, pod katerim²² so nato v Venetskem morju zbrali mochno mornarico in z njo napadli Anglijo, kjer so jih

zaradi njihove visoke rasti sprva imeli za velikane. To potrjuje Petri Suffridi iz Leowardena:²³ »Vsi zgodovinopisci, ki so pisali o teh dogajanjih v Britaniji, se strinjajo, da je Brut, ki je po sebi poimenoval britansko dezhelo, prej imenovano Albion, z Otoka pregnal Velikane, imenovane Sloveni, ki so,²⁴ potem ko so jih od tam pregnali, med iskanjem nove domovine prispeli na navidežno nenaseljena obrežja spodnje Sashke, danashnje Frizije, in se tam izkrcali. Vendar pa so jih nedolgo za tem prebivalci v tistem kraju presenetili z napadom in jih prisilili vkrcati se nazaj na svoje ladje. Od tam so odpluli proti notranjosti v smeri proti zahodu, vse dokler niso pripluli do ustja reke Meuse. Tam so se ustavili in ne dolgo za tem so nedaleč proč od mesta njihovega prvega izkrcanja zgradili močno utrdbo, ki so jo po sebi poimenovali Slavenburg. Vse to se je dogajala za chasa izraelskega kralja Samuela 900 pr. Kr. Na to zgodovino Nizozemske se she danes sklicujejo vsa sosednja ljudstva.« Malo naprej Suffridi she doda: »Tisti, ki so pregnali Slovene, so bili Svevi, ki so pred tem pregnali tudi Alane, nato pa naselili celotno dezhelo med reko Fleve in reko Svevo.« Johannes Nauclerus omenja vladavino Slovenov v Angliji v 31. pogl. in tudi pove, da je bil Brut, ki je pregnal Slovene iz Anglije, sin Silvija in potomec Eneja.

Stari Sloveni se uspešno zoperstavijo Aleksandru Velikemu

Preostali stari Sloveni, ki so v tem chasu ostali v Sarmatiji, so se pogumno in srčno uprli Aleksandru, ki so ga zaradi vseh njegovih velikih podvigov poimenovali Aleksander Veliki. Ta si je namrech nadvse trudil Slovenom odvzeti njihovo prirojeno prostost, vendar pa so se oni raje bojevali in pri tem pokonchali poveljnika Aleksandrove vojske Menedema ter na koshchke razsekali njegovih dva tisoč makedonskih peshakov in tristo konjenikov. Ta podvig Kvint Kurcij pripisuje Skitom, pri tem pa sledi navadi in zablodi drugih italijanskih zgodovinopiscev, ki v primerih, ko ne poznajo imena nekega ljudstva, kot pove Albert Krantz, preprosto uporabijo ime Skiti. Vendar pa Johannes Aventinus pove,²⁵ da so bili to Sloveni, kot tudi, da so k Aleksandru Velikemu prishli poslanci vzhodnih Germanov, ki jih tamkajshnji zgodovinopisci imenujejo Sarmati ali pa Skiti, mi pa Veneti, medtem ko oni sami sebe imenujejo Sloveni. Potem ko so chez dan v spopadu premagali Aleksandrovo vojskchake, so mu poslali dvajset poslanev.²⁶

Za njihov chastni sprejem je bilo zhe vse pripravljeno, ko je v Aleksandrov tabor prijezdilo dvajset skitskih poslanev in se najavilo kralju. Odpeljali so jih v njegov shotor in jih povabili, naj sedejo, vendar so vsi kar stali in strmeli kralju v obraz. Najbrzh je bilo to zaradi njihove navade, da so duha ocenili po telesu, in se jim je Aleksander zazdel – glede na njegovo slavo – nesorazmerno majhne rasti. Vendar pa niso Skiti preprosti in nevedni kot drugi Barbari, pravijo pa tudi, da so med njimi tudi takshni, ki jim je uspelo nakopichiti modrosti, kolikor je pach neko ljudstvo, vajeno orozhja, sploh lahko prebavi. In kar so tedaj povedali Aleksandru,

se občutno razlikuje od navad nashih ljudi in tudi tistih s plemenitejšim duhom in vechjo izobrazbo.

Najstarejsi med njimi je Aleksandra tako nagovoril: »Che bi bogovi zheleli, da se obseg tvojega telesa sklada z lakomnostjo tvoje dushe, ti ves svet ne bi zadostoval, z eno roko bi se dotikal vzhoda, z drugo zahoda, in ko bi ti to uspelo, bi hotel tudi izvedeti, kje se skriva tolikshni blesk bozhanskega, tako zelo namrech hlepish po stvarih, ki jih ne moresh dosechi. Ti si se iz Evrope odpravil v Azijo in se iz Azije zdaj znova vrachash v Evropo. In tudi potem, ko ti bo uspelo premagati celotni chloveshki rod z gozdovi in zvermi, snegom in rekami vred, se bosh vojskoval she naprej. Mar ne vesh, da velika debela rasejo zelo dolgo, izruvajo pa jih v enem samem trenutku? Neumen je, kdor presoja zgolj njihove plodove, ne pa tudi njihove vishine. In ker zhelish dosechi vrh, se raje pazi, da ne bosh zgrmel dol skupaj z vejami, za katere se bosh drzhal. Lev ve, da lahko koncha tudi kot obed majhnih ptichkov, zhelezo pa razjeda rja. Nobena stvar ni tako trajna, da ji ne bi pretil propad zaradi kake druge shibkejshe stvari.

In kaj imamo s tabo mi? Mi, ki nismo nikoli stopili na tla tvoje dezhele. Kako sploh vesh, kam si prishel? Mar nam ni vech dopushcheno, da smo she naprej neznani in da zhivimo sredi teh velikanskih gozdov? Mi se ne moremo nikoli nikomur pokoriti, obenem pa tudi ne zhelimo vladati nikomur drugemu.

Predajamo vam tukaj nasha darila, da boste bolje spoznali skitsko ljudstvo: par volov, plug, pushchice, kopje in pehar. To so predmeti, ki jih po navadi uporabljamo s prijatelji in proti sovrazhnikom. Prijateljem podarimo letino, pridobljeno s trdom volov, z njimi skupaj vino v chashah darujemo bogovom, sovrazhnik pa od dalech napademo s pushchicami, zbliža pa s kopji. Tako smo premagali kralja Skitije, kralja Medije in prav tako tudi kralja Perzije in se nam je odprla pot vse do Egipta.

Vendar pa ti, ki se sicer na veliko hvalish, da povsod, kamor pridesh, preganjash razbojnike vseh narodnosti, nisi prav nich drugega kot razbojnik. Zasedel si Lidiyo in osvojil Sirijo; v svoji pesti drzhish Perzijo, vladash tudi Baktrijcem in zdaj si se namenil oditi v Indijo, obenem pa svoje lakomne in nenasitne roke stegujesh po nashih chredah. Le chemu koristijo vsa ta bogastva, che pa ti zgolj krepijo lakoto? Tebi je namrech bolj kot komurkoli drugemu preobilje prineslo lakoto, saj vech ko imash, bolj lakomno hlepish po tistem, chesar nimash.

Mar se vech ne spomnish, koliko chasa je zhe minilo, odkar si obsedal Bastanijce, ko si zhelel na silo zmagati? Sogdanci so znova prijeli za orozhje. Iz tvojih zmag izvira vojna. Ti sicer resnichno veljash za vechjega in mochnejshega kot vsi drugi, kljub temu pa nihche ne trpi tujca za gospodarja. Ko bosh prechkal Tano,²⁷ bosh uzrl prostranstva, ki se onkraj raztezajo. Skitov si ne bosh mogel nikoli pokoriti.

Nashe uboshtvo bo vselej urnejshe od tvoje vojske, ki s sabo tovari plen shtevilnih ljudstev, in ko bosh misli, da smo dalech proch, nas bosh uzrl v svojem taboru. Mi namrech z isto urnostjo preganjamo in bezhimo. Slisahli smo, da se Grki norchujejo iz nashe osame, vendar pa so nam ljubshi nenaseljeni in neobdelani

gozdovi kot pa mesta in bogata posestva. Zato trdno primi v roke svojo srečo, ker je ta minljiva in je proti njeni volji ni mogoče obdržati.

Che bosh uposhteval nash dobronamerni nasvet, ki ti ga je prinesla sedanost, bosh lazhe krotil svojo srečo in jo vodil. Pri nas pravimo, da sreča nima nog, temveč le pernate roke, in ko ponudi roko, ne pusti dotakniti se njenih peres. Nazadnje pa tudi, che si ti Bog, morash med ljudi deliti obilje, ne pa jim jemati, kar zhe imajo. Che pa si chlovek, nikoli ne pozabi na to, kar si. Neumno je nenehno premishljevat i o stvareh, zaradi katerih potem pozabish na samega sebe. In s komer se ne bosh vojskoval, bo tvoj prijatelj, trdno prijateljstvo je namrech mogoče le med enakovrednimi, se pa enakovredni zdijo tisti, s katerimi nismo preskusili svojih mochi. Nikar ne verjemi v prijateljstvo tistih, ki si si jih najprej podjarmil. Saj med gospodarjem in sluzhabnikom prijateljstvo ne more obstajati.

Mi imamo navado, da mislimo na vojno tudi v mirnih chasih. Nikar ne misli, da Skiti s prisego potrdijo usmiljenje, temveč se z njo zaobljubijo, pri tem pa sposhtujejo vero. Grki so vajeni biti vselej previdni, vse zapishejo in klichejo bogove. Kdor ljudi ne sposhtuje, vara bogove in tudi ti ne potrebuješ prijatelja, v chigar dobronamernost dvomish. V nas bosh zanesljivo odkril varuhe Azije in Evrope. Z Baktrijo nas razmejuje reka Tanais, onkraj nje in vse do Trakije pa se shiri glas, da se Makedonija spaja s trashkimi hribi in gorami. Ti pa dobro premisli, che zhelish na mejah svojega kraljestva imeti prijatelje ali sovrazhnike!»

Kralj Aleksander Veliki je barbarskemu poslancu odgovoril, da se bo prav nasprotno raje zanashal na svojo srečo, v katero močno verjame, ne pa na nasvete tistih, ki mu prigovarjajo, naj ne stori nichesar nepremishljenega. Nato pa se je spopadel s temi Sloveni s svojo celotno vojsko in pretrpel hude izgube, sovrazhniku pa je prizadejal le malo shkode. Ko so ti uvideli, da nanje z vseh strani pritiska Aleksandrova izvrstno oborožena vojska, so se po svoji navadi umaknili v notranjost Sarmatije. In che bi kdo hotel spoznati od zachetka vsa njihova junashtva v Sarmatiji, vse plemenite in slavne podvige Slovenov, ki so se jih tedaj lotili in jih nato tudi uspesno izvedli, verjamem, da mu za kaj takega ne bi zadostovalo niti celo zhivljenje. To bojevito slovensko ljudstvo ni namrech nikoli niti za hip mirovalo in v stremljenju po boljsem so zato skleniti zapustiti Sarmatijo. Pri tem so se razdelili na dvoje. Eni so se podali na sever in so zasedli obrezhje Baltskega morja.²⁸ Baltsko morje se zachne pri pristanishchu Lübeck, pri ustju reke Drave,²⁹ in se nato po dolzhini razteza dvesto petdeset germanskih milj med Nemchijo, Prusko, Livonijo, Rusijo in nasproti Danske, Gotske in Finske in vse do Vuiberga. *Heneti* oziroma Veneti, ki jih Germani imenujejo *Vüinden*, Italijani pa *Slavi*, pri nas pa jih imenujemo Vandali, so zasedli ves ta del Baltskega primorja. Johannes Aventinus pove:³⁰ »Kraje v blizhini Venetskega morja poseljujejo nadvse okrutna ljudstva oziroma Estijci in druga slovenska ljudstva na jugu.« Ptolemej pa pishe:³¹ »Veneti, to izjemno shtevilchno ljudstvo, vladajo velikemu delu Sarmatije po vsem Venetskem zalivu.«

Stari Sloveni zasedejo Podonavje

Drugi del Slovenov, ki se je napotil na jug, je zasedel obrežja Donave. Potem so poskušali osvojiti celo Rimsko cesarstvo in so nenehno pustoshili njegove dezhele in pokrajine, marsikatera med njimi pa so naposled tudi podjarmili, kot poroča Prokopij iz Cezareje:³² »Medtem pa sta se Martin in Valerijan pridružila Belizarju s tisočih šeststo vojščaki, ki sta jih privedla s sabo, med katerimi so bili vechinoma Huni, Sloveni in Anti z druge strani Donave. Njihov prihod je nadvse razveselil Belizarja, ki je tedaj sklenil potolchi sovražnika, prej pa je hotel uloviti vsaj enega od sovražnih velikashev, da bi od njega poizvedel, kako Barbarom uspeva tako zlahka prenashati vse težke nadloge. Medtem ko je Belizar o tem premisljeval, mu je Valerijan obljubil, da bo sam poskrbel za to, saj ima v svoji cheti vech Slovenov, ki se znajo spretno skriti za kamenje ali drevesa in lahko postavijo zasedo in ujamejo kateregakoli sovražnega vojščaka. S tem so imeli namrech veliko izkushenj, ki so si jih pridobili na Donavi, kjer stojijo njihove koche, in v Rimu v boju proti drugim Barbarom. Valerijanov predlog je Belizarju ustrezal, zato mu je ukazal, naj se loti naloge. Valerijan je izbral izjemno pogumnega in spretnega Slovena, ki je po velikosti in mochi prekashal vse druge, in mu ukazal zajeti sovražnika in ga privesti predenj; che bo uspeshno opravil svojo nalogo, pa mu je za nagrado obljubil hribe in doline. Zhe veliko pred zoro se je tisti Sloven povzpел na hrib, kamor so prihajali nasprotniki po travo za svoje konje in kjer so se vsak dan bojevali. Legel je na zemljo in se pokril s trnjem, nato pa chakal. Ko se je zdnilo, je prishel Got nabrat si krmo, seveda ni slutil, da nanj prezhi sovražnik, iz strahu, da ga ne bi kdo ugrabil, je nenehno pogledoval dol na polje. Tedaj je Sloven planil nadenj, ga zvezal in odnesel v rimski tabor k Valerijanu.«

V tretji knjigi o Gotih pa Prokopij poroča o mozhu na Justinijanovem dvoru z družinskim imenom Kilbidij, ki je bil resnično izjemno izkushen in sposoben mozhak, ki pa je tako zelo preziral denar, da je celo sebe imel za prevech bogatega, cheprav ni imel prav nichesar. V chetrtem letu svojega vladanja ga je cesar imenoval za poveljnika celotne Trakije, ki je nadziral Donavo in skrbel, da je Barbari ne bi mogli prechkati. Pred tem so jo zhe vechkrat prechkali tako Huni kot tudi Anti in Sloveni in vsakich Rimljanom prizadeli nepopravljivo shkodo. Kilbidij pa je Barbare tako prestrashil, da za chasa njegove uprave nobenemu Barbaru ni uspelo prechkati reke in delati shkodo; razen tega pa je Kilbidij s svojimi rimskimi vojaki vechkrat prechkal reko in pobil neshtete Barbare, shtevilne pa je polovil in jih prodal za suzhnje. Vendar pa ga je po treh letih, v katerih je s peshchico svojih ljudi varoval Donavo, napadel cel polk Slovenov in pokonchal Kilbidija in shtevilne druge Rimljane. Nato pa so se Anti in Sloveni sprli in se naposled celo bojevali med seboj in so Sloveni porazili Ante. Prokopij she doda: »Anti in Sloveni nimajo enega samega skupnega vladarja, zhe od nekđaj zhivijo namrech v sploshni ljudski svobodi, o vsem pa se posvetujejo vsi skupaj, naj bo to kaj koristnega ali shkodljivega. Tudi vse drugo imata ti dve ljudstvi zelo podobno, che zhe ne enako.

Obenem Barbare njihov zakon obvezuje, kar so jih nauchili zhe njihovi predniki, da je med bogovi gromovnik edini vladar vseh stvari, in mu zato zhrtvujejo govedo in druge zhivali; nikoli pa se ne zanashajo na usodo, za katero verjamejo, da nad ljudmi nima nobene mochi. V primerih, ko jim je zaradi bolezni doma ali v vojni pretila smrtna nevarnost, pa so se ji srečno izognili, morajo izpolniti svojo obljubo in v zahvalo darovati gromovniku. Chastijo tudi Gozdove in Vile in druge demone, ki jim zhrtvujejo, med daritvami pa tudi prerokujejo. Bivajo v bednih kolibah, ki so vselej precej oddaljene od sosedov, imajo pa navado pogostih selitev. Med vojskovanjem po navadi napade sovrazhnika najprej pehota, oborozena s kopjem in shchitom in brez oklepov, nekateri celo ne nosijo halj, ki so lahko sicer zelo raztrgane, temvech le plashche, ki jim segajo do mech. Govorijo po barbarsko, po postavi se med sabo ne razlikujejo; vsi so namrech visokorasli in izredno krepki. Kar zadeva njihovo polt in lase, niso niti prevech niti povsem rdechi, temnih las pa nimajo. Zhivijo zelo tezhko in divje in podobno kot pri Masagetih zhivljenja ne cenijo visoko; prehranjujejo se z nechistimi in neokusnimi zhivili. Vendar niso niti hinavski niti zlobni. Kadar ropajo in plenijo, to pochenjajo podobno kot Huni.«

Anti in stari Sloveni zasedejo Ilirik

V davnini so imeli Anti in stari Sloveni skupno ime **Spori**, kar pomeni »raztrosheni«, najbrzh zaradi njihove navade, da so zhiveli vsak zase in vsak v svoji kolibi. Imajo veliko zemlje, kakor tisti, ki bivajo v predelih onkraj Donave. A naj so she tako zelo ponosni in okrutni, svoje svechenike vselej visoko sposhtujejo. Jeremij Rus o veri teh Antov pove v *Moskovskem letopisu*, da ob shtevilnih drugih chastijo tudi idola, ki mu pred nogami lezhita levja in chloveshka glava, v desnici drzhi pushchico, v levici srebrno kroglo in ga imenujejo **Jakibog** oziroma mochni Bog, ki pa se razlikuje od idolov, ki so jih sicer chastili Sloveni. O njih Prokopij v tretji knjigi pishe: »V tistem chasu je vojska Slovenov prechkala Donavo in ropala in plenila med Iliri vse do Dracha. Del teh Ilirov so razsekali na koshchke, preostale pa so ne glede na spol ali starost vzeli za svoje suzhnje, prej pa so jim zaplenili vso lastnino in z njimi strashno okrutno ravnali. V Iliriku so nato osvojili shtevilne mochne utrdbe, od koder so poljubno plenili in ropali po okolici. Ilirski knezi so sicer zbrali petnajst tisoeh vojschakov in so se takoj podali za sledovi sovrazhnika, vendar se nikakor niso mogli toliko opogumiti, da bi se mu zares sploh priblizhali.« Drugje pa pove: »V tistem chasu je vojska Slovenov, samo tri tisoeh mozh, povsem neovirano prechkala Donavo in se nato razdelila na dve bojni enoti po tisoeh petsto mozh. Nato so pobili rimske vojake tako v Iliriji kot v Trakiji z njihovimi poveljniki vred, prezhiveli pa so pobegnili. Ko so tako nekoch v bitki s shtevilchno obchutno shibkejsim sovrazhnikom padli vsi rimski poveljniki, je ostal samo she Aspad, cesarski orozhar, ki je poveljeval cheti konjenikov, s katerimi se je vrgel na sovrazhnika, vendar so vse njegove mozhe

pobili ali pa so pobegnili in tako je zhiv padel v sovražnikove roke. Sloveni so ga najprej zhivega odrli, nato pa vrgli v ogenj, zatem so oropali vse, kar jim je prishlo pod roke vse do Primorja, zasedli pa so tudi obmorsko glavno mesto, ki ga je varovala močna vojska, in je bilo le dvanajst dni oddaljeno od Konstantinopla. To pa jim je uspelo z zvijacho.

Sštevilni Barbari so se ponochi skrili v blizhini mestnega obzidja in na tezhko dostopnih krajih, nekaj njihovih vojschakov se je prebilo do vzhodnega vhoda in povzročalo velike tezhave rimskim branilcem na obzidju. Branilci niso niti pomislili, da je teh Barbarov morda vech; zgrabili so za orožje in se z velikim hrupom vrgli na napadalce, ki pa so zacheli bezhati, Rimljani pa so jim sledili in pozabili, da se na tak nachin oddaljujejo od mesta. Tedaj pa so se pred Rimljani pojavili doslej skriti Barbari in se postavili med svoje tovarishe, ki so she naprej bezhali pred njimi, in ko so Rimljane do zadnjega posekali, so vsi skupaj jurishali na mesto. Vendar pa so se meshchani, potem ko so videli, da so jih vojaki zapustili, spomnili, kar je bilo tudi edino, chesar so se domislili, in so velike kolichine smole zmeshali z oljem in to meshanico zavreli na ognju in z njo polivali napadalce, ki so se vzpenjali po njihovem obzidju. Obenem pa so nanje metali toliko kamnov, da so se skoraj reshili. Vendar pa so jih nato Sloveni z lokostrelci in njihovimi pushchicami prisilili k umiku z okopov, da so lahko na obrambni zid neovirano polozhili lestve, in s prvim napadom so mesto zasedli, pobili petnajst tisoch ljudi, oropali vse zhive, otroke in zhenske pa odpeljali v suzhenjstvo.

Sicer pa so zhe od samega zachetka njihovega vpada na rimsko ozemlje neusmiljeno pobili prav vsakega, in to ne glede na njegovo starost, ki so ga srechali, da so dezheili Ilirijo in Trakijo napolnili z nepokopanimi trupli. Vendar pa svojih ujetnikov niso pobijali z mechem, kopjem ali s kako drugo vrsto orožja, temvech so v tla zabili oshiljeni kol, na katerega so nato nasadili nesrečne smrtnike, da jim je ta prodril vse do trebuha, kar je bilo seveda hudo boleche. Iznashli pa so she eno obliko muchenja. Roke in noge suzhnja so privezali na shtiri krepko v zemljo zabite visoke palice, nato pa so ga z gorjacho udarjali po glavi, kakor sicer udrihamo po kachi ali psu, dokler suzhenj ni v mukah umrl. Tiste ujetnike, ki jih zaradi starosti ali drugih hib niso mogli prodati za suzhnje, so skupaj z govedom in ovcami zaprli v kak manjši prostor in jih tam brez najmanjshe milosti sezhgali. Ko so Sloveni pobili vse, na katere so naleteli, so se nazadnje sprli med sabo in se, povsem opiti od vsega prelivanja krvi in polni naropanega blaga, vrnili na svoje domove.« Malo naprej Jeremij Rus she pove: »In medtem ko se je Germanij ukvarjal z zbiranjem bojevnikov in s pripravami na njihove prihodnje napade, so Sloveni prechkali Donavo v vechjem shtevilu kot kdaj prej in prishli vse do Naisusa (Nisha). Manjsa skupina, ki se je lochila od vojske in je blodila naokrog po tistih krajih, je padla v roke Rimljanov. Jetnike so muchili, da bi izvedeli, zakaj so prechkali Donavo. Sloveni so vztrajno zagotavljali, da so prishli zato, da bodo zasedli mesto Solun in njegova sosedna mesta.

Ko je za to veliko nevarnost izvedel cesar, se je prestrasil in od Germanija v pismu zahteval, naj svoje potovanje v Italijo odpove in se odpravi pomagat Solunu in drugim mestom v tisti dezheli in naj z vsemi svojimi silami poskusha odbiti te slovenske napade. Germanij se je tedaj ustavil na kraju, na katerem je prejel cesarsko pismo, in se odpovedal svojemu prvotnemu načrtu. Ko so Sloveni od svojih sužnjev izvedeli za Germanija in njegovo vojsko, so se prestrsili, Germanij je namreč tedaj slovel kot izvrsten vojskovodja. Na začetku vlade njegovega strica Justinijana so Anti, ki so tesni sorodniki Slovenov, v velikem številu prečkali Donavo in napadli rimsko ozemlje, vendar pa jih je tam pričakal Germanij, ki je prav tedaj postal prefekt Trakije, in se z njimi bojeval, vse dokler ni pobil še zadnjega napadalca. S to zmago je Germanij močno zaslovel in so njegovo ime poznali vsi smrtniki, še zlasti pa Barbari. Zato so Sloveni iz strahu pred silnim Germanijem in njegovo vojsko, za katero so verjeli, da je tako velika kot tista, ki jo je cesar poslal v Italijo proti Totili in drugim Gotom prav po tisti cesti, ki vodi v Solun, zavili raje v drugo smer, ker pa se nikjer niso hoteli spustiti v dolino, so prek Ilirskega pogorja odšli v Dalmacijo.

Tisti Sloveni, ki so v preteklosti ropali po cesarskih deželah, za njimi pa še tudi drugi njihovi rojaki, so se zdaj odpravili čez Donavo in se pridružili tistim svojim rojakom, ki so povsem podivjano krizharili po Dalmaciji, jo oropali in opleni. Mnogi verjamejo, da je Totila te Barbare podkupil z velikimi količinami denarja in jih poslal v to rimsko pokrajino, da bi tako cesarju onemogochil, da bi se v prihodnje še kdaj hotel vojskovati z Goti, slovenski napad bi ga namreč prisilil razdeliti svoje sile in se bojevati tudi s Sloveni. Če so to ti storili samovoljno ali na Totilovo prošnjo, nimam natanchnih podatkov.«

Vojska Slovenov, razdeljena na tri dele, pri čemer se je vsak del odpravil v svojo smer, je tedaj v Evropi naredila nenadomestljivo škodo. Vendar pa to pot niso ropali, kot je sicer bila navada, kadar so zasedli mesto, temveč so se tam ustavili in prezimili, kot bi bili doma, in brez vsakega strahu pred domaćini. Cesar je nadalje poslal izbrano vojsko pod vodstvom Konstantina, Aracija in Nazarija in tudi svoja namestnika Justina in Ivana. Na čelo vseh teh pa je imenoval generala Sholastika Evnuha. Tako sestavljena vojska je del Slovenov kmalu dohitela pri Hadrianopolisu, mestu v notranjosti Trakije, pet dni oddaljenem od Konstantinopla. Ker niso mogli več napredovati in se tudi ne obrniti nazaj, s sabo so namreč tovorili velikanski plen, številne sužnje in veliko dragocenosti in zakladov, so se na tistem kraju ustavili in se na primernem pobočju vkopali, Rimljani pa so se utaborili v dolini nedaleč proč. Ko so Sloveni zasedli svoje položaje, so čakali na prilikost, da bi izvedli nepričakovan napad na Rimljane. In dolgo časa sta obe vojski ostali tam vkopani in v mirovanju, da so se rimski vojaki zhe začeli dolgočasiti in so začeli kazati veliko nepotrpežljivost. Svoje poveljnike so obtožili, da ima sovražnik velike zaloge, oni sami pa da morajo trpeti pomanjkanje tudi najosnovnejših dobrin. Podobno so tudi govorili, da bodo napadli sovražnika sami in kar brez ukaza. Zaradi velike vznemirjenosti

vojakov so nato poveljniki proti svoji volji res ukazali napad. In čeprav so se Rimljani pogumno bojevali, so jih Sloveni naposled chisto potolkli, da je peshchici uspelo prezhiveti in pobegniti, padli so sštevilni pogumni mozgje. Le malo je tudi manjkalo, da niso sovražniku v roke padli tudi rimski poveljniki, a so ti naposled le srečno pobegnili.

V tej bitki so Sloveni zaplenili tudi Konstantinov prapor, nato pa so se svobodno razkropili po okolici in jo opleni, med drugim tudi mesto Asting, ki je bilo do tedaj nedotaknjeno. Potem ko so zajeli in oropali vse rimsko, so prishli do mesta Longemura, ki je od Konstantinopla oddaljeno manj kot dan hoda. Vendar pa se je razbita rimska vojska medtem znova zbrala in si opomogla ter se je zato odpravila za Sloveni in jih iznenada napadla ter pobila vse, ki niso zbežhali, osvobodila pa je tudi sštevilne zasuzhnjene Rimljane in povrnila tudi Konstantinov prapor. Sloveni, ki jim je uspelo pobegniti, pa so se vsi umaknili na svoje domove. Kmalu pa so se znova odpravili nad Ilire in so jim naredili neopisljivo škodo. Nadnje je cesar sicer poslal svojo vojsko, ki pa je bila sštevilčno preshibka, da bi se drznila spustiti se v bitko, sovražniku je zgolj sledila in ranila ali pobila sštevilne Slovence iz zashchitnice. Nekaj ujetnikov pa so poslali cesarju v Konstantinopolis. Kljub temu pa Rimljanom ni uspelo preperečiti Barbarom, da ne bi naredili velike škode. Ti so namrech dolgo chasa she ropali in plenili ter povsod polnili ceste s trupli, in ker se jim ni prav nihche postavil v bran, so se naposled domov vrnili zhivi in zdravi z vsem svojim plenom. Med vrnitvijo prek Donave jim Rimljani niso mogli pripraviti zased niti jih odprto napasti, ker so svojim slovenskim zaveznikom na pomoč priskochili Gepidi.

Vpadi starih Slovenov v Istro, Dalmacijo in Ilirik

Cesar je bil nadvse nepotrpezhljiv in je hudo trpel, ker nikakor ni mogel Slovenom preperečiti, da ne bi prechkali Donave, kar so pochedi izkljuchno zato, da so nato lahko ropali njegovo Rimsko cesarstvo. Slovenskih napadov na Rimljane pa ne opisuje le Prokopij, temvech tudi Biondo, ki je sicer novejši avtor, vendar je zelo dosleden prouchevalec preteklosti:³³ »O teh slovenskih vpadih v Istro Gregor Veliki sicer ne pishe, vendar zanesljivo vemo, da je to ljudstvo, ki je prej bivalo onkraj Donave. Ko sta se mu postavila v bran tast in sin cesarja Mavricija, je prvich zasedlo desno obalo Jadranskega morja in se tam nastanilo, da se vse, kar so prej imenovali Istra in Dalmacija, sedaj imenuje Slovenija.« V naslednji knjigi, v kateri opisuje dogodke za chasa Mavricijevega naslednika cesarja Foke, zapishe: »Zaradi uporov v Aziji in Afriki se je Rimsko cesarstvo tedaj znashlo v tezhavah, in tedaj so Sloveni, ki so se naselili v Istri in Dalmaciji, napadli sosednje pokrajine in unichili vse rimske trdnjave, na katere so naleteli. Z enim samim nenadnim napadom so nato pokonchali vse vojake, ki jih je Foka poslal za varovanje, in si pokorili vse dalmatinske in ilirske pokrajine ob Jadranskem morju.«

V nasprotju z navedenimi avtorji je Girolamo Bardi zapisal, da v letu slovenskih vpadov v Ilirijo in Trakijo. Sloveni so Dalmacijo napadli leta 548 in jo zasedli vse do Dracha, leta 549 so oropali in opleni Trakijo, leta 550 so prestopili grško mejo in potolkli cesarske enote. Nato so zapustili svojo dezhele in se odpravili ropat Makedonijo. Tam so naredili strahansko škodo in se tam naposled naselili, vse zasedene kraje pa so poimenovali Slovenija.³⁴ Leta 554 so premagali poveljnike in ostanke Gotov in opleni Sicilijo, od koder pa jih je nato pregnal Germanij, ki je poveljeval vojski cesarja Justinijana. Leta 585 so prekrizharili dezhele do Konstantinopla in ropali po vsej Trakiji. Leta 591 je Gregor Veliki obvestil Jovija, namestnika cesarja Mavricija, da so Sloveni prečkali Donavo in oropali Ilirik. Kot papezh poroča, so se ljudje, da bi se izognili okrutnostim napadalcev, zatekli na otoke. Istega leta je cesar Mavricij dvignil vojsko nad Hune, ki so vse od chasa preveč okrutnega Atile bivali v Panoniji onkraj Donave. Z vojsko je poslal tasta in sina, ki sta Hune tako namuchila, da so ti zhe zacheli premishljevat, ali se ne bi raje vrnili v svojo domovino. Naposled so sklenili za pomoč zaprositi sosedne Slovence, ki so nato skupaj s Huni navalili na Rimljane in jih tako zelo potolkli, da so se ti zacheli izmikati neposrednim spopadom z njimi.

Naslednje leto so Sloveni znova napadli Rimsko cesarstvo in mu prizadeli hudo škodo. Ropali in plenili so po Trakiji³⁵ vse do Bosporja, kjer so se naposled ustavili. Leta 594 je nadnje Mavricij poslal silno vojsko, vendar je bil najprej poražen.³⁶ Ko pa je svojo vojsko še povechal, jih je krvavo premagal. Vendar so chez shtiri leta Sloveni, združeni s Huni in Avari, znova napadli Rimsko cesarstvo. Mavricij je tedaj poslal vojsko pod poveljstvom Galinika na kraje rimske sramote, a to ni prav nič pomagalo, Slovence je zgolj še dodatno razbesnelo, da so znova vpadli v rimske pokrajine. Shele Prisk, ki se je odpravil nadnje, jih je premagal. Vendar pa so Sloveni znova zbrali svojo vojsko in pritiskali na Mavricija, da se je moral nenehno braniti.³⁷

Ko so tako ropali in plenili po rimskih pokrajinah, so jih Rimljani leta 600 vechkrat hudo porazili, kljub temu pa so Mavricija prisilili, da jim je odstopil Ilirik, ki so ga poimenovali Slovenija.³⁸ Del Slovencev je zasedel kraje ob morju, drugi del se je napotil proti gornji Panoniji, preostali pa so se pod vodstvom Cheha in Leha naselili na Moravskem, Cheshkem in Poljskem. In tisti, ki so zasedli dalmatinsko obalo, so nato poskusili razshiriti svoje ozemlje, zaradi chesar so veliko tezhav povzročili svojim neposrednim sosedom in tudi bolj oddaljenim ljudstvom.

Tako so Sloveni za chasa langobardskega kralja Ariokla zbrali velikansko vojsko,³⁹ s katero so odshli v Apulijo in se utaborili pred mestom Manfredonijo. Tam jih je napadel Rione, vojvoda iz Beneventa, vendar so ga potolkli in je sam izgubil zhivljenje. Ko je za to slisal njegov brat Radoakel, je odshel k Slovenom in jih prijateljsko nagovoril v njihovem jeziku ter jih toliko pomiril, da so se prenehali bojevati. Ko pa je Radoakel to videl, jih je takoj napadel, in ker niso bili pripravljeni, tudi shtevilne pobil. Prezhiveli pa so morali zapustiti te kraje, pri vrnitvi domov jih je na ustju Neretve chakala zbrana velika vojska Dalmatincev, ki

so se vsi združili proti njim in so jim hoteli onemogochiti dostop do reke. Sloveni so tedaj hlinili umik, Dalmatinci so jim sledili; ko se je stemnilo, so jih izgubili izpred oči. Sloveni so se vsi skrili za Korchulo in se tam pritajili ves naslednji dan. Zvečer so izpluli iz skrivnega pristana in odpluli nad dalmatinsko brodovje ter ga presenetili z napadom. Bitka je bila dolga, naposled pa so Sloveni prodrli do Neretve in vse do tistih krajev, ki so jih nekoch prej zhe zasedli.

Staroslovenska pomorska velesila ob Neretvi se bojuje z beneshkimi tekmeci

Tako so prevzeli oblast nad ozemljem ob Neretvi, ki se je dotlej imenovalo Naron, in se razvili v pomorsko velesilo, ki je veliko tezhav povzročala Benechanom, saj so jim morali skupaj z Dalmatinci plachevati davek, kot poroča beneshki pisec Sabelico: »obenem pa so se sto sedemdeset let z njimi bojevali za prevlado na morju.« To potrjuje tudi Giulio Faroclo v *Beneshkem letopisu*: »Ti Neretvanci, ki so naredili toliko tezhav Benechanom, so bili Slovenci, ki so jih nekda imenovali Sloveni, ki so dolga leta trpinčili vzhodno rimsko cesarstvo in z orožjem osvojili tiste njegove pokrajine, ki jih Rimljani imenujejo Ilirik in ki so jih potem preimenovali v Slovenijo.«⁴⁰

Vojna med neretvanskimi Sloveni in Benechani se je zachela leta 829 in za chasa beneshkega dozha Ivana Participata.⁴¹ Njegov naslednik Peter Gradenico je sklenil mir z neretvanskim knezom Muijsom. Ker pa so nedolgo zatem Neretvanci prekrshili njun dogovor in na vojnem pohodu oropali in oplenili vse do Caorla, je doz h nadnje poslal silno floto pod poveljstvom svojega sina Ivana, s katerim si je delil dozhevski položaj, to pa je bilo tudi vse. Naslednje leto so Benechani nad Muijsa poslali novo floto, vendar jih je ta povsem potolkel in potopil veliko njihovih ladij, tako da so se morali vrniti v Benetke in razpustiti posadke. Kraja bitka ne poznamo, vemo le, da je bil doz h poražen. In podobno se je dogajalo tudi v naslednjih letih.

In tudi ko je v Benetkah postal doz h Peter I. Candiano, je zaradi Neretvancev moral takoj zgrabiti za orožje. Vendar tudi sam ni imel sreche, kot Miha Solinjanin pove v razpravi o Dalmaciji: »To slovensko ljudstvo Neretvancev je postalo strah in trepet vseh dalmatinskih obmorskih mest, she najbolj pa Benechanov, ki so jih dvesto let nenehno preganjali do smrti, cheprav so jim Benechani plachevali letni davek za prosto plovbo po Jadranskem morju, ki so si ga Neretvanci prilastili in mu vladali. Vsaka ladja, ki je po njem plula, je morala plachati pristojbino oziroma prehod, kar pa je bil tudi povod neshtetih spopadov. Neretvanci so namrech beneshke ladje zelo pogosto zadrževali in od njih terjali plachilo zaostalih pristojbin, dajatev ali kazni zaradi zamude s plachilom.«

V resnici pa so Benechane preganjali predvsem zato, ker so ti iz dneva v dan postajali vse mochnejshi na morju in so stremeli k prikljuchitvi Dalmacije, ki pa se je navelichala velike okrutnosti Neretvancev in jim je zhelela propad. To njihovo prikrito sovrashtvo so Benechani zacheli nachrtno spodbujati v upanju, da kjer se

prepirata dva, tretji dobichek ima. Ko pa so to njihovo podlo pochetje odkrili Neretvanci, so Benechane še huje zasovrazhili in jih še siloviteje preganjali, da so vech kot le enkrat spravili Benetke v popoln obup in tik pred propad. Ti so se sicer vechkrat spopadli z napadalci, vendar so izgubili skoraj vse bitke in imeli vselej pri tem velikanske izgube, še zlasti za chasa dozha Petra Candiana. Tako kot drugi dozhi je na drugem pohodu tudi on sam poveljeval floti in Neretvance napadel pri Cavo Miculo v Dalmaciji. Spochetka je bilo očitno, da so Benechani v premochi in neretvanski knez Muijs se je zhe pripravljaj na beg. Vendar mu je tedaj priskochil na pomoch preostanek neretvanskega brodovja pod poveljstvom Dubrovchana Vita Bobaljevicha, ki je tiste chase pogosto sodeloval na vojnih pohodih Neretvancev in se je proslavil kot izkushen vojskovodja, ki je vodil slovensko vojsko tako na morju kot na kopnem. Knez je tedaj znova napadel Benechane in jih pokonchal, padel je tudi dozh. Njegovo truplo so na skrivaj izmaknili Istrijani, odpeljali v Gradezh in ga tam pokopali. Ta veliki poraz je Benetke hudo prestrasil in iz strahu, da ne bi neretvanski knez zdaj napadel tudi Benetk, so z velikimi verigami zaprli vse vodne dostope v mesto, ki so ga tudi mochno zastrazhili. V beneshkem senatu pa so obesili portret padlega dozha z napisom:

*Ko sem se bojeval proti Neretvancem
in pogumno planil v bitko,
sem sredi blestechega orožhja
zaradi svoje pobožhnosti
padel kot mozh.*

Prezhiveli iz bitke, ki se jim je uspelo vrniti v Benetke, so vnesli velik nemir, da bi skoraj izbruhnili javni izgredi, che ne bi izpraznjenega mesta dozha zasedel Ivan Participat in sredi prestrashenih someshchanov ohranil dostojanstvo v dobro Republike. Ko se je ljudstvo naposled pomirilo, so mestni ochetje za dozha izbrali Petra Tribuna, ki je dal mesto utrditi na vech krajih in ga zavarovati z razpetimi velikimi verigami pred napadi tistih, ki bi hoteli shkodovati. To je bilo okoli leta 880, za chasa papezha Ivana VIII.

Vendar pa se Neretvanci niso nikoli hoteli odpovedati ropanju in plenu. Za chasa vladanja Petra Sannuta, devetnajstega dozha, so skoraj zhe obkolili Benetke. Giambullari porocha: »Dalmatinsko ljudstvo je tedaj preplulo Jadransko morje in z morske strani povsem obkolilo Benetke in tako preprechilo, da bi se mesto lahko oskrbovalo po morju.« Tako se je zgodilo vechkrat. Kljub temu pa so se meshchani pritozhevali, da morajo toliko trpeti samo zaradi peshchice gusarjev, kot porocha Sabellico. Chemur se jaz ne morem nachuditi, ko pa je Sabellico dobro vedel, da je njihova slavne prestolnica Naron na chelu preostalih devetinosemdesetih mest.

Prijateljstvo z Neretvanci so iskali tudi vsi prvi kralji in cesarji, med njimi tudi Oton III., ki pa jim je, potem ko so prekinili zaveznishtevo z njim, povzročil še veliko težav, ko se je s svojo vojsko spravljal nadnje. Sabellico je tudi vedel, ker je to sam zapisal, da so se Neretvanci sto sedemdeset let bojevali zgolj za prevlado na morju in nih drugega. Tudi ne more trditi, da so Benechani imeli tako malo vojsko, da ne bi mogli premagati Neretvancev, te tako imenovane peshchice gusarjev, ko pa sam priznava, da so v vechini bitk zmagali Neretvanci. Ti niso bili samo peshchica gusarjev, temvech krepko in izredno plemenito ljudstvo. In ko so jim Benechani prenehali izplachevati dogovorjeno pristojbino, so pach zgrabili za orožje.

V drugi knjigi Sabellico pove: »Potem ko si je dozh Peter Orseolo pridobil prek svojih poslancev naklonjenost vladarjev Egipta in Sirije, z uslugami in darovi pa tudi popolno prijateljstvo vseh italijanskih sil, je pomislil, da je naposled le napochil pravi trenutek, da se Benechani mashchujejo Neretvancem za vse stare in nove zhalitve. Zato jim po dolgih letih rednega plachevanja ni poslal rednih pristojbin za prosto plovbo po Dalmaciji. To je neretvanske Barbare tako razbesnelo, da so zacheli trpinčiti primorska mesta, ker pa jim to ni bilo dovolj, so unichili tudi okolico Zadra, ki je bilo edino mesto v Dalmaciji pod oblastjo Benechanov. To se je dogajalo okoli leta 996. Prav v tem chasu je Benechanom namrech uspelo mochno ukrotiti oshabnost Neretvanov za chasa vlade njihovega kralja Svetopeleka (Svatopluka) ali Sferopilsa, ki ga je k pravi veri spreobrnil Metod Filozof, pozneje imenovan Ciril. Ko so vsi Neretvani postali kristjani, so priskochili na pomoch Italiji, ko so jo za chasa cesarja Basilija Makedonca zasedli Saraceni pri gori Gargano v Apuliji. Tedaj so Neretvanci skupaj z Dubrovchani in drugimi sosednjimi Sloveni pripluli z velikim brodovjem v Abruzzo, ki se je tedaj imenoval Thieti, in se izkazali z velikim pogumom, ko so Saracene pregnali iz Italije in jih pri tem veliko pobili □ vse v vechno slavo Slovenov.«

Stari Sloveni zasedejo Bavarsko, Panonijo, Shtajersko, Koroshko in Kranjsko

O teh starih Slovenih bomo govorili še pozneje, zdaj pa se vrnimo k tistim, za katere smo povedali, da so prodrli v gornjo Panonijo in spodnjo Bavarsko. Osvojili so tudi Shtajersko, Koroshko, Kranjsko in shtevilne druge sosednje kraje in pri tem mochno proslavili svoje ime. Sloveni so namrech okrog leta 580⁴² za chasa cesarja Anastazija Dikora skupaj z vojvodom Gizalonom vpadli v spodnjo Bavarijo, kjer so mesta in gore, imenovane Venedi, pod upravo venetskih Slovenov. Ister so prechkali pri ustju reke Izare in osvojili mesta Pizon, danes Pozonija, Augsburg, Acilijo, Macelijo, danes imenovano Montzing, nedalech od desnega brega Donave. Zasedli so tudi Stare Dvore, ki so 15 milj od Regensburga in jih danes imenujejo Pier, naposled pa tudi Poletne Dvore. Zdruzheni z Boji so nato razbili vse rimske strazhe na Donavi. Nato so zacheli oblegati Regensburg in ga hitro zasedli. Sloveni, ki izjemno spretno streljajo s kopjem in lokom, so

namrech obzidje zasuli s takšno množico pushchic, da so pobili prav vse branitelje do zadnjega.

Taisti Johannes Aventinus tudi pove: »Ko so se nato Rimljani tolikokrat neuspeshno spoprijeli z bavarskim kraljem Teodorjem in Sloveni, so naposled izgubil vsako upanje, da bi lahko sploh še ohranili nadzor nad Mezijo, Panonijo in ostankom Norika, in okrog leta 515 so jih zapustili in pobegnili v Italijo. Istochasno pa so Sloveni, danes bolj pravilno imenovani Kranjci, zasedli tisti del Norika, ki se nahaja pri gori Taver in gleda na vzhod, obsega pa prostor med rekami Muro ali Muravo, Dravo in Savo vse do obmochja Akvileje (Ogleja), ki mu še danes vladajo z imenom Karantanci ali Koroshci, ki izvira iz imena mesta, ki so ga zasedli. Zaradi njihove slave, pridobljene s shtevilnimi zmagami nad različnimi ljudstvi, je langobardski kralj Agilulf, ko se je okrog leta 593 bojeval v Italiji in oblegal Padovo (ki je nikakor ni mogel zasesti) poklical na pomoč⁴³ Slovence in z njimi nato osvojil mesto. Potem se je s Sloveni odpravil nad Rim in mu v enem letu zavladal.

Chez deset let se je ta isti kralj Agilulf sprl z Rimljani, ki so zajeli eno od njegovih hchera, in je odshel iz Milana, obenem pa je za pomoč prosil avarskega kralja Kakana, ki mu je poslal shtevilne Slovence,⁴⁴ in leta 603 so se skupaj odpravili nad Cremono in jo porušili do tal. Med vrnitvijo domov so Sloveni oropali in opleni ozemlje frankovskega in germanskega kralja Kildeberta, ki je nadnje zato poslal močno vojsko pod vodstvom bavarskega vojvode Tasila, chigar ozemlje je na vzhodu mejilo na Slovence. Ta se je z njimi bojeval in jih premagal, nato pa jih je prepusil Kilibertovi vladi. A brz h ko se je vrnil domov, so se Sloveni znova uprli. Tedaj je nadnje poslal dva tisoč Bavarcev, vendar so jih Sloveni skupaj s svojim kraljem Kakanom povsem potolkli in jih posekali do zadnjega mozha, da o tem porazu ni mogel nihče niti obvestiti domovine.⁴⁵ Nato pa so se takoj podali na Bavarsko in jo opleni, ter premagali vojsko Tasilovega sina Gerolda, ki se jim je postavil v bran. Pobili so rimske vojake in zasedli Istro, ki so jo zhe prej vechkrat oropali.⁴⁶

Starim Slovenom zavlada kralj Samo

Sloveni niso vech mogli prenashati vladavine Avarov in leta 617 so jih v bitki povsem premagali.⁴⁷ V tej bitki se je med drugimi mozhak z imenom Samo izkazal s tako velikim pogumom, da so ga Sloveni izbrali za svojega kralja. To chast je nato obdrzhal shestintrideset let in svojo modrost in velik pogum izkazal na neshtetih vojnih pohodih proti Avarom, iz katerih je vselej izshel kot zmagovalec.⁴⁸ Samo je imel dvanajst slovenskih zhen, ki so mu povile dvanajst sinov in petnajst hchera.

V vseh spopadih s Franki, ki so frankovskega kralja Dagoberta vsakich uzhalostili, niso stari Sloveni samo enkrat, temvech vechkrat zapored premagali Franke, pri tem pa so pobili shtevilne odlicne vojskovodje in nekaj tisoč Frankov.⁴⁹ Ko je

skupina frankovskih trgovcev iz Novega Rima potovala s svojim blagom chez slovensko ozemlje, so jim Sloveni zaplenili celotno premoženje, tistim, ki so se temu upirali, pa so vzeli tudi življenje. Ko je za to izvedel kralj Dagobert, je kralju Samu poslal svojega poslanca Sikharja, da bi ta izposloval pravično odškodnino. Ko je poslanec uvidel, da ga kralj Samo noče niti sprejeti, si je odel slovensko haljo, da ga niso takoj prepoznali, nato pa je stopil predenj in mu sporočil gospodarjeve besede. Naposled je še dodal, da kralj Samo ne bi smel podcenjevati frankovskega ljudstva, ko pa vendar dobro ve, da je tudi on podložnik Frankovskega kraljestva s svojim ljudstvom vred. Te besede so kralja Sama močno ogorčile, zato je odgovoril, da bi bil sam s svojim ljudstvom vred sicer prav rad podložen Frankom, če bi le Dagobert in njegovi ljudje zheleli s starimi Sloveni skleniti prijateljsko zvezo. Sikhar je odgovoril, da kaj takega ni mogoče, da bi namreč Kristusovi služabniki sklenili zvezo s psi, in Samo je odgovoril: »Vi zagotovo učite vero Kristusovih služabnikov, mi pa smo njegovi psi. Zato nam je dovoljeno, da se vam za vse tisto, kar sami storite greshnega proti njegovi volji, mashchujemo z ugrizi.« Nato pa ga je takoj nagnal s svojega dvora.

Dagoberta je to razkachilo in je zbral veliko vojsko ter planil z njo nad Slovence. Vendar so ti razbili cvet frankovske vojske, sštevilne Franke pa zasuzhnili.⁵⁰ Takoj zatem pa so pohiteli na pomoč svojim slovenskim bratom v gradishchu Vogastru, ki so ga oblegali Franki, se vrgli na napadalce in jih nagnali v beg, nekaj so jih pobili, uplenili pa so vso njihovo opremo in shotore. Spodbujeni s to novo zmago, so se mnogosštevilni Sloveni podali na roparski pohod in plenjenje po Tiringiji in drugih sosednjih frankovskih mestih.

Tedaj se je vojvoda Dervan, ki je vladal tistim slovenskim mestom, ki so ostala prijatelji s Franki, potem ko je videl velike in sštevilne uspehe Slovencev, ki so vsakich znova premagali vse Franke, Frankom uprl in se pridružil starim Slovenom. Ti so se nato nekaj chasa zadrževali v Frankovskem kraljestvu in ga ropali in plenili, nato pa so se odpravili proti Italiji, kamor so prishli leta 640 ali 650,⁵¹ kjer so naredili veliko shkode, preden jih je Grimoakel porazil in so se vrnili domov.

Vendar tam niso dolgo zdržali, temveč so se znova spopadli z Dagobertom. Ta je v prvi bitki z Amorom, ki je nasledil Kubokaro, vladarja podonavskih Slovencev, izshel kot zmagovalec.⁵² Ko so za to slishali Samovi Sloveni, so se vrgli na Franke in surovo opustoshili njihove dezhele. Dagobert se je tedaj odločil mashchevati se starim Slovenom za vse njihovo zlo in se je s svojimi izbranimi najboljšimi vojschaki odpravil nadnje. Med potjo so ga prichakali sashki glasniki, ki so mu ponudili, da se bodo oni krvavo mashchevali Slovenom, vendar le pod pogojem, da jim Dagobert odpishe letni davek petstotih krav, ki so ga morali plachevati zhe od prvega frankovskega kralja Klotarja. Dagobert jih je oprostil te dajatve, vendar pa to ni prav nich pomagalo. Sloveni so namreč naslednje leto, bilo je to enajsto leto Dagobertove vladavine, znova navalili v Tiringijo in jo povsem opustoshili.⁵³ To je prisililo Dagoberta, da je oblast v Avstriji predal svojemu sinu Sigbertu,

kateremu mu je tedaj podelil kraljevski naziv, da bi obranil mejo pred Sloveni. Kljub temu pa so ti še naprej ropali in plenili po frankovskih dezhelah, tako da je naposled Dagobert iz obupa zbral tri vojske po petdeset tisoč vojakov in jih poslal nad Slovence kralja Sama.

Pokristjanjenje Samovih Slovenov

V prvi bitki s sovražnikom so v Aguntu Franki nadvladali kralja Sama, a ne toliko zaradi velikega poguma kot shtevilčne premoči. V tem času so se Sloveni spreobrnili h Kristusu veri, potem ko je pri njih pridigal evangelij sveti Kolumban. Sama je po smrti nasledil Borut, ki je bil, kot pove Latz, prvi krshčeni kralj karantanskih Slovenov. Krstil ga je blazheni Doning, učenec prevzvišenega Ruperta, škofa juvanskega in nosilca vere na Kranjskem. Kot jamstvo zvestobe je Borut kralju Dagobertu izročil svojega sina Karasta in vnuka Hotimira.

Kralj Dagobert se je nato vrgel nad Hune, ki so ropali in plenili po Borutovih dezhelah, jih povsem potolkel in razsekal. Po Borutovi smrti je Slovenom v Noriku ali Karantaniji zavladal omenjeni sin Hotimir, Lentz pa nasprotno trdi, je bil to Karast. Med njegovo vladavino je Majoran, ki je bil zelo učen mozh, Kristusovo vero pridigal ljudstvu in ga v njej pouchil.

Tedaj so se slovenski plemichi uprli Hotimirju, ker je zavrgel starodavno vero svojih prednikov in sprejel novo. Hotimirju je na pomoč priskočil bavarski knez Tasilo Drugi in je njegove podložnike prisilil k pokornosti svojemu vladarju.

Po Hotimirjevi smrti pa so slovenski plemichi znova zavrgli krshčanstvo in vse duhovnike izgnali na Bavarsko, nato so se podali v Furlanijo, se tam spoprijeli z vojvodom Ferdulfom, ga pokončali skupaj z vsemi njegovimi mozmi⁵⁴ in tudi z njegovim namestnikom Argaltom, ki ga je sploh nagovoril v tisti nesrečni takojšnji napad. Naposled je zaradi njune neubranosti in nedomiselnosti padlo velikansko shtevilo pogumnih mozih, ki bi sicer pod modrim in preudarnim vodstvom lahko premagali na tisoče nasprotnikov.

Ko je v dezheli Furlaniji vojvoda postal Penmon, oče Rachisa in Rache, so ga Sloveni brez najmanjšega sposhtovanja prisilili z njimi skleniti mir. Ko pa je vojvodski položaj nasledil Rachis, je nepremišljeno odstopil od tega dogovora in vpadel v domovino starih Slovenov □ Kranjsko □ in po njej pustoshil na veliko. Vendar pa je za to prejel zasluženo kazen, ko so oboroženi Sloveni planili nad njegove dezhele in jim, kot poroča Pavel Diakon, naredili veliko shkode.⁵⁵ Ta pisec vselej, ko govori o Slovenih, izkazuje povsem očitno nenaklonjenost temu ljudstvu in kolikor le more zmanjšuje njihovo moč in pogum. To je zato, ker so se Sloveni neshtetokrat vojskovali⁵⁶ z Langobardi, katerim pripada tudi Diakon sam. In ker so se torej Sloveni, kot smo povedali, odpovedali krshčanstvu, je Tasilo z okrepljeno vojsko znova vpadel v njihovo dezhelo in jih po nekaj bitkah porazil, nato pa jim je za vladarja postavil Valjhuna (Valdunga). Bozhjo besedo so

tedaj med Slovene širili duhovniki: Hemon in Reginald, z njima pa tudi Majoran, Gotar, Erchanbert, Reginard, Avgustin in Günther, vendar jim velikashi, ki so bili obenem tudi vitezi, niso hoteli prisluhniti.

H krshchanstvu jih je naposled spreobrnil Valjhunov naslednik Ingon na gostiji po pridigi Arna, škofa solnograshkega. Ker Valjhun/Valdung, ki ga Sigebert iz Gembloersa imenuje Ingon, ni mogel vseh velikashev spreobrniti h krshchanstvu, z ljudstvom pa mu je to uspelo narediti, je torej po škofovi slavnostni pridigi pripravil gostijo, na katero je povabil vse svoje podložnike, pri tem pa je del plemichev ločil od ljudstva. Plemiche je dal posedeti za svoje omizje, da so jim s hrano postregli v srebrnih in zlatih posodah, tistim plemichem, ki jih ni povabil za svoje omizje, pa so postregli v enakih glinenih posodah kot ljudstvo. Ko so ga vprashali, zakaj je pribor na gostiji različen, je odgovoril, da je ukazal, naj mize postrezhejo glede na odličnost gostov; kmetje imajo namrech zato, ker so pokristjanjeni in ochishcheni z brezmadezhno krvjo Jezusovo, chisto in neomadezhevano dusho, medtem ko imajo plemichi, ki so chastilci idolov, umazano in greshno dusho. Njegove besede so na navzoče slovenske plemiche naredile takshen uchinek, da so vsi pri prichi postali kristjani.

Karantansko ustolichenje vojvode

Od tedaj izvira tudi tisti svechani obred ustolichenja karantanskega vojvode. In ker z njim prejme vojvoda znamenja svoje oblasti na precej nenavaden nachin, ki je povsem drugachen od vseh drugih umestitev, si ta obred zasluži krajshi opis (vsaj za kratkocasje bralcev), cheprav bomo sicer njegove podrobnosti izpustili. V neki dolini nedaleh od gradishcha Svetega Vida je she danes mogoche uzreti rushevine starodavnega mesta, ki je tako staro, da se njegovega imena nihche vech ne spominja. Na velikem travniku pred temi rushevinami lezhi velika marmorna ploshcha. Pri kronanju novega kneza na njej sedi kmet, ki mu ta polozhaj zaradi prvenstva njegove rodbine pripada po starodavnem pravu. V desnici drzhi za vrv chrno kravo, v levici pa nadvse grdo in mrshavo kobilu. Okrog velikega kamna se zbere mnozhica vechinoma kmetov, ki prichakujejo svojega novega vladarja. Ko se ta pojavi na zacetku travnika, se h kamnu poda v svechanem spremstvu nadvse bogato odetih plemichev in velikashev. Pred njimi stopa gorishki knez, ki je kljuchar knezhjega dvora in ob nadvojvodovem praporu nosi she dvanajst manjših znamenj. Vladarju v povorki sledijo najvishji dostojanstveniki in drzhavni uradniki, ki so prav tako vsi kar se le da razkoshno oblecheni. Med njimi je edinole knez oblechen kot kmet v grobo kmechko haljo, ko se priblizhuje tistemu marmorju. In ko kmet, ki sedi na njem, ugleda vojvodo in glasno vprasha po slovensko: »Le kdo je ta, ki prihaja s takshnim razkoshjem?«, tamkaj zbrano ljudstvo odgovori: »To je nash novi vladar, ki prihaja prevzet oblast.« Kmet znova vprasha: »Mar je on pravichen sodnik? Mar stremi po blaginji domovine? Je svoboden in pogumen chlovek, poshten in chasten, pravi kristjan, branilec in

razshirjevalec svete vere?» Po vsakem od teh vprasanj mu ljudstvo pritrdi: »Ja, je takshen in tako bo tudi deloval.« Na koncu kmet she pripomni: »Le zakaj mi zdaj hoche vzeti moj sedezh?» Tedaj mu gorishki grof tako odgovori: »Za tvoj sedezh ti bo plachal sedemdeset denarjev, ti dve zhivali, kravo in kobilo pa lahko kar obdrzhish. Tvoja bodo tudi oblachila, ki jih zdaj nosi knez, ti in tvoj dom pa bosta oproshchena vseh dajatev.«

Tedaj kmet kneza posvari, pred tem ga blago udari po licu, da mora biti pravichen sodnik oziroma soditi po pravici. Nato zapusti svoj marmorni sedezh in urno odide z obema zhivalima. Tedaj se na veliki kamen povzpne knez in s strogim obrazom izvleche iz nozhnice svoj mech in z njim pomaha, nato to ponovi she v druge tri smeri, s chimer, kakor se zdi, oblubi, da bo sodil po pravici. Nato ukazhe, naj mu prinesejo vodo, ki jo spije iz kmechkega klobuka □ najbrzh kot znamenje svoje treznosti in zagotovilo, da se ne bo pustil nikoli podkupiti varljivim udobnostim shtevilnih dragocenosti. Nato zleze s kamna in se s celotnim spremstvom odpravi v blizhnjo cerkev. Ko tam nato poslusha kar najbolj svechano zapeto masho, si sleche kmechka oblachila, jih preda kmetu z marmorja in si nadene vladarska oblachila. Zatem skupaj z vsemi plemichi in velikashi sede za mizo. Po razkoshnem kosilu se vrne na travnik in tam na v ta namen pripravljenem sodishchu deli pravico tistim, ki ga zanjo zaprosijo, obenem pa v skladu z navadami te dezhele poljubno razdeli posestva in chasti. O tem obredu podrobneje pripoveduje Eneo Silvio Piccolomini, poznejshi papezh Pij II., ki je bil osebno navzoch na takshnem karantanskem ustolichenju, v svoji *Europi*.

Spopadi starih Slovenov s Franki in Bavarci

Ko so Sloveni tako utrdili svoje kraljestvo, so se pogosto spopadali z Franki. Ti so pod vodstvom Anhiza, ocheta Pipina najmlajshega, ki je bil dvorni upravitelj frankovskega kralja Teodorika, zbrali silno vojsko in leta 667 je Anhiz napadel Slovene, ki pa so njegovo vojsko pobili z njim vred.⁵⁷ Chez nekaj chasa so se Sloveni sprli s Kakanom, kraljem Avarov, cheprav so bili tudi ti slovensko ljudstvo, ki je vladalo Bavarski. Ropali in pustoshili so po Bavarski, dokler niso Kakana prisilili, da se je s svojim ljudstvom od tam odselil. Zato je leta 805 Kakan odshel h kralju Karlu Velikemu⁵⁸ in od njega zahteval, naj mu dodeli ozemlje neke med Sabarijo in Karantanijo, kjer bi se lahko naselil, ker na svojem prejšnjem ozemlju ni mogel ostati zaradi nenehnih slovenskih sovrazhnih vpadov, ki so ga naposled pregnali od tam skupaj s Huni. Tedaj so se namrech Sloveni pod vodstvom Primislava, Cemicasa, Stomira in Otogera naselili ob porechju Drave juzhno od bavarske meje. Ne dolgo za tem so se tisti Sloveni, ki so naseljevali kraje okoli Donave in v Noriku, zdruzili z Bavarci in vpadli v gornjo Panonijo, ki po rimskih opisih zajema ozemlje med Donavo, Savo in Dravo.

Nato so se odpravili nad Dakijo na drugo stran Donave, kjer so razbili, potolkli in posekali ostanke Avarov in Hunov. In ko so si pokorili ozemlja vse do Save, so

tam ustanovili naselbine Bavarcev in Slovenov.⁵⁹ Isti avtor tudi pove, da je skoraj istochasno bizantinski cesar Nikefor poslal Karlu Velikemu dva poslanca, škofa Petra in Kalista. Vladařja sta tedaj (leta 812) podpisala mirovni sporazum, po katerem so Karlu pripadale Panonija, Dakija, Istra, Liburnija in vsa Dalmacija, razen peshchice obmorskih mest, ki jih je prepustil Nikeforju. Ni minilo dolgo, ko so Dalmatinci, ki niso vech mogli prenashati nechednosti Grkov, poslali Karlu Velikemu svoje poslanca, ki so mu v navzochnosti zadarskega namestnika Pavla in zadarskega škofa Donata svechano izjavili, da se predajajo njegovi oblasti. Ko je za ta dalmatinski upor slishal Nikefor, je preklical mirovni sporazum s Karlom in v Dalmacijo poslal svojo vojsko pod vodstvom Niceta Patricija, ki je po svojem prihodu ne le povrnil vse grshke posesti, temvech zasedel she veliko vechje ozemlje. In po smrti Karla Velikega in Nikeforja, kar se je zgodilo leta 818, sta si Karlov sin Ludvik Pobožni in bizantinski cesar Leon razdelila Dalmacijo.

Upor Ljudevita Slovena

V tistem chasu je Ljudevit Sloven, vladar spodnje Panonije, ki jo danes imenujemo Pozhega, uprl cesarju Ludoviku, ker mu je ta zanikal dajatve. Povezal se je z Bolgari, Karantanci, delom Kranjcev in skupaj so zasedli velik del gornje Panonije, kar je v vzhodni Bavarski vzbudilo velik srd. To je Ludvika prisililo, da je v Aachnu sklical dezhelni zbor, ki je med drugim tudi odločil, da vojska iz Italije pohiti v Panonijo nad Ljudevita. Ko pa je Ljudevit iz prvega boja s sovrazhnikom izshel kot zmagovalec, ga je zgrabila she hujsha oholost.⁶⁰ Kljub temu je k cesarju poslal poslanca, ki so zahtevali mir, vendar pod določenimi pogoji, in che jih bo cesar izpolnil, bo Ljudevit storil vse, kar mu bo ukazal. Vendar cesar ni sprejel pogodbe, ki mu jo je predlagal Ljudevit, temvech mu je poslal svoje poslanca z drugachnim pogoji.

Ljudevit je njegov predlog odbil in sklenil nadaljevati z vojskovanjem. Zato je ukazal, da si morajo za zaveznike pridobiti she sosednja ljudstva, da se bodo pridruzila njegovemu uporu. Ljudstvo Tumuchanov, ki so bivali nedalech od Bolgarije, se je uprlo Bolgarom v zhelji, da postanejo vazali frankovskega kralja, vendar jih je Ljudevit nadvse spretno preprichal, da se namesto kralju priklonijo njemu.

Med vrachanjem kraljeve vojske iz Panonije je furlanski vojvoda Kadaloha umrl zaradi vrochice in njegovo mesto je zasedel Baklerik. Ko je prishel v dezhelo Karantanijo, ki je sodila pod njegovo oblast, ga je Ljudevitova vojska poskušala ustaviti, ko jo je napadel na obrezhju Drave, vendar jo je pognal v beg. Dalmatinski vojvoda Borna je zbral velikansko vojsko in Ljudevita napadel pri reki Kolapiji, ki ji Sloveni pravijo Kolpa.⁶¹ Tik po zachetku bitke so Balderika zapustili Godushchani, pleme, ki je prav tako zhivelu blizu Bolgarije, kljub temu pa je vojvodi uspelo s pomočjo njegove osebne strazhe izogniti se vsaj temu, da bi padel sovrazhniku v roke. V tisti bitki je padel tudi Ljudevitov tast Dragomus, ki se

je na zachetku Ljudevitovega upora pridružil njegovemu nasprotniku, vojvodi Bornu. Medtem ko so se Godushchani vrachali domov, si jih je Borna znova pokoril.

To prilozhnost pa je Ljudevit izkoristil in se je s svojo silno vojsko odpravil v Dalmacijo in pozhigal in rushil vse, na kar je naletel. Ko je Borna uvidel, da se ne more neposredno zgrabiti z njim, je vso svojo imovino shranil na varno v trdnjavo in s peshchico svojih najpogumnejših mozh nato zachel trpinčiti Ljudevitovo vojsko, zdaj z boka, zdaj od zadaj. In ko je na tak nachin pobil tri tisoč sovrazhnih vojakov in jim zaplenil tristo dromedarjev, so morali zapustiti njegovo dezhelo.

Ludovik je sklical dezhelni zbor v Aachnu, ki je odločil, da bodo na treh mestih zbrali tri vojske, ki se bodo istochasno odpravile v Ljudevitove dezhele, jih oropale in oplenile in tako preprechile Ljudevitu nove predrznosti. Prva vojska je stopila na Ljudevitovo ozemlje prek Alp v Norik, druga iz Karantanije, tretja pa prek bavarske in gornje Panonije. Vendar so prvi vojski napadli zhe med prechkanjem Alp in sta zato zamujali. Vech sreche je imela tista vojska, ki je shla chez Karantanijo, saj je kar trikrat premagala sovrazhnika in uspesno prechkala reko Dravo in dosegla svoj cilj. Kljub temu Ljudevit ni prav nichesar ukrenil niti ni z nasprotnikom poskusil skleniti miru. Vse tri vojske so se naposled združhile in skupaj ropale in pustoshile po Ljudevitovem ozemlju. Vojska, ki se je prebila chez gornjo Panonijo, je pri prehodu chez Dravo zaradi kuzhnega zraka zbolela in shtevilni so pomrli. Frankovske tri vojske so sestavljale združhene sile Sashke, vzhodne Francije, Nemchije, Bavarske in Italije.

Ko pa so se vse tri vojske vrnile domov, so se Karmolanci, naseljeni v okolici Save in skoraj na meji z Furlanijo, predali Balderiku, kar je nato storil tudi tisti del Karantancev, ki so bili dotlej Ljudevitovi zavezniki. Ko je Ljudevit izvedel, da iz Italije prihaja v Panonijo mogochna vojska, je zapustil mesto Sesek (Siscia) in odshel k dalmatinskim Sorabimom. Ko je bival pri njih, je ugotovil, da ga namerava eden od tamkajshnjih knezov izdati, zato ga je pokonchal in zavladal njegovemu mestu. Nato je kralju sporočil, da bi se rad z njim srechal na nekem varnem kraju. Ker ga kralj ni hotel sprejeti, se je Ljudevit odpravil k Bornovemu stricu Ladu Slovenu, ki ga je kralj Ludovik postavil za namestnika v Dalmaciji. Ko je pri njem nekaj chasa bival, je padel kot zhrtev Ladove izdaje. In tako je ta svet zapustil slavni Ljudevit. Njegovo vojskovanje proti razlicnim ljudstvom in druge njegove podvige opisuje pergamentni zvezek,⁶² ki ga hranijo v Linskem samostanu, kjer so tudi podatki o shtevilnih drugih slovenskih vojnih podvigih.

Slovenska vojna s Franki

Prav ti stari Sloveni so za chasa frankovskega kralja Arnulfa prishli v njegovo kraljestvo. Zaradi nekih krivic, ki so jim jih Franki naredili, so v vech pokrajinah naredili toliko shkode, da se je nadnje podal kar Arnolf sam. Njegovo vojsko so

porazili in jo nadvse okrutno vso pokončili.⁶³ Ta avtor tudi pripoveduje, kako je Arnulf, kralj in cesar Frankov, prishel na Bavarsko, da bi preprečil slovenske vpade. In ko je izvedel, da so ti pravkar izvršili strashen pokol njegovih mozh in zmagali, se je najprej nadvse uzhalostil, nato pa je zachel tarnati in nashtevati vse frankovske zmage, zaradi katerih so bili do tistega chasa skoraj nepremagljivi, dokler jih zdaj ni naposled le pognala v beg slovenska vojska. Slovenska vojska je napredovala in je zasedla ozemlje, ki so ga po reki Marahavi oziroma Moravi poimenovali najprej Maravanija, nato pa Moravska.⁶⁴

Ustanovitev Moravskega kraljestva

Iz Moravske so izgnali ostanke Markomanov in se tam sami nastanili. Tako so obhutno razshirili svoje kraljestvo. To kraljestvo moravskih Slovenov je obsegalo Ogrsko, Cheshko in Rusijo⁶⁵ in je takshno tudi ostalo, dokler je vladal she Svetopolk, predzadnji moravski kralj. O njem Pier Francesco Giambullari pishe tako:⁶⁶ »Vladal ni samo mirnim, temvech tudi miroljubnim, Rusiji, Poljski, Moravski in Cheshki, ki so vse dezhele, katerih prebivalci so po svoji naravi privrzheni orozhju in z veliko mozhmi, ki bi jih bilo mogoche uporabiti tudi za najvechje podvige. Ti moravski Sloveni so se velikokrat vojskovali s Franki, Germani in Sasi.⁶⁷ Velike nadloge so prinesli tudi Polovcem, danashnjim Tatarom.⁶⁸ To kraljestvo, ki je trajalo vse do leta 991, ko so ga po smrti kralja Svevlada zasedli Ogri, Poljaki, she najvech pa Chehi, podrobno opisujeta Artin Kromer in Jan Dubravski.

V chasu, ko je bila moravska prestolnica v Velegradu, je Moravska postala krshchanska dezhe; kot trdi Venceslav Cheh, je njen tedanji kralj Svetopolk s svojim ljudstvom vred sprejel krshchanstvo od Filozofa Cirila, ki se je prej imenoval Konstantin. Ker je bil baklonosec vere pri Bolgarih, Rashanih in Moravcih, se mi zdi, da moram vsaj na kratko opisati njegovo zhivljenje.⁶⁹

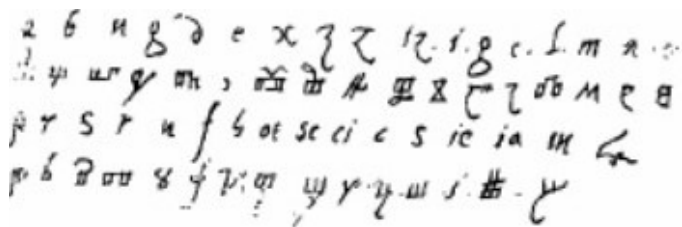
Sveti Ciril in Metod

Ciril je bil Grk, ki se je rodil v Tesalonikih, danes Solunu, plemenitemu ochetu Leonu. Sprva so ga imenovali Konstantin Filozof. Leta 887 ga je tretji rimski papezh z imenom Hadrijan postavil za vodjo velegradske cerkve. Postal je tudi prvi moravski nadshkof, prej je h krshchanstvu spreobrnil Bolgare, Srbe in dalmatinskega kralja Svetopeleka, nato tudi moravskega kralja Svetopolka skupaj z njegovim celotnim ljudstvom, ki je mejilo na reko Vislo, Donavo in Vago. Po petih letih vodenja Moravske cerkve se je Ciril temu dostojanstvu odpovedal in je s privoljenjem Hadrijanovega naslednika papezha Shtefana na ta polozhaj postavil svojega brata Metoda, s katerim je kralj Svetopolk mlajshi nekoch zelo grdo ravnal. Pred svojim odhodom na lov je mladi kralj ukazal nadshkofu Metodu, naj drugo jutro pochaka z masho do njegove vrnitve. Metod je pochakal do opoldneva, nato

pa iz strahu, da ne bi z odlaganjem omalovazheval službe Bozhje, in tudi, ker je ljudstvo, ki se je sicer zbralo v velikem sštevilu, zhe zachelo odhajati iz cerkve, raje ni vech chakal in tudi ne sposhtoval kraljevega ukaza, temvech je zachel z mashevanjem. In prav tedaj, ko se je povzpел pred oltar, je prishel kralj z velikim spremstvom lovcev in s pasjim tropom ter z velikim hrupom in s pasjim lajezhem takoj stopil v cerkev in izvlekel svoj mech. Komaj se je zadržhal, da ni z njim ranil nadshkofa, je pa zmetal z oltarja vse predmete. Brez omahovanja je Metod takoj odpotoval na Cheshko, mladega kralja izobchil in v celotnem njegovem kraljestvu prepovedal mashevanje. Za kratek chas se je zadržhal na Cheshkem, nato je odhitel v Rim k svojemu bratu Cirilu. Malo zatem so ga znova poklicali na Moravsko, ko pa se je preprichal, da je kralj izjemno ohol in hudoben chlovek, ki nadvse okrutno ravna z duhovniki, in ker ni mogel vech prenashati tolikshne izgube in propada svoje fare, se je vrnil v Rim, kjer je leta 907 umrl. Pokopali so ga v tamkajshnji cerkvi Svetega Klementa, chigar telo je Metodov brat Ciril dal prepeljati s Krimskega polotoka, danes imenovanega Spodnja Tatarija.

Sloveni, ki jih je h krshchanstvu spreobrnil Ciril in katerim je na njihov slovenski jezik prevedel *Staro* in *Novo zavezo*, so zheleli, da se masho in drugo bogosluzhje opravlja v slovenshchini. To njihovo proshnjo je rimski papezh predstavil zboru kardinalov, po nekaj prvih protestih se je zaslislhal glas, ki je rekel: »Gospoda naj slavijo vse dushe in naj vero Vanj izjavljajo v vseh jezikih!« Tako so slovensko proshnjo papezhu odobrili in njihovi duhovniki, she zlasti pri liburnijskih Slovenih, ki so podlozhniki norishkega nadvojvode, imajo she dandanes masho in drugo bogosluzhje v svojem materinem jeziku, ker latinshchine ne razumejo niti besede. Slovensko pisavo so tudi knezi Norika prevzeli za javno uporabo⁷⁰ in jo je mogoche videti v cerkvi Svetega Shtefana.

Slovensko ljudstvo uporablja dve pisavi, chesar ne premorejo ne Grki ne Latinci. Eno pisavo je iznashel Ciril in se imenuje cirilica, drugo pa si je izmislil sveti Hieronim in se imenuje bukvica,⁷¹ videti pa je takshna:

Cirilico pa pishejo tako:

Et la churuleza sta con
 as. bar. uide. glagolice. dobro. ies. scurieri. siebo. semglie
 q. or. G. s. e. x. sz L
 ue. i. rako. ludi. mislii. nase. or. pokoi. ariz. slow.
 H. H. cc. A. M. N. o. π. p. c
 auard. ue. fi. hir. pri. o. od. zi. ciaru. chicru. scai. seni.
 m. o. f. x. v. w. ō. z. v. t. u. y

Ti dve vrsti pisave sta, kot sem zhe povedal, iznashla sveti Hieronim in Ciril, ki ju vsi Sloveni hranijo v vechnem spominu, she najbolj pa Chehi in Poljaki.

Prevod in priredba Peter Amalietti

¹ V IV. knjigi, pogl. 11 *Institucija*

² Iz gole gospodarnosti bom odslej pri prevodu etnonima Slavi včasih izpustil pridevnik 'stari', vselej ko torej odtlej pishe le Sloveni, lahko v duhu prej dodate stari. O mladih Slovenih namreč Orbini pishe shele v drugem delu, ki pa ga nash prevod ne vključuje. (op. prev.)

³ Kot poročajo Nizozemec Peter Crusber v tretji knjigi o Severnjakih, Witikind iz Wagriena v prvi knjigi o Germaniji in Aleksander Gwagnin v svoji *Sarmatiji*.

⁴ V svoji četrthi knjigi

⁵ Solin v 32. knjigi

⁶ Kot pishe Althamer v svojih komentarjih Tacita.

⁷ Kot to prikazuje Olaus Magnus na svojem zemljevidu.

⁸ Avtor najbrž misli na sani, cheprav zanje ne uporabi italijanske besede *slitta*, ki izhaja iz langobardske *slite*, katere koren prepoznamo tudi v *sleiten*. (op. prev.)

⁹ Kot poroča Solin v 25. pogl. *O Severnjakih*.

¹⁰ Kot pishe Münster v četrthi knjigi *Kozmografije*.

¹¹ Kot poročajo Metod Muchenik, opat Prüma v svojem *Letopisu*, Jordanes Alan v prvi knjigi o Getih, Pavel Diakon in Franciscus Irenicus v prvi knjigi, pogl. 48.

¹² Reka Don

¹³ Kakor pishe Albert Krantz v drugem pogl. *O Shvedski*.

¹⁴ Kot lahko beremo pri Witikindu iz Wagriena v prvi knjigi o Germaniji in Irenicusu v prvi knjigi, 8. pogl..

¹⁵ v svoji prvi knjigi o Cheshki

¹⁶ Kot dokazuje David Hitreus v tretji knjigi o Sashki, Paolo Giovio v *Moskovskem zakoniku*, kot tudi Johannes Werner in Laurentius Surius.

¹⁷ Kot pishe Strabo.

¹⁸ Kakor pishe Aleksander Gwagnin v svoji *Sarmatiji*.

¹⁹ Kot pishe Aventinus v drugi knjigi.

²⁰ Kot pricha Jordanes Alan v svoji knjigi o Getih.

²¹ Prvi v drugi knjigi o Venetih, drugi pa v *Moskovskem letopisu*

²² Kot pishe Rinald Britanski v prvi knjigi Kronik.

²³ v svoji prvi knjigi *O poreklu Frizijcev*

²⁴ Kot lahko beremo v *Nizozemskih kronikah*.

²⁵ V prvi knjigi *O Bavarcih*

²⁶ Kvint Kurcij v sedmi knjigi

²⁷ Don

²⁸ Kot poroča David Hitreus v tretji knjigi *O Sashki*.

²⁹ Labe

³⁰ V četrthi knjigi

³¹ V tretji knjigi, 5. pogl.

³² Kot vem, je bil Prokopij prvi, ki je te Slovence in vojne, ki so jih bili z Rimljani, opisal v prvi knjigi o Gotih..

³³ V I. Dekadi, knjiga 8

³⁴ V izvirniku Slauonia (op. prev.)

³⁵ Kot poroča Alessandro Sculteto v svojem *Letopisu*.

³⁶ Kot poroča Pavel Diakon v 18. knjigi in Zonara, ko pishe o Mavriciju.

³⁷ Kot pishe Diakon v knjigi 18., Zonara in Biondo v I. Dekadi, osma knjiga

³⁸ V izvirniku Slauonia

³⁹ Kot pishe Diakon v tretji knjigi, poglavje 46

⁴⁰ O tem lahko beremo v *Konstantinopolskih komentarjih*.

- ⁴¹ Kot navajata Farold in Niccolo Doglioni..
- ⁴² Po Aventinovem porochilu v tretji knjigi
- ⁴³ Kakor porocha Lucio Fauno v knjigi 6.
- ⁴⁴ Kakor pishe Pavel Diakon v tretji knjigi, pogl. 29, *Zgodovina Langobardov*.
- ⁴⁵ Kakor pishe Johannes Aventinus v tretji knjigi.
- ⁴⁶ Pove Fauno v osmi knjigi.
- ⁴⁷ Kakor beremo pri menihu Aimonu v 4. knjigi, pogl. 9, o frankovskih prigodah.
- ⁴⁸ Kot pove Aimon.
- ⁴⁹ Tako pishe Karel iz Wagrena v sedmi knjigi *O Venetih*.
- ⁵⁰ Kot porocha Aimon v chetrti knjigi, pogl. 23.
- ⁵¹ Kot trdi Bardi.
- ⁵² Kot pishe Karel iz Wagrena v sedmi knjigi.
- ⁵³ Po Aimonovem opisu v chetrti knjigi, pogl. 26.
- ⁵⁴ Kot pishe Pavel Diakon v tretji knjigi, pogl. 23.
- ⁵⁵ Kot pishe Pavel Diakon v tretji knjigi, pogl. 52.
- ⁵⁶ Kot pishe Biondo v *I. Dekadi*, knjiga 10.
- ⁵⁷ Kot porocha Johannes Aventinus v chetrti knjigi.
- ⁵⁸ Kot trdita Petri Suffridi in opat Reginon v drugi knjigi.
- ⁵⁹ Kot porocha Johannes Aventinus v chetrti knjigi.
- ⁶⁰ Kot pishe Aimon v knjigi 2, pogl. 106
- ⁶¹ Kot pove Latz.
- ⁶² Kot pishe Johannes Aventinus,
- ⁶³ Kot lahko beremo pri Reginonu v 2. knjigi.
- ⁶⁴ Kot pishe Beatud Renanus v prvi knjigi svoje *Germanije*.
- ⁶⁵ Kot piche Franciscus Irenicus v svoji 12. knjigi.
- ⁶⁶ V svoji drugi knjigi
- ⁶⁷ Kot porocha Wolfgang Latza v knjigi 9.
- ⁶⁸ Kot pishe Reginon v 2. knjigi.
- ⁶⁹ In to na temelju trditev Popa Dukljanina, Jana Dubravskega, kot tudi Avgustina Moravskega v njegovih zhivljenjepisih nadshkofov iz Oloumuca.
- ⁷⁰ Kot pishe Johannes Aventinus v 4. knjigi.
- ⁷¹ Orbini pisavo sicer imenuje buchvice, torej bukvice, vendar je to glagolica. (op. prev.)

MAVRO ORBINI (? – ?, Dubrovnik), zgodovinar, prevajalec. Rojstni kraj in datum sredi 16. stol. nista povsem zanesljiva (1540, 1550, 1563, morda v Kotorju, odkoder izvira trgovska družina Orbini / Orbin; podobno letnica smrti: 1610, 1611, 1614). Sholanje v Dubrovniku, od 15. leta benediktinec, pozneje opat. Pri koncu 16. stol. vechkrat biva v Italiji, kjer raziskuje po knjižnicah in v Pesaru 1601 objavi svojo knjigo *Il regno de gli Slavi* (Kraljestvo Slovanov), napisano na pobudo mecena Marina Bobaljevicha (bogata dubr. plemič, zaradi umora v mladosti emigrant v Italiji; na zachetku knjige obsežno posvetilo njemu), ki financira tudi tisk razkoshnega folianta: nad 500 strani, 28 cm, ilustracije, vinjete, inicialke, grbi. Ta markantni pregled slovanske zgodovine pritegne številne izobrazhence, kljub mnenju, da avtorjeva italijanshchina ni briljantna. Vatikan 1603 knjigo uvrsti v indeks, uradno zaradi omemb »heretichnih« piscev (protestantskih, pravoslavnih), gotovo pa je vzrok tudi hvalnica Slovanov. Vrednost knjige ni toliko v izvirnosti, saj je pravzaprav »povzetek povzetkov« (avtor je vključil tudi svoj ital. prevod lat. predloge t. i. *Letopisa popa Dukljana*, ki je zgodovinski spis katol. duhovnika iz 12. stol. v Baru), temveč bolj v zbranem gradivu z navedbami virov, med katerimi so danes mnogi izgubljeni, zato nepreverljivi.

Knjiga je v grobem dvodelna: prvi del opisuje širšo zgodovino vseh Slovanov v prepletu mitologije, legend in zgodovinskih podatkov, drugi del je bolj faktografski, ker obravnava avtorju chasovno in prostorsko blizhje juzhnoslovanske drzhavne tvorbe od Dalmacije do Bolgarije. Jedro celote je panslovanska teza, povzeta po sto let starejšem hvarskem dominikancu Vinku Pribojevichu, da so Slovani potomci Noetovega sina Jafeta. Orbini vse t. i. jafetite (evropidi / indoarijci / kavkazijci / belci – med njimi Venete, Ante, Ilire, Gote, Vandale itd.) istoveti pod pojmom »Slavi«. Poudarja bojevitost in razširjenost Slovanov, a jih ne idealizira; omenja njihovo krutost, enako kot pri drugih. Slovanska pradačna razširjenost v Evraziji sicer ni zgolj patriotska fantazma, saj je znano, da so sanskrtu najblizhji slovanski jeziki, še posebno slovenshchina. Zhe ruski letopisec Nestor (11.-12. stol.) govori o Slovanih kot celoti, izvirali naj bi z Donave (po Pribojevichu iz Ilirika trije rodovi: Cheh, Leh, Rus). Panslavizem je bil v 16. in 17. stol. aktualen zlasti med Hrvati, obleganimi od vseh strani (Nemci, Ogri, Benechani, Turki), zato so iskali perspektive v širnem slovanskem, zlasti poljsko-ruskem zaledju; polihistor Juraj Krizhanich je v 17. stol. potoval v Rusijo z namenom dosechi vseslovansko zdruzhtev tudi s skupnim jezikom, v katerem je pisal. Orbini ima marsikaj podobnega tudi s kranjskima polihistorjema Schoenlebnom in Valvasorjem.

Vsekakor je knjiga *Il regno* relevantna vsaj z obilico podatkov, do katerih so mozni tudi kakshni pridrzhki; je pa danes v kulturni antropologiji vse bolj uposhtevano dejstvo, da se v legendah in mitologiji skrivajo realna zgodovinska jedra. Orbini je imel velik vpliv na vse poznejshe raziskovalce slovanske zgodovine.

Tukaj je objavljen zaokrozhen zachetek prvega dela (splošna zgod. Slovanov, posebno juzhnih) do Cirila in Metoda z omembo sv. Hieronima kot tvorca glagolice (na drugem mestu v knjigi ga omenja tudi kot prevajalca *Biblje* v slovanshchino; obe trditvi je negiral zhe sodobnik jezuit Bartol Kashich, 1575-1650). Podnaslovi in delitev na odlomke ter v fusnote izpostavljene oshtevilchene opombe so priredba prevajalca; izvirnik je natisnjen kompaktno, pri chemer so citirani avtorji sproti navedeni znotraj besedila.

(Op. ur. I. A.)

SPOMINI NA LJUBLJANSKI KONGRES SVETE ALIANSE (1821 - 2021)

Kmalu bo poteklo dvesto let, odkar je bila Ljubljana kot glavno mesto Ilirskega kraljestva skoraj pol leta v središču najvišjega političnega in vojnega dogajanja v Evropi. Ob tem sklepi ljubljanskega kongresa Svete alianse niso ostali brez posledic niti za dogajanja na drugih kontinentih.¹

Udeležba na ljubljanskem kongresu, ki je uradno potekal od 10. januarja do 22. maja 1821, je bila veličastna. Udeležili so se ga avstrijski cesar Franc I., ruski car Aleksander, kralj Dveh Sicilij Ferdinand I.,² modenski vojvoda Franc IV. ter še okoli 500 ministrov in predstavnikov Francije, Velike Britanije, Prusije in številnih drugih držav.³ Z izbiro Ljubljane za kraj kongresa je bilo možno med drugim tudi na simbolni ravni pokazati vrnitev velikih območij v Evropi, med njimi tudi Napoleonovih Ilirskih dežel, ponovno pod habsburško krono. Hkrati naj bi kongres vsem podanikom, ne le prebivalstvu na ponovno pridobljenih ozemljih, prepričljivo pokazal, kako bodo stare monarhije v bodoče svojo oblast zagotavljale s skupnim delovanjem, in če bo to potrebno, tudi s skupno vojaško silo.

Zhe dunajski kongres (1814 / 1815) je avstrijski monarhiji povrnil ozemlje Benesške republike in Ilirskih dežel, vključno z Dubrovniško republiko, meja avstrijskega cesarstva na Apeninskem polotoku pa je segala do reke Pad. Preostali del Italije je bil razdeljen med sedem držav, katerih vladarji so bili prav tako vechinoma v sorodu z avstrijskim dvorom.⁴

Franc I. je na kongres v Ljubljano prishel ne le kot avstrijski cesar, ampak tudi kot *kralj Ilirskega kraljestva*, in s tem v glavno mesto ene izmed svojih kraljevin. Tudi Slovenci naj bi to razumeli kot dokaz, da se z vrnitvijo pod habsburško krono njihova vloga, ki so jo imeli v Napoleonovih Ilirskih deželah, ni bistveno zmanjšala.

Toda ideje o drugachni evropski ureditvi tudi s prenehanjem Napoleonovih držav niso nikoli povsem izginile. V avstrijskem cesarstvu so bili utemeljeno prepričani, da odnos do prejšnje ureditve tudi na Slovenskem niti zdalech ni tako negativen, kot je sicer bil v drugih avstrijskih deželah. Med Slovenci, posebno med mladino in inteligenco, je bila še vedno močno prisotna ideja o Zedinjeni Sloveniji iz chasa Ilirskih dežel, in to se je odrazilo tudi v chasu kongresa.

Ko so avstrijski chasopisi poročali »iz *Ilirije*« o dogajanju na kongresu, so pisali tudi o sštevilnih srečanjih, ki jih je imel v tem času cesar Franc I. s predstavniki oblasti in raznih združenj. Še posebno zanimivo je bilo njegovo srečanje z ljubljanskimi profesorji, njegov govor ob tej priložnosti pa so chasopisi povzeli kar v celoti. V njem je cesar navzochim med drugim jasno razložil naslednje:

»Gospoda moja! ... Sedaj so nove ideje na pohodu, a jih ne morem odobravati in jih nikoli ne bom odobral ... zakaj jaz ne potrebujem učenjakov, temveč dobrih, poshtenih meshchanov. Mladino vzgojite za take, to je vasha naloga. Kdor meni služi, mora učiti tako, kot zapovedujem jaz, kdor tega ne more ali prihaja z novimi idejami, ta lahko gre ali pa ga bom odstranil.«⁵ Kako znano zvenijo te besede še danes!

Vzhodnoevropski monarhi so se torej dobro zavedali, da bo za nadaljnji obstoj absolutistichnih monarhij, ki so bile ponovno vzpostavljene po Napoleonovem porazu, potrebno njihovo skupno delovanje.

Pobudo za sklenitev t. i. Svete alianse je dal ruski car Aleksander. Tako so vladarji Avstrije, Rusije in Prusije 26. septembra 1815 v Parizu sprejeli posebno zavezo, da bodo svojim podložnikom in armadam vladali kot »rodbinski očetje«. Hkrati pa si bodo »ob vsaki priliki in na vsakem kraju nudili podporo in pomoč«. Takšna »pomoč in podpora« pa bi bila seveda še toliko bolj potrebna, če bi se kjerkoli in kadarkoli ponovno pojavile ideje iz Napoleonovih časov. Še posebno avstrijski monarhi so bili trdno prepričani, da je v vechnacionalnih državah absolutna monarhija edina ustrezna oblika oblasti, saj naj bi vsaka liberalnejša tvorba pomenila grožnjo za njen razpad.

Vendar pa je Napoleon še celo s Svete Helene sporočal Evropi, naj program prihodnosti temelji na nacionalnih težnjah narodov.⁶ Tako je le nekaj let po »zmagovitem« dunajskem kongresu prishlo do revolucije v Španiji s ponovno uveljavitvijo ustave iz časa Napoleona. Ko se je revolucionarno gibanje uspešno preselilo še v Kraljevino Dveh Sicilij v južni Italiji, so se v Avstriji zavedali podobne nevarnost za Kraljevino Lombardijo in tudi za Ilirsko kraljestvo. Zato so vojashki pohodi, ki so jih v času kongresa vodili iz Ljubljane proti upornim kraljevinam, pomenili jasno opozorilo, da bodo vse evropske monarhije skupaj nastopile proti vsakemu poskusu spreminjanja obstoječega reda v kakršno koli drugo liberalnejšo obliko vladavine. Tako je bil eden od najpomembnejših ciljev Ljubljanskega kongresa ukinitiv strah zbujajoče ustave v Kraljestvu Dveh Sicilij in vrnitev absolutne oblasti kralju Ferdinandu I.

Kraljestvo Dveh Sicilij je nastalo z Dunajskim kongresom leta 1815, ko so najprej odstavili kralja Murata, ki je bil Napoleonov svak, in na oblast vrnili Ferdinanda I., habsburshkega sorodnika iz rodu Burbonov. Ker so za prevratom stali nekdanji Muratovi chastniki, ki so se združili v tajno zvezo karbonarjev, so v Avstriji in Rusiji v tem zagledali dolgo Napoleonovo roko. Strah o njegovem ponovnem

pobegu in vrnitvi na oblast, tokrat s Svete Helene, najbolj oddaljenega in osamljenega skalnatega otoka v južnem Atlantiku, se je znova razširil med monarhi.

Najprej je bilo potrebno pred revolucionarno vlado Kraljevine Dveh Sicilij zakriti namen in dejansko vlogo Avstrije pri nameravanem podvigu. Zato so kralja Dveh Sicilij na ljubljanski kongres formalno povabili severni vladarji, da bi »osebno posredoval med svojimi *zapeljanimi* narodi in državami, katerih *mir so ogrožali*.«⁷ Mir velikih monarhij Avstrije, Rusije in Prusije so torej ogrožali prebivalci tega majhnega kraljestva, ki so si dovolili z ustavo omejiti oblast svojega kralja.⁸

Ugotovitvam vodilnih monarhov o nevarnosti za splošni mir v Evropi so se na kongresu bolj ali manj dosledno pridružili vsi drugi udeleženci. S tem so bili določeni pogoji, da se je lahko zachel pohod avstrijske armade nad uporno kraljevino, ki bi se mu po dogovoru v primeru potrebe pridružil še ruski car Aleksander s svojo veliko armado. Vendar taka pomoč sploh ni bila vech potrebna, saj je bilo Kraljestvo Dveh Sicilij premagano zhe med trajanjem ljubljanskega kongresa. Kralj Ferdinand I. se je lahko zmagoslavno vrnil v svojo državo. Takoj je prelomil tudi svojo prisego, ki jo je dal parlamentu pred odhodom v Ljubljano na kongres, da zarotniki ne bodo trpeli nobenih posledic. Po vrnitvi na oblast je seveda z njimi krvavo obrachunal.

Dogajanje na ljubljanskem kongresu Svete alianse dobro ponazarja sistem absolutne monarhichne oblasti, ki je bila ponovno uveljavljena po Napoleonovem padcu. Nachela za izvajanje intervencij in ustrezni sporazumi, ki so bili sprejeti na tem kongresu, so kasneje omogochili, da je lahko tudi avstrijsko revolucijo leta 1848 pomagala uspesno zatreti ruska armada.⁹

Dunajski in ljubljanski kongres sta neposredno povezana tudi z zhivljenjem francoskega cesarja Napoleona. Medtem ko so si med dunajskim kongresom leta 1815 predstavniki evropskih velesil, ki so premagale Napoleona, veselo delili njegovo veliko in bogato zapushchino, je mednje kot strela z jasnega udarila strashna vest, da je Napoleon pobegnil z otoka Elba in se zmagoslavno vrnil v Francijo. Nasprotno pa je bil strah, da bi se kaj takega lahko zgodilo tudi med ljubljanskim kongresom, zhe odvech. Pri koncu ljubljanskega kongresa se je namrech s Svete Helene, najbolj osamljenega otoka v južnem Atlantiku, vrachala ladja, ki je nosila sporochilo o Napoleonovi smrti.

Ljubljanski kongres je ostal v slovenskem spominu she dolgo po njegovem zakljuchku.¹⁰ Tako so v Ljubljani po njem poimenovali Kongresni trg, Cesto dveh cesarjev, hisho Pri Ruskem carju in podobno.

¹ Dr. Vladimir Shenk: *Kongres Sv. alianse v Ljubljani*, Ljubljanska knjigarna, Ljubljana, 1944, str. 176.

² »Decembra 1816 so Burboni združili Neapeljsko kraljestvo s Kraljevino Sicilijo pod krono Kraljevine Dveh Sicilij«, *Neapeljsko kraljestvo*, Wikipedija, zadnja sprememba 25. 9. 2017 ob 16:31.

³ *Ljubljanski kongres*, Wikipedija, zadnja sprememba 3. 5. 2018 ob 18:51.

⁴ Shenk (1944), str. 8.

⁵ Iz poročila dunajskega chasopisa *Allgemeine Zeitung* 7. 2. 1821 v članku »Iz Ilirije« o govoru cesarja Franca ljubljanskim profesorjem. Ljubljanski škof Avguštin Gruber pa je v pogovoru z Grentzem dejal, da »brez popolne preosnove licejev in drugih vzgojnih zavodov ter brez takojšnjega odpusta treh četrtin vseh profesorjev v monarhiji ni mogoče obnoviti sposhtovanja do vere in javnega reda.« Shenk (1944), str. 10 in 11.

⁶ Shenk (1944), str. 10, Griewank, str. 293.

⁷ Shenk (1944), str. 29.

⁸ Zanimivo je, da so se tudi revolucije po Evropi leta 1848 prischele na Siciliji. *Revolutions of 1848*, Wikipedija, zadnja sprememba 23. 9. 2019 ob 22:12.

⁹ *Revolutions of 1848*, Wikipedija, zadnja sprememba 23. 9. 2019 ob 22:12.

¹⁰ »Prav gotovo pozna zgodovina Kranjske vech bleshchechih trenutkov, vendar pa tako sijajnih, kot jih je prezhivljala v prvih petih mesecih leta 1821, she ni dozhivela«. Tako je v chasu kongresa v svojem dnevniku zapisal Henrik Costa (1796–1871), kasneje znana osebnost nashega drushtvenega in politichnega zhivljenja. *Kongres Sv. alianse v Ljubljani*, spletni portal Kamra, Barbka Shkerl, zadnja sprememba 19. 12. 2018 ob 11:41.

Vprashalnica

Ivo Antich

K VPRASHANJU O NATANCHNOSTI PREVODOV

(tokrat le naslovov)

V ozrachju globalne »kronske« pandemije se marsikdo spomni na Márquezov roman *Ljubezen v chasu kolere* (El amor en los tiempos del cólera, 1985), ki je po svoje aktualno zgovoren zhe z naslovom. Slovenski prevod v naslovu ponuja odmik od chasovne mnozhine izvirnika: *Ljubezen v chasu kolere* (Nina Kovich, 1987); prevodi v nekaterih drugih jezikih ohranjajo mnozhino, npr. nem. *Die Liebe in den Zeiten der Cholera*, ital. *L'amore ai tempi del colera*. Poseben izgovorno-pravopisni »shtos« omogocha franc. *L'Amour au(x) temps du choléra* ... Po Márquezu, ki je za mnoge kralj ali celo izumitelj t. i. magichnega realizma (cheprav je predvsem magichno uspesen »follower-mixer« po Kafki, Asturiasu, Sábatu, Carpentieru, Donosu, Faulknerju, Bontempelliju itd.), je kuzhnih chasov vech. Bo kar drzhalo: pred dobrim stoletjem sifilis, tbc, shpanska gripa, v zadnjih desetletjih ebola (opichja-netopirska), ptichja, prashichja, kravja epizoda, in komaj se je svet navadil na aids in mnozhichne atentate, zhe je dobil »kitajsko gripo«, ki je menda tudi netopirska (spet stik z literaturo: netopir kot simbol vampirstva, drakulovstva); vojne s trumami beguncev so prav tako nekakshna vrsta kuge. Na Pushkinovo dramo *Gostija v chasu kuge* pa seveda pomisli le kak slavist.

V navezi na pandemijski chas karantenskih osamitev in zaprtih meja, ob katerih so onemeli protesti zoper Orbánove zhice, ter na Márquezovih »sto let samote« se znatnejshi prevajalski kavelj pojavi ob drugem njegovem romanu (za nekatere je to novela ali zgodba): *El coronel no tiene quien le escriba* (1961; »coronek« ni tukajshnji lapsus, temvech je pach tak shpanski zapis). Slovenski prevod se glasi: *Polkovnik nima nikogar, ki bi mu pisal* (Nina Kovich, 1979). Zaplet z določenim slovničnim pravilom povzrochi kapitalno dvoumnost: ali polkovnik nima nikogar, kateremu bi pisal, ali pa nima nikogar, kateri bi mu pisal (oziralni zaimek, kot je v drugi možnosti, v podobnih primerih ni najboljši; sicer pa zhe SP62, sledech tradicionalni slovnici, svetuje, da se ga vseeno rabi, »kadar bi bil *ki* dvoumen«). Nasprotni pomen v shpanshchini bi bil: *El coronel no tiene a quien (el) escriba / ... a quien escribir* (s konjunktivom ali z nedoločnikom).

Prevodi »polkovnishkega« naslova v drugih jezikih so brez dvoumnosti, cheprav je slovenshchina s svojo arhaichnostjo sicer v marsichem bolj natanchna od njih (dvojina / mnozhina, sklanjatve, spregatve itd.). Nekaj evropskih primerov:

angl.: *No one writes to the colonel – and other stories*

nem. *Der Oberst hat niemand, der ihm schreibt*

fran. *Pas de lettre pour le colonel*

ital. *Nessuno scrive al colonnello*

rus. *Polkovniku nikto ne pishet'* (povest')

srb. *Pukovniku nema ko da pishe* (prev. Silvija Monros-Stojakovich)

hrv. *Pukovniku nema tko da pishe* (prev. Milivoj Telechan, Zg. 1978; nespremenjeno v vseh izdajah vse do danes; toda gledalishka priredba v HNK Split leta 2004 se v duhu osamosvojenega postYU prenavljanja hrvashkega knjižhnega jezika izogne »srbskemu dakanju« z nedolochnikom: *Pukovniku nema tko pisati*).

Gre za pisateljsko-prevajalski magichni realizem v chasu / chasih kuge?

(marec 2020)

Rajko Shushtarshich

JE TO, KAR IMAMO Z(A)DAJ, SHE SVOBODNI INTERNET?

(virusi: rachunalnishi, koronski)

*Individuum ne more spremeniti sistema,
labko pa ne dovoli, da bi sistem spremenil njega.
In to ni malo!*

Rajko Shushtarshich

Naj se she tako varujemo in naj nas she tako varuje sistem, z gotovostjo se ne moremo izogniti nobeni vrsti virusov. Brez panike, imamo vrsto protivirusnih programov, ki nas zashchitijo – nasho programsko opremo, nashe stvaritve na internetu. Internet je globalen.

Prav zdaj, ko to pishem, je v veljavi shirsha karantena, ki naj bi ukrotila COVID-19, bolezensko stanje, ki ga povzrocha virus SARS-CoV-2 (pogovorno »koronavirus«). Razglashena je pandemija, nalezljiva bolezen je zajela chloveshko populacijo po vsem svetu.

Ker spadam med bolehe in ostarele, sem povrh vsega tudi ciljna (ali t. i. rizichna) populacija za ta virus oz. za to bolezen. Brez panike.

Pojem pandemija je iz starogrshke besede pan »vse« in demos »narod«, zadeva torej vse pripadnike naroda: vse tiste, ki nekemu narodu pripadajo, pa tudi tiste, ki kot individuumi ta narod so. Podrobneje v tej zvezi govorita naslednja sestavka o narodu na internetu (dokler sta tam she dostopna):

- Rajko Shushtarshich, *O nacionalni identiteti* /Temeljne hipoteze (Izvedene iz umevanja subjekta po Henriju Bergsonu)/ *Revija SRP*, sht. 43/44, str. 131;

- Rajko Shushtarshich, *Endofazija II – O narodu iz metastrvarnosti*, *Revija SRP* sht. 29/30, str.73.

Za tiste, ki ne vidijo nobene povezave med rachunalnishkimi in koronavirusi, pa tukaj she >

DODATEK IZ OSEBNE IZKUSHNJE

V chasu pandemije in she prej sem bil v samokaranteni – »ostal sem doma«, z izjemo, da sem bil kar trikrat v banki AC NLB. Podpisal sem kar nekaj dokumentov, vse zaman.

V enem primeru celo zgodaj zjutraj v polni samozashchitni »bojni opremi« v chasu, ki je bil določen za starejshe osebe. To je bilo zame, ki delam doma tudi ponoči –

sredi nochi. Pa she dezhevalo je, in ker sem bil brez dezhnika, sem bil premochen kot mish. Skozi masko sem tezhko dihal ... Ne bom opisoval naprej, she zdaj sem jezen nase.

Toliko za bolj slikovit uvod, zdaj pa k dokumentu (le enemu od mnogih v tej zadevi). Izbral sem ga zato, ker je moj zadnji – zaključni – v »Epizodi AC NLB«.

AC NLB

(NLB d.d)

Pozdravljeni,

Certifikata AC NLB, nisem uspesno obnovil in prevzel ter ga ne morem uporabljati za vstop v NLB Klik.

Poslal sem vam e-sporočilo:

»Rajko Shushtarshich, Prazhakova 13, Ljubljana,

Rachun R.Sh.: SI56 0203 1367 0461 477

EMSHO: 0502939500451

Spishtovani,

Vrnil vam bom samostojni generator enkratnih gesel OTP;

Serijska shtevilka: 0947070204;

ker mi she vedno ne deluje.

Obnova Certifikata AC NLB – kvalificiranega digitalnega potrdila;

ki je poteklo 22.01.2020 nisem upel obnoviti – domnevam, da ne po moji krivdi, a to niti ni pomembno;

– tudi z novo referenčno shtevilko, prejeto po po poshti in z novim geslom, smo bili do vchera neuspeshni –

v starem programu Firefoxa izmenjava osebnih podatkov (.p12) ni uspela oziroma

– Certifikat: Rajko2025klik.p12) ne deluje.

Odpovedal se bom NLB KLIKU. Ne bi rad imel novih nepotrebnih stroškov.

Branku Miloshichu, svetovalcu kontaktnega centra, se opravičujem za delo, ki sem mu ga povzročil.

Vprashanji:

Ali se shteje cerifikat vseeno za prevzet?

Ali ga moram vseeno preklicati, ali ne?

Po vseh tezhavah, ki ste mi jih povzročili, in kljub vech svetovalcem kontaktnega centra NLB, z neuspelimi podaljšhanji in prevzemi certifikata AC NLB, pa le zarachunajte she stroshek te (ne)obnove v vishini 6,90 €.

pozdrav, rajko«

She odgovor NLB d.d. (tukaj v posodobljeni bohorichici), ker se ga spodobi dodati:

RE: FW: Vprashanji NLB d.d. in kopija e.m. sporočila
Klementina Bratina

Sposhtovani,

hvala za vashe sporočilo, ki nam ga je posredoval AC NLB.

Zhal brez prepoznave/identifikacije ne morem vpogledati v vashe podatke, zato vas vabim, da nas obishčete v eni izmed naših poslovalnic ali nas pokličete preko Video Klica (<https://www.nlb.si/video-klic>), ki je strankam na voljo 24 ur na dan.

Kar zadeva prejem izpiskov po mailu, predlagam, da preverite, če ima banka pravi e-naslov, kamor naj bi vam posiljala te dokumente.

Glede certifikata pa vam sporočam, da se obnova zarachuna v znesku 6,90 EUR. Če ga niste prevzeli, lahko na banko naslovite prošnjo za vrachilo.

Za v bodoče predlagam, da z banko stopite v stik prek info@nlb.si (za splošne informacije), preko Video klica ali osebno v poslovalnici.

prijazen pozdrav,

Klementina Bratina

From: AC NLB

Sent: Friday, May 15, 2020 7:58 AM

To: Services <Services@nlb.si>

Subject: 8341FW: Vprashanji NLB d.d. in kopija e.m. sporočila

Komentar:

Vsaka zgodba naj bi vsebovala neko sporočilno jedro ali nauk. Iz zgoraj podane »Epizode AC NLB« je na primer mogoče potegniti naslednji »poduk«:

Trend sodobnega sveta sta digitalizacija delovanja (poslovanja) in ekološka (okoljevarstvena) kampanja. Njun skupni imenovalc je globalizacija, to pa je pojem, ki sam po sebi nakazuje določeno preseganje, brisanje tako kolektivnih (etnichnih, drzhavnih) kot individualnih identitet. Tem preostanejo kot »edini up« – virusi ... Različna trčenja tako z digitalnimi kot z biološkimi virusi so pervertirana oblika ozaveshchanja v ozrachju globalne pandem/on/ije.

(op. ur. I. A.)

Dokumenti

Ivo Antich

REVIJA NAJ (SE) ZAGOVARJA

(ob recidivih totalvirusov)

V dokumentaciji *Revije Srp* se je pred kratkim znasel dopis bralca, v katerem je ta izrazil svojo kritiko prevoda, objavljenega v njej. Predvsem so ga motili določeni prevajalchevi termini. Za uredništvo je bilo sicer logično, da se je bralec s svojimi pripombami najprej obrnil na revijo, vendar ga je v odgovoru usmerilo na prevajalca in založbo medtem zhe izdane celotne knjige, iz katere je bil odlomek v reviji, in pri tem navedlo, da se *lahko* (odprta možnost) obrne k pravemu viru tega, s chimer se ne strinja, saj bi bila le z njim možna ustrezna razprava o zadevni terminologiji. Bralec se je nato v svoji reakciji posmehtil temu nasvetu preusmeritve.

V chem je poanta tega »primera«, vredna prichujočega zapisa?

V kolikor toliko demokraticnih razmerah (neodvisna) revija ni dolzhna zagovarjati ne sebe ne avtorjev in v njej objavljenih »problematicnih« prispevkov, kakor tudi ni dolzhna svojih objav razlagati, pojasnjevati, upravichevati, opravichevati (v post/totalitarnih kontekstih je seveda drugache – ukinitev ali she kaj hujshega je vedno pripravljeno podmizno krepelo). Prispevki so osebno avtorsko delo in nacheloma govorijo sami zase kot taki. Samoumevno je, da imajo chlani urednistva, v okviru shirshega konsenza, lahko tudi razlicne poglede v zvezi z objavljenim. Osnovni kriterij za objavo je pomen, tehtnost, vrednost vsebine in formalna solidnost prispevka. Prav tako je samoumevno, da ima toleranca svoje meje, pri reviji pach take, za katere je nesprejemljiva ponudba chesa, kar bi bilo v ključnem nasprotju z njenim temeljnim rezonom.

(maj 2020)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Boborichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srečnejši od drugih,
ti, ki so rojeni pod srečno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržhati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje oživil v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uživali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie